

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱԿԱՅՐԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Implemented by:
giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԻ ԶՐԱՀԵՌԱՅՄԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳ

(Վերջնական Հաշվետվություն)

Պատրաստված է Էդուարդ Մեսրոպյանի կողմից

ք.Երևան, 2022թ.

«Սևանա լճի շրջակա միջավայրի պահպանություն» (EU4Sevan) ծրագիրը համալրել ֆինանսավորվում է Եվրոպական միության և Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության տնտեսական համագործակցության և զարգացման նախարարության (ԳԴՀ ՏՀՀՀ) կողմից: Այն ԳԴՀ ՏՀՀՀ-ի կողմից ֆինանսավորվող «ECOServe» ծրագրի մաս է կազմում: Ծրագիրն իրականացվում է Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության (ԳՄՀԸ)-ի և ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի (ՄԱՀԾ) կողմից:

Այս հրապարակումը պատրաստվել է Եվրոպական միության և Գերմանիայի կառավարության ֆինանսական աջակցությամբ իրականացվող «Սևանա լճի շրջակա միջավայրի պահպանություն» (EU4Sevan) ծրագրի շրջանակում, որը իրականացվում է Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության (ԳՄՀԸ)-ի կողմից՝ որպես «ECOServe» ծրագրի մաս, և ՄԱՀԾ կողմից: Բովանդակության համար պատասխանատվություն է կրում Էդուարդ Մեսրոպյանը, և պարտադիր չէ, որ այն արտահայտի Եվրոպական միության և ԳԴՀ ՏՀՀՀ տեսակետները:

Բովանդակություն

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	5
2. ՆՊԱՏԱԿԸ	7
3. ԶՐԱՀԵՌԱՑՄԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ	8
3.1. Հայաստանի ջրահեռացման ոլորտի համառոտ նկարագիրը	8
3.1.1. Զարգացման համառոտ նկարագիր	8
3.1.2. Բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգերի ներկա վիճակի համառոտ նկարագիրը	9
3.2. Կազմակերպչական կառուցվածքի համառոտ նկարագիր	16
3.3. Ֆինանսատնտեսական վիճակի համառոտ նկարագիրը	19
3.4. Իրավական կարգավորման համառոտ նկարագիրը	20
3.5. Բնապահպանական ասպեկտներ	22
3.6. Առողջապահական ասպեկտներ	23
3.7. Քաղաքաշինական ասպեկտներ	23
3.8. Հանրային մասնակցության նկարագիրը	24
4. ՍԵՎԱՆԱ ԼՃԻ ԶՐՀԱՎԱՔ ԱՎԱԶԱՆԻ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԻ ԶՐԱՀԵՌԱՑՄԱՆ ԵՎ ԿԵՂՏԱԶՐԵՐԻ ՄԱՔՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐ	26
5. ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎԵՐ ՀԱՆՈՒՄ	30
5.1. Քաղաքաշինական և տեխնիկական խնդիրներ	30
5.2. Ինստիտուցիոնալ	32
5.3. Իրավական	33
5.4. Բնապահպանական և առողջապահական խնդիրներ	34
5.5. Տեխնիկական և քաղաքաշինական բնույթի խնդիրներ	36
5.6. Զրահեռացման ոլորտում ներգրավված անձնակազմի կարողությունների զարգացում	40
6. ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ ՄԻՋՈՑԱԴՈՒՄՆԵՐԸ	41
6.1. Տնտեսական մեխանիզմների բարելավում	42
6.2. Ինստիտուցիոնալ բարելավում	44
6.3. Արտադրական կեղտաջրերի հեռացում ու մաքրում	47
6.4. Ֆինանսատնտեսական	51
6.5. Իրավական	60
6.6. Բնապահպանական և Առողջապահական	62
6.7. Քաղաքաշինական	63
6.8. Հանրային մասնակցություն	64
6.9. Զրահեռացման ոլորտում ներգրավված անձնակազմի կարողությունների զարգացում	67

Հավելվածներ

- Հավելված 1. Զրահեռացման համակարգերի ներդրումային գնահատում
- Հավելված 2. ՀՀ բնակավայրերի ջրահեռացման ոլորտի զարգացման
հայեցակարգից բխող միջոցառումներ
- Հավելված 3. Լուսանկարներ

Հապավումների ցանկ

ԳՄՀԸ	Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերություն
ՇՄՆ	շրջակա միջավայրի նախարարություն
ՏԿԵՆ	տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն
ՀԾԿՀ	հանրային ծառայությունների կարգավորող հանձնաժողով
ՋՏՊԿ	ջրային տնտեսության պետական կոմիտե
ՋԿ	ջրային կոմիտե
ՏԻՄ	տեղական ինքնակառավարման մարմին
ՀՈԱԿ	հանրային ոչ առևտրային կազմակերպություն
ԵՄ	Եվրոմիություն
ԵՏՀ	Եվրոպական տնտեսական համագործակցություն
ՄՖԿ	միջազգային ֆինանսական կազմակերպություն
ԳԷՀ ՓԴԾ	գլոբալ էկոլոգիական հիմնադրամի փոքր դրամաշնորհային ծրագիր
ՋևՋ	ջրամատակարարում և ջրահեռացում
ԿՄԿ	կեղտաջրի մաքրման կայան
ՋԹ	ջրօգտագործման թույլտվություն
ՏՊ	տեխնիկական պայման
ՏՀԶԿ	տնտեսական համագործակցության զարգացման կազմակերպություն
ՇևՊ	շահագործում և պահպանություն
ՎՊ	վարձակալության պայմանագիր
ՀԸԳ	համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության
ՊՄԳ	պետություն մասնավոր գործընկերություն
ԿՇՓ	կառուցում-շահագործում-փոխանցում
ԹԿՊ	թթվածնի կենսաբանական պահանջ
ԿԶՆ	կայուն զարգացման նպատակներ
ՎԻՎՕ	Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենք

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայեցակարգում ներկայացվում են Հայաստանի Հանրապետության բնակավայրերի բնակչության կոմունալ-կենցաղային և տնտեսվարող սուբյեկտների արտադրական կեղտաջրերի (համայնքային կեղտաջրեր) հեռացման ու մաքրման բնագավառի (ջրահեռացման ոլորտի) ներկա վիճակը, զարգացման հիմնահարցերը և դրանց կարգավորմանն ուղղված միջոցառումները:

Սույն հաշվետվությունը պատրաստվել է Գերմանիայի Միջազգային համագործակցության Ընկերության (ԳՄՀԸ) կողմից իրականացվող «Սևանա լճի շրջակա միջավայրի պահպանություն» (EU4Sevan) ծրագրի Արդյունք 3-ի (կեղտաջրերի մաքրում և ոլորտի բարելավում) շրջանակներում, ի աջակցություն Ջրային Կոմիտեի խնդրանքի՝ ունենալու հանրապետության բնակավայրերի կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ոլորտի վերականգնման ու զարգացման հիմնավորված Հայեցակարգ՝ դասակարգված և գնահատված միջոցառումների իրականացման համապարփակ փաստաթուղթ, որը հիմք կհանդիսանա ոլորտի նոր քաղաքականության և ռազմավարության մշակման համար:

Սույն Հայեցակարգում ներկայացվում են Հայաստանի ջրահեռացման (համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման) ոլորտի տեխնիկական, իրավական, ինստիտուցիոնալ, ֆինանսական, տնտեսական, բնապահպանական, առողջապահական, քաղաքաշինական և հանրության մասնակցության ներկա վիճակը, խնդիրները, կարիքները, նախատեսվող ներդրումները և ակնկալվող զարգացումներն ու արդյունքները: Հայեցակարգը անդրադառնում է նաև ջրահեռացման ոլորտի վերաբերյալ հասարակության իրազեկության բարձրացման ու հանրային պահանջարկի ձևավորման, ինչպես նաև մասնագետների պատրաստման ու կարողությունների զարգացման կարևորությանը:

Հայաստանի Հանրապետության 900-ից ավելի բնակավայրեր, ինչպես նաև մեծ թվով արտադրական ձեռնարկություններ, առևտրային և հանգստի օբյեկտներ չունեն կեղտաջրերի հեռացման համակարգեր և լիարժեք մաքրման կայաններ և առաջացած չմաքրված կեղտաջրերը հիմնականում լցվում են մակերևութային ջրային օբյեկտներ, ստորերկրյա հորիզոններ կամ ցամաքային տարածքներ՝ աղտոտելով ջրային և հողային ռեսուրսները, խախտելով բնակչության սննդային անվտանգությունը, վտանգելով հանրային առողջությունը և խաթարելով էկոհամակարգերի կայունությունը:

Վերջին տարիներին Հայաստանի կառավարությունը սկսել է լուրջ ուշադրություն դարձնել համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման գործընթացի վերականգնմանը, այդ թվում՝ այլընտրանքային տեխնոլոգիաների ներդրմանը: Սակայն այդ գործընթացը հսկայական ֆինանսական ներդրում է պահանջում, որի ապահովումը երկրի ներկա տնտեսական պայմաններում խիստ մտահոգիչ է:

Սույն հաշվետվության մշակման հիմքում ընկած են մեծ թվով պետական գերատեսչությունների (ՇՄՆ, Ջրային կոմիտե, ՀԾԿՀ և այլ), համայնքային կազմակերպությունների, ուսումնական, խորհրդատվական և հասարակական

կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ հանդիպումներից ստացված տեղեկատվությունը, գործող իրավական նորմատիվային դաշտի ուսումնասիրությունները, ինչպես նաև վերջին տարիներին Հայաստանում իրականացված, ոլորտին առնչվող, ներդրումային ծրագրերի արդյունքները, որոնցից կարևոր է նշել 2014թ-ին ՏՀԶԿ-ի ֆինանսավորմամբ մշակված «Հայաստանում կայուն ջրահեռացման և կեղտաջրերի մաքրման ազգային ռազմավարությունը» ծրագիրը, որտեղ, ի թիվս ոլորտի վերականգնման տեխնիկական, տնտեսական և իրավական հարցերի, առաջարկվել են նաև կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի վերականգնման ֆինանսավորումն ապահովող տարբեր ուղիներ:

Հայեցակարգի մշակման գործում մեծ է նաև Խորհրդատուի երկարամյա անձնական փորձը, որը ձեռք է բերվել 100-ից ավելի բնակավայրերի ուսումնասիրությունների, միջազգային և տեղական տարբեր ծրագրերում մասնակցության, ինչպես նաև Հայաստանում համայնքային կեղտաջրերի ոչ ավանդական տեխնոլոգիայով մաքրման առաջին կայանի ստեղծման արդյունքում:

Խորհրդատուն իր երախտագիտությունն է հայտնում Հայեցակարգի մշակմանն աջակցած բոլոր գործընկերներին՝ իրենց ցուցաբերած պատրաստակամության և մասնագիտական աջակցության համար:

2. ՆՊԱՏԱԿԸ

Սույն Հայեցակարգի նպատակն է աջակցել Հայաստանի Հանրապետության համայնքային (կենցաղային և արտադրական) կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ոլորտի կայուն զարգացմանը՝ նպաստելու բնակչության առողջության և սննդի անվտանգության ապահովմանը, բնակավայրերի սանիտարական վիճակի և շրջակա միջավայրի պահպանմանը, ջրային ռեսուրսների աղտոտման բացառմանը:

Սույն Հայեցակարգի ընդունումը և ՀՀ Կառավարության կողմից հաստատումը հիմք կհանդիսանա երկրում ջրահեռացման ոլորտի քաղաքականության ու ռազմավարության մշակման և ընդունման համար: Վերջիններս կուղղորդեն ոլորտի համահունչ և իրատեսական զարգացման քայլերը, այդ թվում՝ իրավական, նորմատիվային, տեխնիկական, տնտեսական խրախուսման և այլ փաթեթների ընդունումը, ներդրումային ծրագրերի իրականացումը և ստեղծված ենթակառուցվածքների խելամիտ շահագործումն ու պահպանումը:

Սույն Հայեցակարգը կաջակցի նաև ՀՀ Կառավարության կողմից ընդունված ԿԶՆ 6-ի իրականացմանը, որով նախատեսվում է մինչև 2030թ-ը կիսով չափ կրճատել չմաքրված կեղտաջրերի ծավալը:

3. ԶՐԱՀԵՌԱՑՄԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԸՆԴՀԱՆՈՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

3.1. Հայաստանի ջրահեռացման ոլորտի համառոտ նկարագիրը

3.1.1. Զարգացման համառոտ նկարագիր

Ժամանակակից Հայաստանի ջրահեռացման ոլորտի արագ զարգացման շրջանը սկսվել է քսաներորդ դարի երկրորդ կեսին, երբ ԽՍՀՄ տնտեսական զարգացմանը զուգահեռ ստեղծվել են նոր բնակելի տարածքներ, բարելավվել մարդկանց սոցիալ-տնտեսական և բնակավայրերի սանիտարական վիճակը, ինչպես նաև հոգ է տարվել շրջակա միջավայրի պահպանման մասին:

1960-ից մինչև 1990 թվականները Հայաստանում կառուցվել և շահագործման են հանձնվել մեծ թվով բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգեր, այդ թվում նաև համայնքային կեղտաջրերի մաքրման 21 կայան (տես աղյուսակ 1): Ամենամեծը եղել է Երևանի «Աերացիա» կեղտաջրերի մաքրման կայանը: Վերջինիս նախագծային հզորությունը կազմել է 550,000 մ³/օր: Կեղտաջրերի մեխանիկական և ամբողջական կենսաբանական մաքրում կատարվել է բոլոր կայաններում, իսկ տիղմի մշակում միայն մի քանի կայաններում: Մինչև 1990 թվականը բոլոր քաղաքները և մոտ 250 գյուղեր միացած են եղել ջրահեռացման ցանցին: Ընդ որում, քաղաքներում կոյուղացվածության մակարդակը տատանվել է 75-85%-ի սահմաններում (Երևանում այն կազմել է 95%):

Հանրապետության բնակավայրերի ջրահեռացման խողովակաշարերի ընդհանուր երկարությունը, 1990թ-ի դրությամբ, կազմել է 4200կմ:

Մինչև 1990թ գործող ԿՄԿ-ները և իրենց սպասարկման գոտիները

Աղյուսակ 1

№	ԿՄԿ-ի անվանումը	Հզորությունը, հազ.խմ/օր	Սպասարկվող բնակավայրերը	Ընդունող ջրային ավազան
1	2	3	4	5
1	Երևանի Աերացիայի կայան	550,0	ք. Երևան, Աբովյան, Զարենցավան, Եղվարդ, Բյուրեղավան, Նոր Հաճն և 4 գյուղեր	Հրազդան
2	Գյումրի	76,0	ք. Գյումրի	Ախուրյան
3	Վանաձոր	28,2	Վանաձոր և 2 գյուղ	Փամբակ
4	Մասիս	53,0	Մասիս և 5 գյուղ	Հրազդան
5	Քաղսի	64,0	Հրազդան, Սևան, Ծաղկաձոր, Հանքավանի հանգստյան գոտի, Սևանի հանգստյան գոտի և 13 գյուղ	Հրազդան
6	Ալավերդի	16,3	Ալավերդի և 2 գյուղ	Դեբեդ
7	Աշտարակ	10,00	Աշտարակ և 7 գյուղ	Քասախ
8	Էջմիածին	35,0	Էջմիածին	Սև ջուր
9	Արարատ	28,2	Արարատ, Վեդի և 4 գյուղ	Արաքս
10	Դիլիջան	17,0	Դիլիջան և 3 գյուղ	Աղստեֆ
1	2	3	4	5
11	Մարտունի	4,0	Մարտունի և 6 գյուղ	Մարտունի
12	Վարդենիս	4,0	Վարդենիս և 5 գյուղ	Մասրիկ

13	Բերդ	5,2	Բերդ	Տավուշ
14	Կապան	25,0	Կապան	Ողջի
15	Ապարան	7,0	Ապարան	Քասախ
16	Արտաշատի կենս. լճեր	7,3	Արտաշատ	Արաքս
17	Մեծամոր	24	Արմավիր, Մեծամոր	Սև ջուր
18	Թումանյան	1,8	Թումանյան, Քոթեր և 3 գյուղ	Դեբեդ
19	Քաջարան	4,0	Քաջարան	Ողջի
20	Ստեփանավան	5.0	Ստեփանավան	Ձորագետ
21	Սիսիան	17	Սիսիան	Որոտան

Աղբյուրը. ԶԻՆՁ ՍՊԸ արխիվ

Համայնքային կեղտաջրերի մաքրման կայանների կառուցմանն ու շահագործմանը զուգահեռ, այդ տարիներին կառուցվել և շահագործվել են նաև մեծ թվով արդյունաբերական ձեռնարկությունների արտադրական կեղտաջրերի նախնական մաքրման տեղական կայաններ, ինչպես նաև հանգստի գոտիներում գործող հանգստյան տների և ճամբարների կեղտաջրերի մաքրման անհատական կամ խմբային կայաններ:

Հայաստանի անկախացումից հետո ջրահեռացման համակարգերի վիճակը կտրուկ վատթարացել է տնտեսական և էներգետիկ ճգնաժամի հետևանքով: Կառուցվածքների պահպանման ու շահագործման բնականոն գործընթացը վեր է ածվել վթարավերականգնողական բնույթի գործունեության՝ ապահովելով հիմնականում միայն ջրամատակարարման համակարգերի հնարավոր անխափան գործունեությունը:

Արդյունքում ՇևՊ համար պահանջվող ֆինանսական միջոցների բացակայության, էլեկտրաէներգիայի հաճախակի անջատումների պատճառով դադարել է երկրում գործող բոլոր ԿՄԿ-ների գործունեությունը, իսկ համակարգերի կոյուղատար խողովակաշարերը աստիճանաբար քայքայվել և դուրս են եկել շահագործումից:

3.1.2. Բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգերի ներկա վիճակի համառոտ նկարագիրը

Կեղտաջրերի հեռացման խողովակաշարային համակարգեր

Հայաստանի Հանրապետության բնակչության մոտ 50%-ն է ապահովված ջրահեռացման ծառայություններով: Թեև ջրահեռացման ծառայությունները հասանելի են քաղաքային բնակչության թվի մոտ 80%-ին, գյուղական բնակչության դեպքում դրանք հասանելի են միայն 8-ից 10%-ին:

Մինչև նախորդ դարի 90-ականները քաղաքների կոյուղացվածության աստիճանը կազմում էր միջինը մոտ 75%: Ներկայում, քաղաքների ընդլայնման, նոր թաղամասերի կառուցապատման, ինչպես նաև ջրահեռացման ոլորտում ներդրումների բացակայության արդյունքում, այդ ցուցանիշը չի գերազանցում 70%-ը:

Հանրապետության բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգերի խողովակաշարերի ընդհանուր երկարությունը, 2020թ-ի դրությամբ, կազմում է մոտ 4174.3կմ: Այդ խողովակաշարերի մեծ մասը կառուցվել է ավելի քան 50 տարի առաջ և այժմ անմխիթար վիճակում է: Երկար տարիների ընթացքում պահպանման, մաքրման և վերանորոգման ու վերակառուցման աշխատանքների բացակայության պատճառով

կոյուղու համակարգերի ջրահեռացման խողովակները և դիտահորերը բավականին վնասված վիճակում են: Այդ իսկ պատճառով ներկայում բավական բարձր են դեպի համակարգ գրունտային ջրերի, անձրևաջրերի ներհոսքի, ինչպես նաև համակարգից կեղտաջրերի արտահոսքի մակարդակները:

2021թ. հունվարի 1-ի դրությամբ հանրապետության բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգերում հաշվառված կոյուղու կոլեկտորների, փողոցային կոյուղագծերի և միջբակային խողովակաշարերի ընդհանուր երկարությունները կազմել են, համապատասխանաբար 690.9կմ, 2,900.9 կմ և 582.5կմ (տես աղյուսակ 2):

**Ջրահեռացման համակարգերի խողովակաշարերի միագիծ երկարություններն,
ըստ ՀՀ մարզերի և Երևան քաղաքի**

Աղյուսակ 2

	Գլխավոր կոլեկտոր, կմ	Փողոցային ցանց, կմ	Միջբակային և միջթաղային ցանց, կմ
ք.Երևան	248.9	587.3	266.9
Արագածոտն	26.0	70.1	3.0
Արարատ	19.6	151.7	7.0
Արմավիր	18.0	175.3	19.9
Գեղարքունիք	50.4	243.4	12.5
Լոռի	90.3	320.3	36.2
Կոտայք	89.5	522.5	33.0
Շիրակ	47.6	336.3	163.5
Սյունիք	43.4	259.4	28.0
Վայոց ձոր	18.0	76.4	6.5
Տավուշ	39.2	158.2	6.0
Ընդամենը ՀՀ	690.9	2 900.9	582.5

* Աղբյուրը՝ <https://armstat.am/am/?nid=82&id=2428>

Հանրապետության քաղաքների մեծ մասը նախկինում ունեցել են համայնքային կեղտաջրերի և անձրևաջրերի հեռացման երկու անջատ համակարգեր, որոնք սպասարկվել են տարբեր կազմակերպությունների կողմից: Անկախացումից հետո, ինչպես համայնքային կեղտաջրերի, այնպես էլ անձրևաջրերի համակարգերի շահագործման ու պահպանման ծառայությունների անտեսման, կամ ոչ պատշաճ իրականացման արդյունքում, շատ հաճախ, իրականացվել են անձրևաջրերի հեռացման համակարգերի ամբողջական կամ մասնակի՝ առանձին հատվածների, միացումներ համայնքային կեղտաջրերի հեռացման համակարգերին, կամ հակառակը (ջրամատակարար ընկերությունների համաձայնությամբ, կամ առանց դրա): Արդյունքում հորդառատ անձրևների և ակտիվ ձնհալքի ժամանակ տեղի են ունենում համայնքային ջրահեռացման կամ անձրևահեռացման համակարգերի խողովակաշարերի խցանումներ և գերլցվածություններ, որոնց արդյունքում երկրի մակերես դուրս եկած կեղտաջուրը հեղեղումներ է առաջացնում փողոցներում՝ խոչընդոտելով երթևեկությունը և ստեղծելով հակասանիտարական վիճակ: Նման դեպքեր են տեղի ունենում Երևանում և Գյումրիում:

Իսկ ոչ անձրևային եղանակներին անձրևաջրերի հեռացման համակարգով հեռացված կեղտաջրերը ազատ կերպով լցվում են բնակավայրով անցնող գետակ կամ գետ՝ առաջացնելով հակասանիտարական իրավիճակ և մակերևութային ջրային ռեսուրսների աղտոտում:

Նախկինում ջրահեռացման համակարգեր ունեցող գյուղական բնակավայրերի գերակշռելի մասում տարիներ շարունակ շահագործման, պահպանման ու զարգացման համար պահանջվող ներդրումների բացակայության, համակարգերում առաջացած վթարների և խցանումների վերացման ու վերանորոգման աշխատանքների և այդ աշխատանքներն իրականացնող ծառայությունների բացակայության պայմաններում, ջրահեռացման համակարգերը քայքայվել և հայտնվել են անմխիթար վիճակում, առաջացած կեղտաջրերը ոռոգման և/կամ հեղեղատար առուներով հոսում են բնակավայրի տարածքով՝ առաջացնելով գարշահոտություն և հակասանիտարական վիճակ: Հեռացվող կեղտաջրերը լցվում են մակերևութային ջրավազաններ, ոռոգման համակարգեր, կամ ձորակներ՝ աղտոտելով ինչպես մակերևութային և ստորերկրյա ջրային ռեսուրսներն ու շրջակա միջավայրը, այնպես էլ ոռոգման ջուրը՝ մեծ վտանգ հասցնելով նաև սննդի անվտանգության պահպանմանը (տես Հավելված 3):

Հանրապետության քաղաքային որոշ նորակառույց, ջրահեռացման ցանցին դեռևս չմիացած, թաղամասերի, ինչպես նաև գյուղական բնակավայրերի համարյա ամբողջ բնակչությունը օգտվում են ջրահեռացման տեղական լուծումներից՝ բակային բարելավված կամ չբարելավված հորատիպ զուգարաններից կամ կուտակիչ հորերից: Այդ զուգարանների կամ կուտակիչ հորերի զգալի մասը կառուցված են ջրաթափանց պատերով և չեն ապահովում գործող նորմերը:

Քաղաքներում և գյուղական բնակավայրերում շիթով զուգարաններից կեղտաջրերի հեռացման համար տնային տնտեսությունների մի զգալի մաս օգտվում է 10մ և ավելի խորությամբ 0.5մ և ավելի տրամագծի իրենց կողմից փորված ջրաթափանց հորերից:

Գյուղական բնակավայրերի գերակշիռ մասն օգտվում է բակային հորատիպ զուգարաններից, կամ կուտակիչ հորերից, որոնք կառուցված են գյուղացիների մասնավոր տնամերձ տարածքներում և որոնք, որպես կանոն, ջրաթափանց են:

Վերը նշված անհատական ջրահեռացման ջրաթափանց լուծումներ ունեցող մեծ թվով բնակավայրեր տեղաբաշխված են ստորգետնյա ջրաղբյուրների սնման գոտիներում, որոնց ջրերն օգտագործվում են բնակավայրերի ջրամատակարարման համար:

Տարբեր հզորության արդյունաբերական ձեռնարկությունների գերակշռելի մասը իրենց արտադրական կեղտաջրերը առանց մաքրման (նախնական կամ լիարժեք) լցնում են ջրահեռացման քաղաքային համակարգեր, ոռոգման ջրանցքներ, մակերևութային ջրավազաններ՝ գետեր ու լճեր, կամ ուղղակիորեն մղում են այդ նպատակով հորատված խորքային հորեր՝ մեծ վնաս հասցնելով կեղտաջրի մաքրման կայանների բնականոն աշխատանքին, սննդի անվտանգությանը, ստորգետնյա ջրային ռեսուրսների մաքրության պահպանմանը, ջրային և ցամաքային էկոհամակարգերին:

Կեղտաջրերի մաքրման համակարգեր

Նախկինում կառուցված և գործող 21 կայանից և ոչ մեկը ներկայում չի գործում (տես Հավելված 3): Երևանի կեղտաջրերի մաքրման «Աերացիայի» կայանում իրականացվում է մեխանիկական մաքրման գործընթացի միայն մի բաղադրիչը՝ ճաղավանդակների միջոցով խոշոր աղբի հեռացումը: Ֆրանսիական և հայկական ընկերությունների կողմից 2013-2017թթ. նախագծվել և կառուցվել է Երևանի կեղտաջրերի մաքրման «Աերացիա» նոր կայանը, որտեղ նախատեսվել է իրականացնել կեղտաջրի մեխանիկական մաքրում և հեռացվող նստվածքի մշակում: Սակայն շինարարության ավարտից մինչ այսօր այն դեռևս չի հանձնվել շահագործման՝ կազմակերպչական բնույթի որոշ չլուծված հարցերի պատճառով, ինչի արդյունքում, մինչ օրս, ոչ միայն կայան մուտք գործող կեղտաջրերը չեն ենթարկվում համապատասխան մաքրման, այլև նոր կառուցված և չշահագործվող կայանը ենթարկվում է բարոյական ու ֆիզիկական մաշվածության:

Գյումրիի, Վանաձորի և մի քանի այլ բնակավայրերի կոյուղու մաքրման կայանների տարածքները օտարվել և սեփականաշնորվել են, ինչի հետևանքով կոյուղու մաքրման նոր կայանների կառուցման դեպքում՝ նոր տարածքների ընտրության, հողերի կատեգորիաների և հողօգտագործման ռեժիմի փոփոխման, ինչպես նաև հողհատկացման հավելյալ խնդիրների առաջ ենք կանգնելու:

Վերջին տարիներին կառուցվել և գործում են համայնքային կեղտաջրերի մաքրման հինգ կայան՝ Գավառ, Մարտունի, Վարդենիս, Զերմուկ և Դիլիջան քաղաքների և հարակից գյուղերի համար: Այս ԿՄԿ-ներում իրականացվում է միայն մեխանիկական մաքրում: Հետագայում նախատեսվում է կայանները համալրել նաև կենսաբանական մաքրման և տիղմի մշակման կառուցվածքներով:

Ներկայում հանրապետությունում գործում է կեղտաջրի լիարժեք մաքրման միայն մեկ համայնքային ԿՄԿ Փարաքար համայնքում, որը նախագծվել և կառուցվել է տարբեր դոնորների դրամաշնորհներով և սուբվենցիոն ծրագրով (տես Հավելված 3):

Արմավիրի մարզի Փարաքար բնակավայրը ունի 10,000 բնակչություն: Բնակավայրը կոյուղացված է մոտ 60%-ով: Նախկինում գյուղի կեղտաջրերը երկու պոմպակայանների միջոցով մղվել են Արարատյան թաղամասից դեպի Աերացիայի մաքրման կայան գնացող կոյուղու կոլեկտոր: 90-ականների տնտեսական ճգնաժամի տարիներին, էլեկտրաէներգիայի խափանումների պատճառով, պոմպակայանները դադարել են գործելուց և շարքից դուրս եկել: Արդյունքում տարիներ շարունակ բնակավայրի բնակելի որոշ տարածքներ և գյուղատնտեսական մշակովի հողատարածքներ լցվել են կեղտաջրերով, ստեղծելով հակասանիտարական լուրջ իրավիճակ, մոտ 100 հեկտար հողատարածքներ բնակչության կողմից չեն մշակվել՝ դեգրադացվել են:

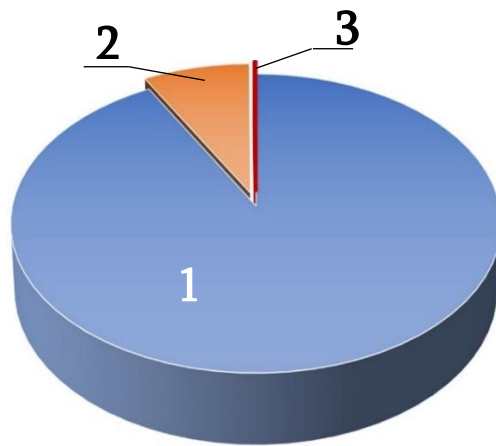
Ծրագիրը մեկնարկել է 2010-ին և իրականացվել է փուլերով: Ծրագրի իրականացմանը աջակցել են ԳԷՀ ՓԴԾ-ն, Միացյալ Թագավորության ՄԶԳ-ն, համայնքապետարանը և պետական բյուջեն՝ սուբվենցիայի տեսքով: Ծրագրի նպատակն է եղել աջակցել Փարաքար համայնքին փոքրածավալ ծախսերով, կեղտաջրի մաքրման ապակենտրոնացված կայանի կառուցման գործում, բարելավելու համայնքի սանիտարական վիճակը և վերականգնելու գյուղատնտեսական նշանակության համայնքային հողատարածքները՝ կեղտաջրերի

Կենսաբանական մաքրման համար հիբրիդային տեխնոլոգիայի կիրառման միջոցով: Նախաձեռնության հեղինակներն են ԱԶՀ ՀԿ-ն, ԶԻՆՋ ընկերությունը և համայնքապետարանը: Այս տեխնոլոգիան համապատասխանեցվել է Հայաստանի պայմաններին: Տեխնոլոգիան թույլ է տալիս համայնքային կեղտաջրերը մաքրել ոռոգման համար անհրաժեշտ որակի՝ դասական տեխնոլոգիաներին զուգահեռ օգտագործելով նաև բնական ճանապարհով մաքրման գործընթացը: Ծրագիրը վայելում է տեղացիների լուրջ աջակցությունը: Բացի հրատապ բնապահպանական խնդիրները լուծելուց, ծրագիրը նաև նպաստում է բնակչության բարեկեցության և կենսամիջոցների նշանակալի բարելավման:

Կեղտաջրի մաքրման արդյունքում համայնքն ունի 11.5լ/վ ոռոգման լրացուցիչ ջրաքանակ, իսկ կայանից հեռացված ու չորացված տիղմը բնակիչների կողմից օգտագործվում է որպես բարձրակապարտանյութ:

Փարաքարի այս դրական փորձը կարիք ունի տարածման ու կրկնօրինակման:

Բավական ցածր են համայնքային կեղտաջրերի մաքրման ծավալները: Օրինակ, 2021թ. դրությամբ առաջացած համայնքային կեղտաջրերի մոտ 8%-ն է ենթարկվել մաքրման, այն էլ միայն մեխանիկական, իսկ կենսաբանական մաքրման են ենթարկվել ընդհանուր կեղտաջրերի մոտ 0.13%-ը (տես գծագիր 1):

Համայնքային կեղտաջրի տարեկան ընդհանուր քանակը - 310 մլն մ³, այդ թվում՝

1. չմաքրված - 285 մլն մ³/տարի - 91,94%
2. մեխանիկական մաքրում անցած - 24,6 մլն մ³/տարի - 7,93%
3. կենսաբանական մաքրում անցած - 0,4 մլն մ³/տարի - 0,13%

Գծագիր 1. ՀՀ - ում առաջացած համայնքային կեղտաջրի տարեկան քանակները՝ ընդհանուր և այդ թվում տարբեր աստիճանի մաքրում անցած (2021թ. դրությամբ)

Բացի վերը նշված համայնքային կեղտաջրերի մաքրման 21 կայանից, նախկինում ԿՄԿ-ներով ապահովված են եղել նաև մեծ թվով հանգստի օբյեկտներ՝ պիոներական ճամբարներ, հանգստյան տներ, սանատորիաներ (Աղվերանում, Հանքավանում, Գուգարքում և այլուր)։ Չնայած այդ հանգստի օբյեկտները վերակառուցվել և կահավորվել են ժամանակակից պահանջներին համապատասխան, կեղտաջրերի մաքրման խնդիրը մնացել է անլուծելի, և այդ հանգստյան տներից հեռացվող կեղտաջրերն առանց մաքրվելու լցվում են նույն հանգստավայրով անցնող գետը՝ աղտոտելով շրջակա ջրային և ցամաքային էկոհամակարգը։

Դեռևս լուծված չէ անհատական բակային զուգարաններից տիղմի հեռացման ու մշակման/խմորման խնդիրը։ Քիչ չեն այն տնտեսությունները, որոնք հեռացված տիղմն օգտագործում են սեփական հողատարածքներում՝ որպես պարարտանյութ։

Մեծ թվով տնտեսություններ տիղմի հեռացման համար հիմնականում օգտվում են առանձին անհատների կամ ինչ-որ ընկերությունների կողմից մատուցվող ծառայություններից, որոնք այդ տիղմը հեռացնում են բաց տարածքներ։ Բացակայում է համապատասխան վերահսկողությունը պատասխանատու մարմինների կողմից։

Կեղտաջրերի մաքրման կայանների բացակայության պատճառով համայնքներից հեռացվող կեղտաջրերը լցվում են ոռոգման համակարգեր, աղտոտելով ոռոգման ջուրը՝

ստեղծելով առողջապահական ռիսկեր: Այս իրավիճակը նույնպես գործնականորեն չի վերահսկվում:

Բնակելի տների, արդյունաբերական և առևտրային նոր ընկերությունների գործունեությունը սկսելիս, անուշադրության է մատնվում ՋԹ-ով կամ տեխնիկական պայմանով տրված ջրահեռացման համակարգի, մասնավորապես կեղտաջրի մաքրման կայանի, կառուցման և գործարկման գործընթացը: Գործող տնտեսվարող սուբյեկտների մոտ բացակայում է կամ թերի է կեղտաջրի մաքրմանը վերաբերող վերահսկողությունը և հաշվետվողականությունը:

Արտադրական կեղտաջրերի հեռացում և մաքրում

Ինչպես հայտնի է, բնակավայրերի կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերը նախատեսված են համայնքային կեղտաջրերի (կենցաղային, արտադրական և դրան համարժեք բնույթի կեղտաջրեր): Այս համակարգերի նախագծումը, կառուցումն ու շահագործումը իրականացվում է երկրում գործող քաղաքաշինական նորմերի ու կանոնների համապատասխան: Հետևաբար, կենցաղային կեղտաջրերից զատ մնացած բոլոր տիպի կեղտաջրերը մինչև բնակավայրի ջրահեռացման համակարգ լցնելը պետք է իրենց որակական և քանակական ցուցանիշներով համապատասխանեցվեն տվյալ ջրահեռացման ու կեղտաջրերի մաքրման համակարգի նորմալ գործունեությունն ապահովող պայմաններին և պահանջներին:

Տարբեր բնույթի արդյունաբերական ձեռնարկություններում առաջացած արտադրական կեղտաջրերը իրենց որակական հատկություններով կարող են խիստ տարբերվել կեղտաջրերի այն որակական ցուցանիշներից, որոնց հիման վրա նախագծված է և շահագործվում է համայնքային կեղտաջրերի հեռացման համակարգը, ընտրված են մաքրման տեխնոլոգիական գործընթացն ու սարքավորումները, կառուցված է ու շահագործվում է մաքրման կայանը: Այդ թելադրող ցուցանիշներից քանակական և որակական շեղումներով կեղտաջրերի ընդունման դեպքում կարող է խափանվել ջրահեռացման համակարգի անվտանգությունը և կեղտաջրի մաքրման տեխնոլոգիական գործընթացը, հետևաբար նաև խախտվել կայանի բնականոն աշխատանքը:

Ներկայում ընդհանրապես չի իրականացվում ջրահեռացման համակարգ թափվող արտադրական կեղտաջրերի քանակական և որակական մոնիտորինգ: Որոշ արդյունաբերական և առևտրային ընկերությունների ջրահեռացման խողովակներից թափվող կեղտաջրերն ուղղակիորեն հոսում են մակերևույթային կամ ստորգետնյա ջրավազաններ՝ առանց մոնիտորինգի և վերահսկողության:

1996 թվականին ՀՀ Քաղաքաշինության նախարարության պատվերով (ՋԻՆՋ ընկերության կողմից) մշակվել են «Արտադրական կեղտաջրերը բնակավայրի ջրահեռացման համակարգ ընդունելու կանոնները», որոնք համաձայնեցվել են մասնագետների և նախարարության հետ: Այնուամենայնիվ, մինչ օրս այդ կանոններն իրավական կարգավիճակ չեն ստացել: Բացի այդ, մինչ օրս որևէ իրավական փաստաթղթով չեն կարգավորվում և վերահսկվում համայնքային կեղտաջրերի

համակարգ թափվող տարբեր որակի արտադրական կեղտաջրերը: Այս է վկայում տարբեր ժամանակներում տեղի ունեցած կոպիտ խախտումները:

Վերջին տարիներին նկատվել են դեպքեր, երբ ջրահեռացման համակարգ չունեցող տարածքներում, արդյունաբերական և առևտրային ընկերությունները, իրենց արտադրական և կենցաղային կեղտաջրերի հեռացման համար, ընկերության տարածքում կամ մոտակայքում հոր են փորել ստորերկրյա ջրերի մակարդակի խորությամբ և կեղտաջրերը լցրել կամ մղել են հորի մեջ: ***Այս երևույթը հափկապես վրանգավոր է, քանի որ այն ներառում է խմելու ջրամատակարարման համար օգտագործվող ստորերկրյա ջրաղբյուրների աղտոտման ռիսկ և կարող է բերել բնապահպանական և առողջապահական անգնահատելի և անվերահսկելի աղետների:***

3.2. Կազմակերպչական կառուցվածքի համառոտ նկարագիր

Մինչև 1990-ականների սկիզբը Հայաստանի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգը կառավարվել է երկու ընկերությունների կողմից՝ «Երևանի ջրմուղկոյուղի», որ սպասարկել է Երևանը, և «Հայջրմուղկոյուղի», որ սպասարկել է երկրի մնացած տարածքները: Ենթակառուցվածքը եղել է պետության սեփականությունը:

1995թ. ստեղծվել են տեղական ինքնակառավարման մարմինները, և այդ ժամանակվանից ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծառայությունների պատասխանատվությունը դրվել է քաղաքապետարանների/գյուղապետարանների վրա: 1997թ. ջրամատակարարման և ջրահեռացման համայնքային ցանցերը փոխանցվել են տեղական ինքնակառավարման մարմիններին (ՏԻՄ): Այդպիսով, տեղական ինքնակառավարման մարմինները ստացել են ՏԻՄ-երի մասին օրենքով իրենց վերապահված լիազորությունները: Այնուամենայնիվ, ՏԻՄ-երից շատերը, հատկապես միջին և փոքր տարածքային կառավարման մարմինները, չեն ունեցել ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգի կառավարման համար անհրաժեշտ կազմակերպական և ֆինանսական կարողություններ: Սա մասամբ պատճառ է դարձել շատ բնակավայրերում (քաղաքներում և գյուղերում) ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծառայությունների գրեթե փլուզման:

Առավել ևս, օգտվելով իրենց վերապահված լիազորություններից և ԿՄԿ-ների շահագործման դադարումից որոշ ՏԻՄ-երի կողմից ԿՄԿ-ների տարածքները օտարվել են:

1999թ.-ին տեղական ինքնակառավարման մարմինների մեծ մասը պայմանագրեր է կնքել Հայջրմուղկոյուղի ՓԲԸ-ի և Երևան ջրմուղկոյուղի ՓԲԸ-ի հետ, որի արդյունքում ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերը և այլ ներհամայնքային ջրային ենթակառուցվածքները (շենքեր, կառույցներ, մեքենաներ, սարքավորումներ և այլն) անվճար հիմունքներով, 50 տարի ժամանակով, կառավարման իրավունքով, փոխանցվել են Հայջրմուղկոյուղի և Երևան ջրմուղկոյուղի ընկերություններին:

Ներկայում ԶևԶ ոլորտի կառավարման, կարգավորման և շահագործման ընդհանուր հսկողության և համակարգման պատասխանատու մարմին է հանդիսանում ՀՀ ՏԿԵՆ Զրային կոմիտեն (ԶԿ):

Նկատի ունենալով Հայջրմուկոյուղի ՓԲԸ-ի սպասարկման տարածքի մեծությունը և դրա հետ կապված կառավարման արդյունավետության ցածր մակարդակը, ՀՀ կառավարությունը որոշում է ընդունել թեթևացնելու Հայջրմուկոյուղի ՓԲԸ-ի բեռը՝ ստեղծելով ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծառայություններ մատուցող վարչատարածքային՝ մարզային երեք ընկերություններ: 1999թ.-ին Արմավիրի մարզում հիմնվել է «Նոր Ակունք» ջրմուկոյուղի ընկերությունը, իսկ 2004թ.-ին հիմնվել են «Լոռի ջրմուկոյուղի» և «Շիրակ ջրմուկոյուղի» ընկերությունները: Նշված ընկերություններում պետությունը հանդիսացել է ընկերությունների գլխավոր բաժնետերը՝ տնօրինելով բաժնետոմսերի 51%-ը: Մնացած 49%-ը պատկանում էր տեղական ինքնակառավարման մարմիններին:

Արդյունքում, 2004-2017թթ. երկրում գործել են ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծառայություններ մատուցող հինգ օպերատորներ, որոնք սպասարկել են բնակչության 80%-ին:

2005թ. դեկտեմբերին «Երևան Զուր» ՓԲ ընկերությունը 10 տարվա վարձակալության պայմանագիր է կնքել Վեոլիա Ուոթեր (Veolia Water) ընկերության հետ: Նույն 2005թ., մնացած չորս օպերատորների միավորմամբ, հիմնվել է «Հայջրմուկոյուղի» ՓԲԸ-ն, որի կառավարումը, համապատասխան կառավարման պայմանագրի ներքո, հանձնվել է ֆրանսիական ՍԱՈՒՐ (SAUR) ընկերությանը: Այս իրավիճակը պահպանվել է մինչև 2016թ. վերջը: 2017թ. այս երկու ընկերությունների կողմից իրականացվող ծառայությունները կոնցեսիոն պայմանագրով, 15 տարվա տևողությամբ, հանձնվել է Վեոլիա Զուր (Veolia Djur) ընկերությանը: Վեոլիա Զուր ընկերության կողմից ներկա դրությամբ իրականացվում է 379 բնակավայրի՝ 45 քաղաքների և 334 գյուղերի (բնակչության 77%-ը) ջրամատակարարման ծառայությունների մատուցում:

Վեոլիա Զուր ընկերության կողմից սպասարկվող 379 բնակավայրերից ջրահեռացման համակարգ ունի ընդամենը 80 բնակավայր, որոնցից Վեոլիա Զուր ընկերությունը սպասարկում է միայն մի մասի (74 բնակավայր) ջրահեռացման համակարգերը, մնացածը սպասարկվում են ՏԻՄ-երի կողմից (տես աղյուսակ 3):

Բնակավայրեր	ՀՀ բնակավայրերի թիվը	Միլիոն բնակչության թիվը հազարով	Ջրահեռացման համակարգեր ունեցող ՀՀ բնակավայրերի թիվը	Վեոլիա Ջուր ՓԲԸ սպասարկման տարածքում ներառված ջրահեռացման համակարգ ունեցող բնակավայրերի թիվը	Վեոլիա Ջուր ՓԲԸ-ի սպասարկման տարածքում ներառված եւ նրա կողմից ջրահեռացման ծառայություններ ստացող բնակավայրերի թիվը	ՏԻՄ-երի կողմից սպասարկվող ջրահեռացման համակարգերը ունեցող բնակավայրերի թիվը
Քաղաքներ	49	1,896,100	49	45	45	4
Գյուղեր	954	1,070,700	113	35	29	78
Ընդամենը	1003	2,966,800	162	80	74	82

Այսինքն, Վեոլիա Ջուր ընկերության կողմից սպասարկվող և ջրահեռացման համակարգ ունեցող ոչ բոլոր բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգերն են սպասարկվում մասնագիտացված օպերատորի կողմից:

Հայաստանի Հանրապետության շուրջ 580 գյուղական բնակավայրերի (բնակչության մոտ 18%-ը) ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերը սպասարկվում են տեղական ինքնակառավարման մարմինների (ՏԻՄ) կողմից, անմիջապես կամ ՀՈԱԿ-ների միջոցով: Նշված բնակավայրերից ջրահեռացման համակարգ ունի 78 բնակավայր: Այս բնակավայրերի մեծ մասում ջրահեռացման համակարգերը իրականում չեն սպասարկվում և չեն գործում՝ երկար տարիներ շահագործման բացակայության, խողովակաշարերի քայքայման, խցանման, վնասման պատճառով: ՏԻՄ-երի կողմից դե յուրե ջրահեռացման համակարգերը սպասարկվող բնակավայրերի թիվը 88 է:

Արդյունքում կեղտաջրերը ոռոգման և/կամ հեղեղատար առուներով հոսում են բնակավայրի տարածքով՝ առաջացնելով գարշահոտություն և հակասանիտարական վիճակ: Այս բնակավայրերից ոչ մեկը չունի կեղտաջրի մաքրման կայան, ինչի արդյունքում էլ բնակավայրերից հեռացվող կեղտաջրերը լցվում են մակերևութային ջրավազաններ, ոռոգման համակարգեր, կամ ձորակներ՝ աղտոտելով ինչպես մակերևութային և ստորերկրյա ջրային ռեսուրսներն ու շրջակա միջավայրը, այնպես էլ ոռոգման ջուրը՝ մեծ վտանգ հասցնելով նաև սննդի անվտանգության պահպանմանը:

Նշված բոլոր բնակավայրերում ջրահեռացման ծառայությունների մատուցման համար պատասխանատու ՏԻՄ-երը դեռևս չունեն տեխնիկական ու մարդկային հզորություններով համալրված համապատասխան ծառայություններ: Ավելին, այս առումով առկա է ոչ հստակ օրենսդրական կարգավորում, թե արդյո՞ք ՏԻՄ-երն են պատասխանատու ՋևՋ ծառայությունների մատուցման համար: ՀՀ ՏԻՄ օրենքի 42-րդ հոդվածի 1-ին մասին 14-րդ ենթակետի համաձայն՝ համայնքի ղեկավարը կազմակերպում և կառավարում է համայնքի սեփականություն հանդիսացող ներհամայնքային հաղորդակցության ուղիների, ջրմուղի, կոյուղու, ոռոգման ու ջեռուցման ցանցերի և այլ կառուցվածքների շահագործումը: Այս ձևակերպումից ակնհայտ է, որ ՏԻՄ-ը

պատասխանատու է միայն շահագործման համար: Միաժամանակ, նույն օրենքի 88-րդ հոդվածը նախատեսում է ավագանու կողմից՝ ջրահեռացման և այլ ծառայությունների համար գանձվող վճարներ որոշելու իրավունք: Այս հատվածային կարգավորումների պայմաններում, անհասկանալի է մնում ՏԻՄ-ի պարտականությունների և խնդիրների հստակ շրջանակը, ինչի արդյունքում ստեղծվել է չսպասարկվող բնակավայրերում ՏԻՄ-երի կողմից ՋԼՁ ծառայությունների մատուցման բավականին խնդրահարույց պրակտիկա:

3.3. Ֆինանսատնտեսական վիճակի համառոտ նկարագիրը

Հայաստանի ջրահեռացման ոլորտը վերջին 30 տարիների ընթացքում շար քիչ է ֆինանսավորվել՝ կապիտալ ներդրումների, շահագործման ու պահպանման ծախսերի առումով: Շուկայական կառուցվածքի բարեփոխումը կարող է օգնել բարձրացնելու ոլորտի արդյունավետությունը, սակայն տասնամյակների ֆինանսավորման բացը լրացնելու համար զգալի լրացուցիչ ֆինանսական միջոցներ կպահանջվեն:

Նախնական գնահատումների համաձայն՝ Հայաստանի համայնքային ջրահեռացման համակարգերի բարելավման նպատակով, կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ենթակառուցվածքի սրեղծման համար անհրաժեշտ է շուրջ 2.45 միլիարդ եվրո (տես Հավելված 1): Նշված գումարը ներառում է միայն համայնքային ենթակառուցվածքների ծախսերը և չի ընդգրկում արտադրական և դրանց համարժեք կեղտաջրերի մաքրման կայանների ներդրման ծախսերը:

Նշված կարիքների բավարարման համար էապես կարևոր է տարբեր աղբյուրներից ֆինանսական միջոցների հայթայթումը, այդ թվում պետական, համայնքային, միջազգային (վարկային, դրամաշնորհային), մասնավոր և մատուցվող ծառայության սակագնային աղբյուրներից:

ՀԾԿՀ-ի կողմից Վեոլիա Ջուր ընկերության պայմանագրի առաջին տարվա համար ջրահեռացման ծառայությունների սակագինը սահմանված է 27դրամ/մ³, որից կեղտաջրի հեռացման ծառայության սակագինը կազմում է 26դրամ/մ³, իսկ կեղտաջրի մաքրմանը՝ 1 դրամ/մ³: Ակնհայտ է, որ այն կրում է պայմանական բնույթ և լիովին չի արտացոլում մատուցվելիք ծառայության իրական պատկերն ու ծախսերը:

Որպես կանոն արդյունաբերական ընկերությունները ներդրումներ չեն կատարում իրենց արտադրական կեղտաջրերի մաքրման և աղտոտվածության հսկման ուղղությամբ, քանի որ վերահսկողության ծավալները խիստ սահմանափակ են, խթանիչ լծակներ սահմանված չեն, իսկ աղտոտման վճարները, ինչպես նաև տուժերն ու տուգանքները շատ չնչին են, որով և չեն նպաստում գործընթացին:

Անհրաժեշտ է բարեփոխել ՀՀ ջրային օրենսդրությունը, որի կարևորագույն նպատակներից մեկը պետք է լինի կեղտաջրերի հեռացման և մաքրման ծառայությունները տարանջատելը, կեղտաջրերի պարտադիր մաքրման պահանջ և համապատասխան սակագներ սահմանելը:

3.4. Իրավական կարգավորման համառոտ նկարագիրը

Սկսած 2001 թվականից ՀՀ կառավարությունը իրականացնում է ջրամատակարարման և ջրահեռացման ոլորտի բարեփոխումներ: Սակայն, ցավոք, այս բարեփոխումները հիմնականում ուղղված են ջրամատակարարման խնդիրների լուծմանը և միայն վերջին տարիներին է, որ սկսել է մի փոքր ուշադրություն դարձնել նաև ջրահեռացման խնդիրներին:

ՋևՋ ոլորտի իրավահարաբերությունները կարգավորող հիմնական իրավական ակտերն են ՀՀ ջրային օրենսգիրքը, «Ջրի ազգային քաղաքականության մասին» ՀՀ օրենքը, «Ջրի ազգային ծրագրի մասին» ՀՀ օրենքը և դրանցից բխող ՀՀ կառավարության մի շարք որոշումներ ու գերատեսչական ակտեր, ՀԾԿ՝ ոլորտային որոշումները, ինչպես նաև առողջապահության, գյուղատնտեսության, քաղաքաշինության, էներգետիկայի և հարակից մի շարք այլ ոլորտների նորմատիվ իրավական ակտեր:

2016թ. նոյեմբերի 21-ին վարձակալության պայմանագիր է կնքվել «Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ-ի հետ:

ՀՀ կառավարության 2015 թվականի օգոստոսի 13-ի նիստի N 38 արձանագրության 17-րդ կետով հավանություն է տրվել ջրամատակարարման և ջրահեռացման ոլորտի ռազմավարությանը և ֆինանսավորման ծրագրին: Հաշվի առնելով 2015-2017թթ. կատարված աշխատանքները և արդի խնդիրները, հիմք ընդունելով ՀՀ կառավարության 2017 թվականի հունիսի 19-ի N 646-Ա որոշմամբ հաստատված ծրագրի 3-րդ բաժնի «Ջրային տնտեսություն» մասի 1-ին կետի 2)-րդ ենթակետի գ. պարբերությունը, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության 2017 թվականի սեպտեմբերի 28-ի նիստի N 41 արձանագրային որոշման 43-րդ կետով հավանության արժանացած հաշվետվության համապատասխան դրույթները, ՋՏՊԿ-ի կողմից մշակվել է ջրամատակարարման և ջրահեռացման ոլորտի 2018-2030թ.թ. ռազմավարությունը և ֆինանսավորման ծրագիրը, որտեղ ամփոփված են վերջին 3 տարիների ընթացքում ոլորտում իրականացված աշխատանքները, սահմանվել են ոլորտի հետագա զարգացման հիմնախնդիրները, առաջնահերթություններն ու անհրաժեշտ գործողությունները:

Ռազմավարության համաձայն՝ ՀՀ կառավարությունը հաստատում է, որ ջրահեռացման ոլորտը չի եղել գերակա և համարժեքորեն չի ֆինանսավորվել: Հետևաբար, ՀՀ կառավարությունը առաջնահերթ կհամարի կեղտաջրերի հեռացման և մաքրման ծառայությունների բարելավումը, մասնավորապես ՏԻՄ-երի կողմից սպասարկվող տարածքներում: Ընդունվում է նաև մասնագիտացված Օպերատորի կողմից չսպասարկվող բնակավայրերում տարբեր օպերատորների ներգրավման գործունեության սխեման: Միաժամանակ, ամրագրվում է, որ օպերատորը պետք է իրականացնի կեղտաջրերի մաքրում՝ օրենսդրությամբ սահմանված նորմերին համապատասխան:

ՀՀ ջրային օրենսգրքում նախատեսվել են արտադրական կեղտաջրերի նախնական մաքրման և կենցաղային կեղտաջրերի մաքրման ընթացակարգեր: Այդ դրույթներից մի

քանիսն ուժի մեջ են մտնելու 2025թ. հունվարի 1-ից, մյուսները՝ 2030թ. հունվարի 1-ից՝ Կառավարության մի շարք որոշումներ ընդունվելուց հետո:

Հայաստան-ԵՄ համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության (<ԸԳ/CEPA) համաձայնագրի ճանապարհային քարտեզով սահմանվել են հստակ գործողություններ՝ ուղղված ՀՀ օրենսդրությունը և առկա պրակտիկան ԵՄ Խորհրդի 1991 թվականի մայիսի 21-ի 91/271/ԵՏՀ «Համայնքային կեղտաջրերի մաքրման մասին» շրջանակային հրահանգի պահանջներին մոտարկելուն:

Կենտրոնացված ջրահեռացման համակարգ չունեցող համայնքներում նոր կառուցվող օբյեկտների (բազմաբնակարան, հասարակական, առևտրային և արտադրական շենքեր ու շինություններ) համար կեղտաջրերի տեղային կենսաբանական մաքրման կայաններ պարտադիր տեղադրելու պահանջները հաստատվել են ՀՀ կառավարության՝ 2009 թվականի հոկտեմբերի 8-ի N 1142-Ն որոշմամբ:

ՀՀ կառավարության 2003թ. նոյեմբերի 1-ի N1228-Ն որոշմամբ հաստատվել են ջրահեռացման համակարգերի օգտագործման և հեռացվող ջրերի մաքրման կանոնները, որոնք ներառում են նաև այդ համակարգերը շահագործող կազմակերպություններում աշխատանքի կազմակերպմանը, տարբեր գործառույթներ իրականացնող անձնակազմերի պարտականություններին, ինչպես նաև կայաններում լաբորատոր-արտադրական և տեխնիկական հսկողությանը ներկայացվող պահանջներ:

ՀՀ մի քանի տասնյակ բնակավայրերում, որոնք սպասարկվում են գործող վարձակալության պայմանագրի շրջանակում, ծառայություն մատուցող մասնագիտացած կազմակերպությունը կեղտաջրերը հեռացնում, սակայն չի մաքրում: Ըստ գործող վարձակալության պայմանագրի՝ ԶևԶ ծառայությունների սակագինը ներառում է խմելու ջրի մատակարարման, կեղտաջրերի հեռացման և մաքրման ծառայությունները: Օրինակ՝ վարձակալության առաջին տարում 1մ³ –ի համար սահմանված 180 ՀՀ դրամ սակագինը ներառում է երկու բաղադրիչ՝ 153 ՀՀ դրամ 1մ³ խմելու ջուր մատակարարելու և 27 ՀՀ դրամ 1մ³ կեղտաջրեր հեռացնելու և մաքրելու համար, որը կազմում է ընդհանուր սակագնի 15%-ը: Բացառությամբ մի քանի քաղաքների՝ կոյուղու համակարգ ունեցող մյուս բնակավայրերում կեղտաջրերը հեռացվում են, բայց չեն մաքրվում: Փաստորեն բաժանորդները վճարում են ծառայության համար, որը մասամբ է իրականացվում, կամ չի իրականացվում:

ՀՀ կառավարության 2003թ. N982-Ն որոշմամբ թույլ է տրվում ջրօգտագործման թույլտվության հիման վրա կլանող հորատանցքերը, սպառված հանքավայրերը, հանքահորերը ու բաց հանքերն օգտագործել կեղտաջրերի և ցամաքուղային ջրերի ընդունման համար, ինչը խնդրահարույց է ստորերկրյա ջրային ռեսուրսների և շրջակա միջավայրի այլ տարրերի վրա հնարավոր բացասական ազդեցության տեսանկյունից: Ի կատարումն նշված որոշման ՀՀ բնապահպանության նախարարի 2003թ. N464-Ն հրամանով հաստատվել է ջրային ռեսուրսներ թափվող կեղտաջրերի թույլատրելի սահմանային արտահոսքի չափաքանակների հաշվարկի մեթոդիկան, որը կիրառելի է նաև բաց ջրավազան կամ կոյուղու կոլեկտոր թափվող կեղտաջրերում պարունակվող

վնասակար նյութերի թույլատրելի սահմանային արտահոսքի անհատական չափաքանակները հաշվարկելու համար:

ՀՀ կառավարության 2011թ. հունվարի 27-ի N75-Ն որոշմամբ հաստատվել են մակերևութային ջրերի՝ ջրօգտագործման նպատակային նշանակության կամ որակի կարգերի փոխադարձ կապերի առաջարկվող համակարգը, ինչպես նաև մակերևութային ջրերի որակի նորմերը Հայաստանի տարածքի 14 խոշոր գետային ավազանների գետերի ու գետերի առանձին հատվածների համար: Նշված որոշմամբ ամրագրվել է, որ մակերևութային ջրերի որակի նորմերը ենթակա են վերանայման 6-ամյա պարբերականությամբ, սակայն որոշման ընդունումից հետո առաջին վերանայումը տեղի է ունեցել 2021թ.-ին՝ 10 տարի անց միայն:

3.5. Բնապահպանական ասպեկտներ

ՀՀ միայն մի խումբ բնակավայրեր ունեն ջրահեռացման համակարգեր, և դրանց մի մասի կեղտաջրերն են մասնակիորեն մաքրվում, այն էլ միայն մեխանիկական: Երկրում գործող համայնքային կեղտաջրերի մաքրման 7 կայաններից 5-ում (Գավառ, Մարտունի, Վարդենիս, Դիլիջան, Զերմուկ) իրականացվում է լրիվ մեխանիկական մաքրում, Երևանի «Աէրացիա» ԿՄԿ-ում՝ մասնակի մեխանիկական մաքրում, և միայն Փարաքարի համայնքային ԿՄԿ-ում է, որ կատարվում է կեղտաջրի լրիվ՝ մեխանիկական և կենսաբանական մաքրում, ինչպես նաև մաքրված կեղտաջրի ոռոգման նպատակով վերօգտագործում և խմորված տիղմի օգտագործում: Մյուս բոլոր բնակավայրերից կեղտաջրերն առանց մաքրվելու լցվում են ջրային կամ ցամաքային միջավայր՝ ստեղծելով մակերևութային ու ստորգետնյա ջրային և հողային ռեսուրսների աղտոտման, բնակավայրերի համաճարակային վիճակի վատթարացման, սննդի անվտանգության խախտման մեծ ռիսկեր: Շատ թույլ է կամ իսպառ բացակայում է այս գործընթացի նկատմամբ վերասկողությունը:

Ջրահեռացման համայնքային համակարգից օգտվող արդյունաբերական ընկերությունների արտադրական կեղտաջրերը, առանց որակի նկատմամբ հսկողության, լցվում են տվյալ բնակավայրի ջրահեռացման համակարգ՝ առաջացնելով վթարավտանգ ռիսկեր:

Նոր նախագծվող և կառուցվող տարբեր բնույթի արդյունաբերական ու առևտրային կազմակերպություններին տրվող ջրօգտագործման թույլտվություններում կամ տեխնիկական պայմաններում, հիմնականում բավական անորոշ և անթույլատրելի պայմաններ և պահանջներ են ներկայացվում կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման մասով:

Հաճախակի են դեպքեր, երբ խախտվում են կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համար պատկան մարմինների կողմից ջրօգտագործման թույլտվություններում (ԶԹ) և/կամ տեխնիկական պայմաններում (ՏՊ) տրված պահանջները: Օրինակ ԶԹ տվող մարմինը՝ ՇՄՆ-ը, կարող է ջրահեռացման համար տալ պայման միանալու ջրահեռացման քաղաքային համակարգին՝ առանց համաձայնեցնելու այդ համակարգը շահագործող կազմակերպության հետ, կամ էլ, ջրահեռացման համակարգ չունեցող համայնքում ԶևԶ

տեխնիկական պայման տվող Օպերատորը կարող է ջրամատակարարման տեխնիկական պայմանում, իր կողմից սպասարկվող ջրամատակարարման համակարգից օգտվելու պայմանից բացի, առանց ՇՄՆ-ի համաձայնության, տալ նաև ջրահեռացման պայման, որի իրավասությունը չունի:

Ներկայում բացակայում է կեղտաջրերը մաքրելու, մաքրված կեղտաջրերը և մշակված տիղմը վերաօգտագործելու գործընթացները կարգավորող իրավական դաշտը, որի մշակումը նախատեսվում է ՀԸԳ/CEPA համաձայնագրի ճանապարհային քարտեզի (ՀՀ վարչապետի 2018թ. N666-Լ որոշում) հիման վրա:

Տարբեր բնույթի արդյունաբերական ու առևտրային կազմակերպությունների նախագծման և այնուհետև, կառուցումից հետո՝ օբյեկտի շահագործման հանձնման թույլտվություն տրամադրելու գործընթացում խստառ անտեսվում են կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համար ԶԹ-ով կամ ՏՊ-ով տրված տեխնիկական պահանջները:

Գործող բնապահպանական վճարների և տուգանքների չափերը չեն նպաստում կենցաղային և առավել ևս արտադրական կեղտաջրերի մաքրման գործընթացի կայացմանը: Տնտեսվարող սուբյեկտների համար ֆինանսական տեսակետից ավելի ընդունելի է ներկայիս սահմանված ցանկացած տուգանքների վճարումը, քան մաքրման կայանի կառուցումն ու շահագործումը: Այս իրավիճակը ուղղակիորեն բացասաբար է ազդում երկրում ջրահեռացման ոլորտի կայացմանն ու զարգացմանը:

3.6. Առողջապահական ասպեկտներ

Վերը նշած իրավիճակի արդյունքում խաթարված է բնակավայրերի սանիտարական վիճակը, ոռոգման ջրի աղտոտման արդյունքում սննդի անվտանգության պահպանումը, ստորերկրյա ջրաղբյուրների որակի անվտանգության, ջրային և ցամաքային էկոհամակարգերի պահպանության պահանջները, որոնք վերջ ի վերջո բերում են հանրային առողջությունը վտանգելու մեծ ռիսկերի:

3.7. Քաղաքաշինական ասպեկտներ

Հանրապետության ոչ բոլոր համայնքներն ունեն հաստատված գլխավոր հատակագծեր: Եղած հատակագծերից և ոչ մեկում հաշվի չի առնված կեղտաջրերի մաքրման կայանի համար նպաստավոր և անհրաժեշտ տարածքի հատկացման կարևորությունը: Ավելին, որոշ քաղաքներում նախկինում գործող կայանների տարածքները վաղուց սեփականաշնորհվել են և կառուցապատվել: Արդյունքում նոր ԿՄԿ-ի կառուցման դեպքում ստիպված կլինեն նոր ավելի հեռավոր, շինարարության ու շահագործման տեսակետից ոչ բարենպաստ տարածք ընտրել ու հատկացնել:

Բազմաթիվ են դեպքերը, երբ նորակառույց օբյեկտները (անհատական տներ, բնակելի շենքեր, արդյունաբերական ու առևտրային տարբեր համալիրներ) շահագործման հանձնելիս որպես պարտադիր պայման չի դիտարկվում ջրահեռացման, իսկ որոշ դեպքերում նաև կեղտաջրի մաքրման համակարգի առկայությունը (լինի դա համայնքային, խմբային, թե սեփական):

Բազմաթիվ են դեպքերը, երբ նոր բնակելի թաղամասի նորակառույց, դեռևս կոյուղատար խողովակաշար չունեցող փողոցի շուրջ նորակառույց յուրաքանչյուր նոր բաժանորդին, Օպերատորի կողմից տրվող ՏՊ-ով, նախատեսվում է առանձին՝ անհատական կոյուղագիծ կառուցել մինչև հարևան փողոցով անցնող քաղաքային կոյուղու գործող խողովակաշար: Արդյունքում, այդ նորակառույց փողոցով անցնող մեկ ընդհանուր կոյուղատար խողովակի փոխարեն, իրականացվում է կոյուղատար խողովակների խուրձ:

Մի շարք բնակավայրերում դեռևս պահպանվել են անձրևաջրերի հեռացման համակարգերը, որոնք սակայն պատշաճ չեն շահագործվում ու պահպանվում. այդ համակարգերին միացվում են կոյուղատար խողովակները՝ խախտելով դրանց շահագործման պայմանները և քաղաքաշինական նորմերը:

3.8. Հանրային մասնակցության նկարագիրը

Հայաստանի հանրապետությունում կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման գործընթացն իրականում շատ պասիվ վիճակում է: Այդ ոլորտը ակտիվացնելու նախադրյալներից է **հանրային պահանջարկի** ձևավորումը, քանի որ հանրությունը կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ծառայություն ստացողն է: Այսօր հանրության կողմից կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման հստակ պահանջարկ չկա: Այն ժամանակ առ ժամանակ բարձրացվում է բնապահպանական հասրակական կազմակերպությունների կողմից՝ կապված գետերի ու Սևանա լճի աղտոտման հետ:

Հանրային պահանջարկի ձևավորումը և հանրության կողմից պետական կառավարման մարմինների վրա ճնշում գործադրելը կնպաստի արագացնելու ջրահեռացման ոլորտի վերականգնման ու կայացման գործընթացը:

Հանրային մասնակցության աստիճանը յուրաքանչյուր կոնկրետ գործընթացին, կախված է տարբեր գործոններից՝ ներառյալ սպասվող արդյունքը, դրա մասշտաբները, որքան մարդկանց կվերաբերի այդ գործընթացը, խնդրի լուծման այդ եղանակը կլինի տեղական, տարածաշրջանային, թե համապետական մակարդակով և այլն:

Ի կատարումն ՀՀ ջրային օրենսգրքի 20-րդ հոդվածի՝ ՀՀ կառավարության 2003 թ. N217-Ն որոշումը նախատեսում է հանրային ծանուցման և մասնակցության պայմաններ: Սակայն ՀՀ ջրային օրենսգրքի նշված դրույթը, ինչպես նաև Կառավարության համապատասխան որոշումը որոշակիորեն հակասում են «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքով հիմնադրությային փաստաթղթերի ընդունման՝ ներառյալ դրանց հանրային ծանուցման և քննարկումների ռեժիմին: Ավելին, հիշյալ N217-Ն որոշումը սահմանում է միայն հանրային ծանուցման կարգը, մինչդեռ հասարակության ներգրավման և մասնակցության գործընթացը մնացել է կարգավորումից դուրս:

Մեկ այլ խնդիր է տարբեր իրավական ակտերով սահմանված՝ ջրային ոլորտում հանրային քննարկման ենթակա փաստաթղթերի ցանկը: Այսպես՝ ՀՀ ջրային օրենսգրքի «Հանրային մասնակցությունը» վերտառությամբ 20-րդ հոդվածում նշված փաստաթղթերից ջրի ազգային քաղաքականության հիմնադրույթների նախագիծը, ջրի

ազգային ծրագրի նախագիծը և ջրավազանային կառավարման պլանների նախագծերը ընդգրկվում են հիմնադրությային փաստաթուղթ հասկացության բովանդակային ծավալում՝ համաձայն «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի: Հետևաբար այս փաստաթղթերը ենթակա են շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության և պետք է անցնեն հանրային քննարկումների համապատասխան ընթացակարգ: Պետք է նշել, որ հիմնադրությային փաստաթղթերի համար օրենսդրությամբ սահմանված մասնակցության ընթացակարգի շրջանակ հանրության ներգրավման, ինչպես նաև մասնակցության հնարավորությունները անհամեմատ ավելի լայն են (նախատեսված են ծանուցման ավելի արդյունավետ համակարգ, ավելի երկար ժամկետներ, սահմանված են հետադարձ կապի կառուցակարգ, ինչպես նաև հանրային քննարկումների 4 փուլ նախագծի մշակման տարբեր հատվածներում): Նման պայմաններում երկու զուգահեռ ընթացակարգերի կիրառությունը, առավել ևս մեկի ցածր արդյունավետության պայմաններում, արդարացված չէ:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքը, որպես սկզբունք, նախատեսում է համայնքի բնակիչների մասնակցությունը տեղական ինքնակառավարմանը: Այս ձևաչափով մասնակցությունը կարող է վերաբերել համայնքային նշանակության գրեթե բոլոր հարցերին, այդ թվում՝ ջրամատակարարմանը, ջրահեռացմանը և կեղտաջրերի մաքրմանը: Համայնքի բնակիչների մասնակցությունը կարող է իրականացվել ինչպես անձամբ, այնպես էլ հասարակական միավորումների, քաղաքացիական նախաձեռնությունների միջոցով՝ համայնքային ժողովների, հանրային քննարկումների, կլոր սեղանների և ցանկացած այլ ձևաչափով, որը հնարավորություն կտա ամրագրելու բնակիչների կարծիքը և փոխանցելու որոշում կայացնող մարմնին՝ ապահովելով նաև հետադարձ կապ: Համայնքներում համապատասխան կարողությունների հզորացման պարագայում այս տարբերակով հանրային մասնակցությունը կարող է լրացնել «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքով և ՀՀ կառավարության 2013թ. N217-Ն որոշմամբ սահմանված մասնակցության կառուցակարգերը:

4. ՍԵՎԱՆԱ ԼՃԻ ԶՐՀԱՎԱՔ ԱՎԱԶԱՆԻ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԻ ԶՐԱՀԵՌԱՑՄԱՆ ԵՎ ԿԵՂՏԱԶՐԵՐԻ ՄԱՔՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

Սևանա լիճը Հարավային Կովկասի ամենամեծ քաղցրահամ լիճն է, որի ջրհավաք ավազանը զբաղեցնում է Հայաստանի ամբողջ տարածքի 1/6 մասը՝ մոտ 4721 կմ²: Լիճ է թափվում 28 գետ, իսկ դուրս է գալիս միայն մեկը՝ Հրազդանը: Սևանա լիճը Հայաստանի համար ունի կարևոր ռազմավարական նշանակություն՝ որպես տարածաշրջանի խոշորագույն քաղցրահամ ջրային պաշար: Լիճն էական ազդեցություն ունի ողջ մարզի ոչ միայն բնապահպանական հավասարակշռության, այլ նաև տնտեսության վրա:

Սևանա լիճը Հայաստանի մշակութային ժառանգության անբաժանելի մասն է և համարվում է ճշմարիտ ազգային հարստություն, որը շատ բաներով բնորոշում է հայ ժողովրդին¹:

Սևանի ավազանի բնակավայրերի ջրահեռացման և կեղտաջրի մաքրման համակարգերի ինտենսիվ կառուցումը սկսվել է նախորդ դարի 60-ականներից: Զրահեռացման համակարգերի խողովակաշարերը (գլխավոր կոլեկտորներ և փողոցային կոյուղագծեր) կառուցվել են հիմնականում թուջե, ագրոցեմենտե և երկաթբետոնյա խողովակներով:

Մարտունի և Վարդենիս քաղաքներում 1976թ.-ին կառուցվել են կեղտաջրի մաքրման կայաններ, յուրաքանչյուրը՝ 4000մ³/օր արտադրողականությամբ: Այդ մաքրման կայանները 90-ական թվականներին՝ տնտեսական ճգնաժամի տարիներին, դադարել են գործել: Արդյունքում, մինչ 2011թ. կոմունալ-կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերը առանց մաքրման լցվել են Սևանա լիճ, որն էլ հանգեցրել է լճում էֆտրոֆիկացման պրոցեսների ակտիվացման՝ լճի մասշտաբային բնույթ կրող ծաղկման: Այս երևույթը ուղղակիորեն պայմանավորված է նաև վերջին տարիներին մարդու ակտիվ գործունեությամբ և կլիմայական փոփոխություններով:

Ներկայում Սևանի ավազանի բնակավայրերի կոմունալ կենցաղային կեղտաջրերի գերակշռելի մասը չի հավաքվում և չի մաքրվում, որի արդյունքում անկազմակերպ՝ ցրված, կամ կազմակերպված՝ կենտրոնացված ելքով լցվում են գետեր կամ ջրանցքներ և, այնուհետև, Սևանա լիճ:

Ավազանի տարածքում ջրահեռացման համակարգ ունեցող բնակավայրերի ցանկը և այդ համակարգերին վերաբերող տվյալները բերված են աղյուսակ 4-ում:

¹ «Environment as Cultural Heritage: The Armenian Diaspora's Willingness to Pay to Protect Armenia's Lake Sevan»: By Benoit Laplante - Independent Consultant, Montreal, Canada; Craig Meisner and Hua Wang. Development Research Group, World Bank. World Bank Policy Research Working Paper 3520, February 2005

Հ/Հ	Բնակավայրի անվանումը	Տնային տնտեսությունների թիվը	Կոյուղու համակարգից օգտվող տնային տնտեսությունների թիվը	Ջրահեռացման ցանցի երկարությունը, կմ	Կոյուղացվածության աստիճանը, %
1	Գավառ	6950	3959	51.4	57
2	Մարտունի	4005	3069	27	65
3	Վարդենիս	5089	2560	40	50
4	Վարդենիկ	2827	1413	7	50
5	Գեղիովիտ	1750	260	3	15
6	Գանձակ	1530	130	2	8.5

Ինչպես երևում է աղյուսակից, Սևանա լճի ջրհավաք ավազանում գտնվող 99 բնակավայրերից միայն 6-ում գոյություն ունի ջրահեռացման համակարգ, որոնց խողովակաշարերի ընդհանուր երկարությունը կազմում է ընդամենը 130.4կմ:

Սևանի ջրհավաք ավազանի ջրահեռացման համակարգ ունեցող բնակավայրերի մի մասում ջրահեռացման ծառայությունները իրականացվում է Վեոլիա Ջուր ՓԲԸ-ի, իսկ մյուս բնակավայրերում՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից: Բնակավայրերում առկա ջրահեռացման ցանցը գտնվում է անմխիթար վիճակում, չի ապահովում պատշաճ ջրահեռացում, ստեղծելով բնապահպանական և սանիտարական լրջագույն խնդիրներ:

Ավազանի ջրահեռացման համակարգ չունեցող բնակավայրերում բնակիչներն օգտվում են իրենց տնամերձ տարածքներում հորատված բակային զուգարաններից: Հանդիպում են ինչպես բարելավված (ջրի շիթով զուգարան բնակելի տան ներսում), այնպես էլ չբարելավված (բակային զուգարան բնակելի տանից ոչ շատ հեռու) զուգարաններ:

Գավառ, Մարտունի, Վարդենիս քաղաքների կոյուղու ցանցը ապահովում է բնակչության կողմից առաջացած կեղտաջրերի ընդհանուր ծավալի մոտ 60-70%-ի հավաքում և հեռացում, որի մի մասն է միայն (մոտ 50%) հասնում մինչև ԿՄԿ և ենթարկվում մեխանիկական մաքրման: Համայնքային կեղտաջրերի մյուս մասը ցանցի վնասված հանգույցներից, կամ անմիջապես տնային տնտեսություններից ուղղակի լցվում են գետեր:

Ինչպես նշվել է, Սևանի ավազանի միայն 3 քաղաքներն ունեն համայնքային կեղտաջրերի մաքրման կայաններ: Այդ 3 ԿՄԿ-ներում իրականացվում է միայն կեղտաջրի մեխանիկական մաքրում, ինչի շնորհիվ Սևանա լիճը ազատվում է տարեկան մոտ 600տ աղբից:

Սևանի ավազանում գործող ԿՄԿ-ների վերաբերյալ տվյալները բերված են աղյուսակ 5-ում:

Գավառի, Մարտունիի և Վարդենիսի ԿՄԿ-ների 2019թ. մոնիթորինգի տվյալները

Աղյուսակ 5

Հ/Հ	ԿՄԿ-ի անվանումը	Կառուցման տարեթիվը	Շահագործման տարեթիվը	Նախագծային հզորությունը մ ³ /օր	Կեղտաջրի միջին օրական ելքը, մ ³ /օր	ԿՄ		ԹԿՊ5		Ֆոսֆատ, PO4 ելք, մգ/լ	Նիտրիտներ, NO2 ելք, մգ/լ	Նիտրատներ, NO3, ելք, մգ/լ	Մաքրման արդյունքում հեռացվող աղբը, տ/տարի
						Մուտք, մգ/լ	Ելք, մգ/լ	Մուտք, մգ/լ	Ելք, մգ/լ				
1	Գավառ	2011	2013	19008	2163	101.5	78.5	70	65	10.1	1.13	5.04	250.2
2	Մարտունի	2011	2013	9504	2765	32.4	27	56.5	55	6.24	0.44	1.75	259.2
3	Վարդենիս	2011	2013	9504	6070	27.3	21.8	21.3	20.7	2.64	0.77	2.8	72

Աղբյուրը՝ www.veolia.am

Սևանա լճի ավազանի բնակավայրերում ջրահեռացման համակարգերի բացակայության, կամ եղածների ոչ բավարար մակարդակի, ինչպես նաև համայնքային կեղտաջրերի թերի մաքրման, կամ մաքրման բացակայության պատճառով տարեկան Սևանա լիճ թափվող տարբեր աղտոտիչների հաշվարկային ծավալները բերված են աղյուսակ 6-ում:

Սևանի ավազանի աղտոտվածությունը համայնքային կեղտաջրերով

Աղյուսակ 6

	մարդ	Օրական քանակներ					Տարեկան քանակներ				
		Կեղտաջրի քանակը հազ.մ ³ /օր	ԹԿՊ5, տ/օր	ԿՄ, տ/օր	Ազոտ ընդհ., տ/օր	Ֆոսֆոր ընդհ. տ/օր	Կեղտաջրի քանակը մ ³ /տարի	ԹԿՊ5, տ/տարի	ԿՄ տ/տարի	Ազոտ ընդհ. տ/տարի	Ֆոսֆոր ընդհ. տ/տարի
Սևանի ավազանի բնակչությունը	187,935	31,949	11	12	2	0.5	11,661,367	4,116	4,459	892	171
Սևանի ավազանում հանգստացողներ (միջին տարեկան կտրվածքով)	500	85	0.03	0.03	0.007	0.001	31,025	10.95	11.86	2.37	0.46
Ընդամենը	188,435	32,034	11.3	12.2	2.4	0.5	11,692,392	4,127	4,471	894	172

Ինչպես երևում է աղյուսակից, կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի բացակայության, կամ անբավարարության արդյունքում Սևանա լիճ թափվող աղտոտիչների տարեկան ծավալները կազմում են.

➤ ԹԿՊ ₅	4,127 տ/տարի
➤ Կախված մասնիկներ	4,471 տ/տարի
➤ Ընդհանուր ազոտ	894 տ/տարի
➤ Ընդհանուր ֆոսֆոր	172 տ/տարի

5. ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎԵՐ ՀԱՆՈՒՄ

Ջրահեռացման բնագավառի ընթացիկ իրավիճակի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ Հայաստանում դեռևս ջրահեռացման ոլորտին մեծ ուշադրություն չի հատկացվում: Խորհրդային շրջանում կառուցված ենթակառուցվածքը լիովին քայքայվել և չնչին մասն է վերանորոգվել կամ նոր կառուցվել: Արդյունքում խիստ մեծացել են համաճարակային հիվանդությունների բռնկման, բնակավայրերի սանիտարական պայմանների խախտման, ստորերկրյա և մակերևույթային ջրային ռեսուրսների աղտոտման, շրջակա միջավայրի պահպանության, հանրային առողջության պահպանման ռիսկերը:

5.1. Քաղաքաշինական և տեխնիկական խնդիրներ

Հայաստանի որոշ քաղաքներ ամբողջությամբ կամ մասամբ, ինչպես նաև մեծ թվով գյուղական բնակավայրեր զուրկ են ջրահեռացման ծառայություններից, իսկ ջրահեռացման համակարգ ունեցող բնակավայրերում էլ բավականին ցածր է ծառայության մակարդակը, կամ այն իսպառ բացակայում է:

Նախկինում գոյություն ունեցող կեղտաջրերի մաքրման 21 կայաններից ոչ մեկը պիտանի չէ հետագա շահագործման, վերականգնման կամ վերակառուցման:

Հանրապետությունում նախկինում կառուցված կեղտաջրերի մաքրման 21 կայանից այսօր մասամբ շահագործվում է միայն Երևանի «Աերացիա» կայանը (գործում են միայն ճաղավանդակները): Վերջին տարիներին Սևանի ավազանի Մարտունի, Վարդենիս, Գավառ, ինչպես նաև Ջերմուկ ու Դիլիջան քաղաքների և Փարաքար գյուղի համար կառուցվել են կեղտաջրերի մաքրման վեց կայաններ: Մնացած բոլոր բնակավայրերից գոյացած կեղտաջրերն առանց մաքրման ուղղակի հեռացվում են բաց ջրավազաններ:

Ջրահեռացման համակարգերի ֆինանսավորման և պահպանման ներկա ցածր մակարդակը, տնտեսական խրախուսիչ մեխանիզմների բացակայությունը և իրավական անկատարության ներկա վիճակը ևս մեկ տասնամյակ պահպանվելու դեպքում, ավելի կքայքայվի եղած համակարգը, իսկ արդյունքում այդ համակարգերի վերականգնման ու բարելավման համար պահանջվող ներդրումների չափը կկրկնապատկվի:

Անհապաղ անհրաժեշտ է կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման խնդիրների առաջնահերթության սահմանման վերաբերյալ համաձայնություն ձեռք բերել, որպեսզի ընդունվեն համապատասխան քաղաքականության բարեփոխումներ և կատարվեն անհրաժեշտ ներդրումներ:

Բնակավայրերի և արդյունաբերական ձեռնարկությունների գլխավոր հատակագծերում, որպես պարտադիր պայման, պետք է նշված լինեն կեղտաջրի մաքրման կայանի տեղադիրքը և այդ նպատակով հատկացված տարածքը, որը չի կարող օտարվել: Մեծ թվով համայնքներ և արդյունաբերական ձեռնարկություններ չունեն

հաստատված գլխավոր հատակագծեր, կամ, եթե ունեն, ապա անտեսված է ԿՄԿ-ի համար տարածքի նշման ու հատկացման հարցը:

Բնակարանաշինական, արդյունաբերական և այլ առևտրային օբյեկտների նախագծման և շահագործման հանձնման գործընթացում, պետք է լինի ջրահեռացման գործող համակարգին միանալու կամ կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման սեփական համակարգ ունենալու պարտադիր պայման:

Ներկայում ընդհանրապես չի իրականացվում շրջակա միջավայր կամ ջրահեռացման համակարգ թափվող արտադրական կեղտաջրերի քանակական և որակական մոնիտորինգ, ինչպես նաև հսկողություն և վերահսկողություն: Կեղտաջրերի քանակական և որակական մոնիտորինգի բացակայության արդյունքում, վիճակագրության ծառայության ներկայացված տեղեկատվությունը ավելի շատ կրում է «ցանկության» բնույթ, քան իրականություն: Ըստ այդ ծառայության Հայաստանում առաջացած արտադրական կեղտաջրերի մոտ 27.7%-ն է, որ հեռացվում է շրջակա միջավայր չմաքրված կամ թերի մաքրված: Այսինքն, պետք է եզրակացնել, որ արտադրական կեղտաջրերի մնացած 72.3% –ը ենթարկվում է անհրաժեշտ աստիճանի մաքրման: Սա, իհարկե, չի համապատասխանում իրականությանը:

Որոշ արդյունաբերական և առևտրային ընկերություններից հեռացվող կեղտաջրերն ուղղակիորեն թափվում են մակերևույթային ջրային մարմիններ և մղվում ստորերկրյա հորիզոններ:

Արդյունաբերական ընկերությունների (արտադրական և դրանց համարժեք կեղտաջրերի) համար սահմանված չեն հատուկ սակագներ, թեև աղտոտման ծավալներում նրանց բաժինը (օրգանական նյութերի մեծ կոնցենտրացիաներով) կարող է ավելի մեծ լինել, քան կենցաղային սպառողներինը:

Չկան տարբերակված սակագներ, որ արտացոլեն արտադրական կեղտաջրերը համայնքային համակարգ լցվող արտանետումների աղտոտման ծավալները: Որքան մեծ են աղտոտման ծավալները, այնքան մեծ են մաքրման ծախսերը և, հետևաբար, այնքան մեծ էլ պետք է լինեն բնապահպանական տույժերն ու տուգանքները, եթե արտանետվող նյութը չի մաքրվում այն աստիճան, որ համապատասխանի սահմանված չափորոշիչին:

Աճում են նաև առանց մաքրման հեռացվող կեղտաջրերի ծավալները: Տնտեսվարող և դրանց համարժեք սուբյեկտների դեպքում պետք է ավելի հստակ գնահատվի չմաքրված կեղտաջրերի հեռացման ազդեցությունը շրջակա միջավայրի վրա: Այս տեսանկյունից կարևոր է, որ «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի վերանայման շրջանակներում մշակվելիք «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման ուղեցույցը» անդրադառնա նաև ԿՄԿ ազդեցությունների գնահատման մեթոդաբանությանը:

Դեռևս լուծված չէ անհատական բակային զուգարաններում կուտակված զանգվածի, ինչպես նաև մաքրման կայաններում առաջացած նստվածքի և ավելցուկային տիղմի կառավարման՝ հեռացման, մշակման/խմորման, օգտագործման և օգտահանման խնդիրը:

Մեծ թվով տնային տնտեսություններ, ինչպես նաև տնտեսվարող սուբյեկտներ նշված զանգվածի ու տիղմի հեռացման համար օգտվում են առանձին անհատների կամ ինչ որ կազմակերպությունների կողմից, հիմնականում ոչ պայմանագրային հիմունքներով, մատուցվող ծառայություններից, որոնք այդ տիղմը հեռացնում են անհայտ բաց տարածքներ: Լուրջ խնդիրներ կան նաև գործող ԿՄԿ-ներից հեռացվող նստվածքի և ավելցուկային տիղմի մշակման/խմորման, օգտագործման և օգտահանման հետ:

Բացակայում են խնդրի կարգավորման իրավական, քաղաքաշինական, տեխնիկական, բնապահպանական, ինստիտուցիոնալ նորմատիվները և համապատասխան վերահսկողությունը պատասխանատու մարմինների կողմից:

5.2. Ինստիտուցիոնալ խնդիրներ

Հասկանալի է, որ շուրջ 580 գյուղական բնակավայրերի հետ կապված, որոնք չեն սպասարկվում միասնական օպերատորի կողմից, պետք է ձեռնարկվեն որոշակի ինստիտուցիոնալ միջոցառումներ՝ հզորացնելու ՋԼՋ ենթակառուցվածքները կառավարելու կարողությունները: Ի հավելումն գյուղական ջրամատակարարման իրավական ասպեկտների, ակնհայտ է, որ գյուղական բնակավայրերում ՋԼՋ-ի ծառայությունների մակարդակը բարելավելու համար գործընթացը պետք է կազմակերպվի ավելի լայն մասշտաբով, քան ներկայում՝ հաշվի առնելով կատարված ներդրումների շնորհիվ ստեղծված ենթակառուցվածքների երկարաժամկետ և արդյունավետ շահագործման ու պահպանման ապահովումը:

Տարբեր երկրներում փորձություն անցած բազմազան բիզնես մոդելները կարող են օրինակ ծառայել Հայաստանի ջրահեռացման ոլորտի համար:

Փորձը ցույց է տալիս, որ վերջին տարիներին ջրամատակարարման և ջրահեռացման ոլորտում իրականացված ներդրումները երկարաժամկետ արդյունք չեն ապահովում նոր ստեղծված համակարգերի շահագործման և պահպանման պատշաճ ծառայության բացակայության պատճառով:

Առկա է ոչ հստակ օրենսդրական կարգավորում, թե արդյո՞ք ՏԻՄ-երը պատասխանատու են ՋԼՋ ծառայություններ մատուցելու համար: ՀՀ ՏԻՄ օրենքի 42-րդ հոդվածի 1-ին մասի 14-րդ ենթակետի համաձայն՝ համայնքի ղեկավարը կազմակերպում և կառավարում է համայնքի սեփականություն հանդիսացող ներհամայնքային ենթակառուցվածքների՝ ջրմուղի, կոյուղու, ոռոգման և այլ կառուցվածքների շահագործումը: Այս ձևակերպումից ակնհայտ է, որ ՏԻՄ-ը պատասխանատու է միայն շահագործման համար: Միաժամանակ, նույն օրենքի 88-րդ հոդվածը նախատեսում է ավագանու կողմից՝ ջրահեռացման և այլ ծառայությունների համար գանձվող վճարներ որոշելու իրավունք: Այս հատվածային կարգավորումների պայմաններում, անհասկանալի է մնում ՏԻՄ-ի պարտականությունների և խնդիրների հստակ շրջանակը, ինչի արդյունքում ստեղծվել է ՏԻՄ-երի կողմից սպասարկվող բնակավայրերում ՋԼՋ ծառայությունների մատուցման բավականին խնդրահարույց պրակտիկա:

580 բնակավայրերի ԶևԶ ենթակառուցվածքների շահագործման, պահպանման և կատարված ներդրումների արդյունավետության բարձրացման նպատակով առաջարկվում է, որպեսզի ՏԻՄ-երը հանդես գան որպես այդ համայնքային սեփականության ենթակառուցվածքների կառավարիչ՝ ունենալով այդ ենթակառուցվածքի կառավարման վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու իրավունք, այդ թվում՝ պայմանագրային հիմունքներով ՇևՊ գործառույթները օպերատորին հանձնելու և վերահսկողություն իրականացնելու առումով: Օպերատորի հետ պայմանագրի պայմանները պետք է լինեն խիստ, հստակ և իրատեսական՝ կիրառելով նաև կառավարման և վերահսկման արդիական գործիքներ՝ ներառյալ ակտիվների կառավարման և ծառայությունների հաշվառման համակարգը:

Այսպիսով, ենթակառուցվածքների ստեղծված հիմնական միջոցները որպես սեփականություն հանձնվում են ՏԻՄ-երին, իսկ կառավարումը՝ Պետություն-մասնավոր գործընկերության (ՊՄԳ) շրջանակներում, մրցույթային կարգով, հանձնվում է մասնագիտացված ընկերության:

ՊՄԳ-ն իրենից ներկայացնում է բնակչությանը հանրային բարիքների մատուցման ծառայությունների բարելավման լիովին նոր ուղի: Այստեղ առանցքային օղակը համագործակցության փաստն է, երբ պետության/համայնքի և մասնավոր բիզնեսի գործողությունները փոխլրացնում են միմյանց՝ ցուցադրելով գործընկերության իրավահավասարություն:

ՊՄԳ մեխանիզմով կառավարումը թույլ կտա ապահովել կողմերի շահերի հավասարություն, գործողությունների ընտրության ազատություն, պայմանագրի կայունություն և միաժամանակ այն փոփոխելու և ադապտացնելու հնարավորություն, մրցակցություն, թափանցիկություն և հետադարձ կապ, մասնավոր հատվածի պատասխանատվության ոլորտում պետության միջամտության բացակայություն:

5.3. Իրավական խնդիրներ

Կեղտաջրերի մաքրման համարժեք և համակողմանի իրավահարաբերությունների կարգավորումը պետք է հիմնված լինի կեղտաջրերի մաքրումը խթանող տնտեսական գործիքների կիրառության, սահմանված նորմերի խախտման դեպքում խիստ և անխուսափելի պատասխանատվության, արդյունավետ վերահսկողության ինչպես նաև ոլորտում գործող պետական լիազոր մարմինների և օպերատորների հարաբերությունների հստակ կարգավորման ու իրավասության ոլորտների սահմանազատման վրա: Ընդ որում, թվարկված բաղադրիչները հավասարապես անհրաժեշտ են և պետք է լրացնեն միմյանց՝ որպես համակարգի պարտադիր օղակներ:

ՀՀ ջրային օրենսգրքում անհրաժեշտ է կեղտաջրերի հեռացման և մաքրման մասին դրույթների հստակ առանձնացում՝ գուցե օրենսգրքում նոր գլուխ մշակելու տարբերակով: ՀՀ օրենսդրությամբ հարկ է սահմանել համայնքային (կենցաղային, արտադրական և խառը) կեղտաջրերը մաքրելու պահանջները, արտադրական կեղտաջրերը մինչև ջրահեռացման համակարգ լցնելը նախնական մաքրման պահանջները: ՀՀ օրենսդրության վերանայմամբ ավելի խստացված պատասխանատվություն սահմանել

չմաքրված կեղտաջրերի ապօրինի արտահոսքերի համար: Որպես անհրաժեշտ իրավական քայլ՝ հարկ է ամրագրել, որ բոլոր տնտեսվարողները, որոնք միացված չեն խմբային կամ համայնքային կոյուղու համակարգին, պարտադիր ունենան կեղտաջրերի մաքրման անհատական կառուցվածքներ ու սարքավորումներ և մասնագիտացված սպասարկում (սեփական ուժերով կամ մասնագիտացված կազմակերպության հետ պայմանագրային հիմունքներով): Համայնքային և արտադրական կեղտաջրերի հավաքման, մաքրման, հեռացման, ինչպես նաև առաջացած նստվածքի և տիղմի մշակման ու հեռացման վերաբերյալ գործող իրավական ակտերում առկա են լուրջ հակասություններ: Զրահեռացման ոլորտի իրավական նորմատիվները և կանոնները ենթակա են վերանայման և կարգավորման:

Դեռևս առկա են մասնագիտացված օպերատորի կողմից չսպասարկվող բնակավայրեր, որտեղ կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ենթակառուցվածքները ծայրահեղ քայքայված են կամ բացակայում են, ցածր է սպասարկման որակը, և անհրաժեշտ են ներդրումներ: Այս բնակավայրերում ԶևԶ ծառայություններ մատուցում են ՏԻՄ-երը, որոնք կեղտաջրերի մաքրում չեն իրականացնում (բացառությամբ Փարաքար համայնքի):

ԶևԶ ծառայությունների մատուցման միջավայրը կարիք ունի դիվերսիֆիկացման՝ հնարավորություն տալով ներգրավվելու նաև ՊՄԳ ձևաչափով, մասնավոր մասնագիտացված ընկերությունների: Կարևոր է ավելացնել ՊՄԳ գործիքների գրավչությունը, և միաժամանակ, լիցենզավորման պայմաններում ամրագրել կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ծառայության մատուցման պահանջ:

Մասնավորի ներդրումների և մասնակցության գրավչությունը ավելացնելու, ներդրումների դիսկայնությունը նվազագույնի հասցնելու նպատակով կարևորվում են մասնավորի ընտրության ընթացակարգերը ճկուն դարձնելը, պարզեցնելը, օրինակ՝ այն դեպքում, երբ մասնավորը առանձնահատուկ կամ աննախադեպ առաջարկով նախաձեռնություն է հանդես բերում որևէ ԶևԶ սպասարկման տարածք(ներ)ի կամ ենթակառուցվածքի առումով: Խնդիրը լուծելու համար անհրաժեշտ է ՀՀ օրենսդրությամբ ՊՄԳ շրջանակում արտոնություններ սահմանել, խրախուսող մեխանիզմներ կիրառել համապատասխան սուբյեկտների և ներդրումների համար, վերանայել ՊՄԳ գործող օրենսդրությունը՝ սահմանելով մասնավոր հատվածի ընտրության պարզեցված ընթացակարգեր ու ճկուն մեխանիզմներ:

ՀՀ-ում գործում է սակագնի և ծախսերի համահարթեցման մոդել, որը հնարավորություն չի ընձեռնում իրականացնել ծախսերի առանձնացված հաշվառում, ֆինանսական մոդելի կառուցում և դժվարեցնում է տնտեսապես արդյունվետ ու ճիշտ եզրակահանգումներ անելը:

5.4. Բնապահպանական և առողջապահական խնդիրներ

Բնակավայրերում ջրահեռացման համակարգերի բացակայությունը և/կամ դրանց թերի վիճակը լուրջ խնդիրներ է ստեղծում շրջակա միջավայրի պահպանության, ջրային

ռեսուրսների կառավարման, կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ապահովման գործում:

Համայնքային և, հատկապես, արտադրական կեղտաջրերի արտանետումների որակը և քանակը չեն վերահսկվում:

ՋԹ-եր և/կամ տեխնիկական պայմաններ տրամադրող պատկան մարմինների լիազորությունները կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման պահանջների մասով հստակ կանոնակարգված չեն:

Շատ թույլ է կամ իսպառ բացակայում է վերահսկողությունը ջրահեռացման համայնքային համակարգերից չօգտվող տարբեր բնույթի արդյունաբերական ու առևտրային կազմակերպությունների կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերը առանց մաքրման ջրային կամ ցամաքային միջավայր արտահոսքի նկատմամբ:

Խախտված է նոր նախագծվող և կառուցումից հետո շահագործման հանձնվող արդյունաբերական ու առևտրային կազմակերպությունների կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման մասով պայմանների և պահանջների կատարման վերահսկողությունը:

Լրացման ու կարգավորման կարիք ունի կեղտաջրերի մաքրման, մաքրված կեղտաջրերի և տիղմի վերաօգտագործման, ինչպես նաև առաջացած ենթահումքի օգտահանման գործընթացների իրավական դաշտը: Մասնավորապես, խնդրահարույց են ՀՀ կառավարության 2003թ. N982-Ն որոշմամբ սահմանված կարգավորումները, որոնք հնարավորություն են տալիս ՋԹ-ի հիման վրա կլանող հորատանցքերը, սպառված հանքավայրերը, հանքահորերը ու բաց հանքերն օգտագործել կեղտաջրերի և ցամաքուրդային ջրերի ընդունման համար: Այստեղ արգելքի միակ պայմանը ստորերկրյա ջրային ռեսուրսների ջրերի ստանդարտների խախտման սպառնալիքն է, որոնք ՀՀ-ում դեռևս չեն ընդունվել: Ստեղծված պայմաններում, նկարագրված գործելակերպը չդադարեցնելը խնդրահարույց կարող է լինել նաև ՀԸԳ համաձայնագրով նախատեսված ջրային ռեսուրսների կառավարման համակարգի արդիականացման և ջրային ռեսուրսների որակի բարելավմանն ուղղված միջոցառումների կենսագործման տեսանկյունից: Ուստի նպատակահարմար է ուժը կորցրած ճանաչել ՀՀ կառավարության 2003թ. N982-Ն որոշումը, իսկ այդ կարգի հիման վրա ՋԹ ունեցող տնտեսավարողների համար սահմանել անցումային ժամաակահատված՝ ուղղորդելով նրանց ստանալ նոր ՋԹ՝ սահմանված ընդհանուր կանոնների համաձայն:

Կենտրոնացված ջրահեռացման համակարգ չունեցող տարածքներում բացակայում են տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացմանն ու պարտադիր մաքրմանը ներկայացվող պահանջները և վերահսկողությունը:

Բավական թույլ է վերահսկողությունը կեղտաջրերով պայմանավորված բնակավայրերի սանիտարական վիճակի, ռոտզման ջրի աղտոտման, սննդի անվտանգության պահպանման, ստորերկրյա ջրաղբյուրների որակի անվտանգության նկատմամբ, որն ի վերջո բերում է բնակչության առողջապահության խախտման մեծ ռիսկերի:

2018 թվականի մարտի 2-ի «Հայաստանի Հանրապետության ջրային օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-126-Ն օրենքը անհրաժեշտ իրավական նախադրյալներ է ստեղծում կեղտաջրերի մաքրման համար՝ նախատեսելով ջրահեռացմանը ներկայացվող հիմնական պահանջները, համայնքներում իրականացվելիք կեղտաջրերի մաքրման առանձնահատկությունները, ինչպես նաև նշված իրավահարաբերություններից բխող մի շարք ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու պահանջներ:

Հաշվի առնելով նախատեսվող այդ փոփոխությունները, անհրաժեշտ է վերանայել սահմանային թույլատրելի արտահոսքերի չափաքանակի հաշվարկման գործող մեթոդաբանությունը՝ ներառելով կեղտաջրի արտահոսքն ընդունող մակերութային ջրային մարմնի կարգավիճակը, ջրի որակի նորմերը, ջրային մարմնի հնարավոր ռիսկային լինելը, ջրային մարմնի ինքնամաքրման կարողությունը: Ջրահեռացման համակարգերից կեղտաջրերի մակերևութային ջրային մարմին արտանետման դեպքում, թույլատրելի սահմանային արտահոսքի չափաքանակները հաշվարկելիս անհրաժեշտ է հիմնվել վերջին տարիներին կատարված մակերևութային ջրային մարմնի կարգավիճակի և ինքնամաքրման ընդունակության գնահատման տվյալների վրա:

Կեղտաջրերի մաքրման և հեռացման համար, որպես ընդհանուր մոտեցում, անհրաժեշտ է բարելավել կեղտաջրերի հաշվառումը՝ տարանջատելով վերաօգտագործվող կեղտաջրերը, ինչպես նաև մշակել ոռոգման նպատակներով կեղտաջրերի վերաօգտագործման համար ջրի որակի ստանդարտներ:

5.5. Տեխնիկական և քաղաքաշինական բնույթի խնդիրներ

- Կեղտաջուրը պետք է դիտարկել ոչ թե որպես թափոն, այլ **որպես ջրային ռեսուրս**, որից և բխում է նրա մաքրման աստիճանին ներկայացվող պահանջները՝ կախված մաքրված կեղտաջրի հետագա վերաօգտագործման նպատակից:
- Մեծ թվով բնակավայրեր զուրկ են ջրահեռացման ծառայություններից, բնակիչները օգտվում են տարբեր կառուցվածքի և տեխնիկական վիճակի՝ հիմնականում ջրաթափանց հորերով կառուցված, անհատական կամ ընդհանուր օգտագործման բակային զուգարաններից:
- Գլխավոր հատակագծերի չնախատեսված փոփոխությունները (կառուցապատման խտացումը), հատկապես քաղաքների արդեն կառուցապատված թաղամասերում, բերում են ջրահեռացման համակարգերում բեռի չնախատեսված ավելացման՝ լուրջ խնդիրներ առաջացնելով կեղտաջրերի հեռացման գործընթացում:
- Որպես անջատ համակարգեր հաշվարկված և կառուցված կոյուղու համակարգերին այսօր, առանց հետևանքների գնահատման, միացվում են հեղեղային կոյուղագծերը և հակառակը: Սրա հետևանքով, անձրևների ժամանակ պարբերական բնույթ են կրում կոյուղու ցանցում վարարման դեպքերը, ստեղծելով քաղաքներում հակասահիտարական իրավիճակ, իսկ չոր եղանակներին հեղեղատարներով և բնակավայրերով անցնող գետերով հոսում է հիմնականում չմաքրված կեղտաջուր:

- Քաղաքամերձ տարածքներում բնակելի նոր թաղամասերի կառուցապատումները իրականացվում են առանց ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի համար, քաղաքաշինական նորմերին համապատասխանող, լուծումների:
- Բնակավայրերի տարածքներից դուրս գործող հանգստի և խրախճանքի օբյեկտներում (հանգստյան տներ, հյուրանոցներ, ռեստորաններ), չնայած ներքին սանհանգույցների բարվոք վիճակի, լուծված չեն հեռացվող կեղտաջրերի մաքրման հարցերը: Առաջացած կեղտաջրերը ուղղակիորեն լցվում են հարակից գետ (Հրազդանի կիրճ, Աղվերան, Հանքավան, Վանաձոր-Բագրատաշեն մայրուղի և այլն), կամ էլ արտանետվում հատուկ այդ նպատակի համար փորված ջրաթափանց հորեր (Սևանի ափամերձ գոտի):
- Բնակելի, արտադրական և առևտրային նոր օբյեկտները շահագործման են հանձնվում և ջրամատակարարման համակարգին միացում է տրվում գործող նորմերի խախտմամբ՝ հաշվի չառնելով կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգի տեխնիկական հնարավորությունը, վիճակը և/կամ բացակայությունը:
- Կարգավորման կարիք ունեն արդյունաբերական ձեռնարկությունների արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման խնդիրները: Մեծ թվով արտադրական ձեռնարկություններ իրենց կեղտաջրերը առանց մաքրման ուղղակիորեն լցնում են քաղաքային ջրահեռացման համակարգեր, մակերևույթային ջրավազաններ, կամ էլ մղում են իրենց տարածքում փորված հորատանցքեր՝ ուղղակիորեն աղտոտելով մակերևույթային և ստորերկրյա ջրային ռեսուրսները և ստեղծում բնապահպանական, սանիտարական ու առողջապահական լուրջ խնդիրներ, որոնք կարող են պատճառ դառնալ բնապահպանական և սանիտարական աղետների առաջացման:
- Հստակ չեն բացահայտվում և վերահսկվում արտանետվող կեղտաջրերի աղտոտման ծավալները:
- Ոռոգման ու տեխնիկական ջրերի որակի ստանդարտների բացակայությունը չի նպաստում մաքրված կեղտաջրերի նպատակային վերաօգտագործմանը, որը նաև կարող է զգալիորեն նվազեցնել մաքրման համար պահանջվող ներդրումները և լինել եկամտաբեր այդ ծառայությունը մատուցողի համար:
- Գործող նորմերը և մոտեցումները չեն նպաստում շինարարության ու շահագործման տեսակետից կեղտաջրերի մաքրման արդյունավետ և այլընտրանքային տեխնոլոգիաների կիրառմանը:
- Ջրահեռացման համակարգ ունեցող ոչ բոլոր բնակավայրերն են սպասարկվում մասնագիտացված Օպերատորների կողմից:
- ԶևԶ ծառայություն մատուցող մասնագիտացված ընկերությունների սպասարկման տարածքից դուրս ջրահեռացման ծառայությունների մատուցման համար ՏԻՄ-երի պատասխանատվությունը օրենսդրորեն միանշանակ սահմանված չէ: Միաժամանակ, նրանք այդ նպատակով համապատասխան ծառայություններ

դեռևս չեն ստեղծել **ֆինանսական, մարդկային և տեխնիկական ռեսուրսների բացակայության** պատճառով:

- Անթույլատրելի ցածր է ջրահեռացման համակարգերի սպասարկման ծառայության մարդկային, ֆինանսական և տեխնիկական հագեցվածության մակարդակը:
- Բացակայում են մեծ թվով իրավական-նորմատիվային փաստաթղթեր, իսկ եղածներն էլ արդյունավետ չեն աշխատում՝ թույլ իրավակիրարկման մեխանիզմների պատճառով:
- Գործող օրենսդրությամբ սահմանված չէ «ջրահեռացում» հասկացությունը, որը կներառեր նաև կեղտաջրերի մաքրումը՝ որպես բաղադրիչ:
- ՀՀ ջրային օրենսդրությունը չի տարանջատում կեղտաջրերի հեռացման և մաքրման ծառայությունները:
- ՀՀ-ում թերի է մաքրված կեղտաջրերը ջրային ավազան լցնելու թույլատրելի սահմանային արտահոսքի արժեքներ սահմանելու մեխանիզմը, այն չի բխում երկրի տնտեսական և բնապահպանական իրավիճակից և չի համապատասխանում եվրոպական չափորոշիչներին:
- ՀՀ-ում ներդրված չէ մաքրված կեղտաջրերի քանակական և որակական մոնիթորինգի համակարգ և չկա պատշաճ վերահսկողություն: Կեղտաջրերի մաքրման թույլատրելի սահմանային արտահոսքի, մաքրված կեղտաջրերը ջրային ավազաններ լցնելու գործընթացը հեռու է բավարար լինելուց:
- Հիմնական խնդիրները նաև օրենսդրության բացերն ու թերություններն են: Խնդիրը լուծելու նպատակով անհրաժեշտ է ՀՀ օրենսդրության փոփոխությամբ՝ վերանայել մաքրված կեղտաջրերը ջրային ավազան լցնելու թույլատրելի սահմանային արտահոսքերի արժեքների որոշման մեխանիզմը:
- Խիստ անհրաժեշտ է սահմանել արտադրական կեղտաջրերի՝ համայնքային ջրահեռացման համակարգ արտանետման թույլատրելի սահմանային արտահոսքի, բաղադրակազմի, հատկանիշների և այլ լրացուցիչ պահանջները:
- Նախատեսված չեն բավարար արտոնություններ ու մեխանիզմներ՝ խթանելու համայնքներում կեղտաջրերի մաքրման կայաններ կառուցելն ու մաքրված կեղտաջրերը ոռոգման նպատակով օգտագործելը: Այս միջոցառման իրականացումը կնպաստի երկրում ԿՄԿ-ներ կառուցելու գործընթացի ծավալմանը, որն էլ կնպաստի ջրային ռեսուրսների պահպանմանն ու խնայողաբար օգտագործմանը:
- Օրենսդրությամբ նախատեսված չէ արտադրական կեղտաջրերի մաքրումը խրախուսող գործիքակազմ:
- ՀՀ ջրային օրենսգրքում պետք է նախատեսել իրավական հիմքեր՝ մաքրված կեղտաջրերի վերաօգտագործումը խթանելու, մաքրումից առաջացող ենթահումքը օգտագործելու և օգտահանելու համար:

- Անհրաժեշտ է նախատեսել և սահմանել նաև մաքրված կեղտաջրի, ինչպես նաև առաջացած նստվածքի/տիղմի վերաօգտագործման գործընթացը խրախուսող մեխանիզմներ:
- Ջրային ռեսուրսների ոլորտում կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության դրույթների բացակայություն (մշակման փուլում է):
- Վերանայման կարիք ունի թույլատրելի արտահոսքերի չափաքանակի հաշվարկման գործող մեթոդաբանությունը:
- Վերանայման կարիք ունի մակերևութային ջրավազաններ, կամ համայնքային ջրահեռացման համակարգ թափվող մաքրված կեղտաջրերին առնչվող վճարների հաշվարկման մեխանիզմը՝ հաշվի առնելով շրջակա միջավայրի աղտոտումը և/կամ գործող ջրահեռացման համակարգին հասցված վնասը:
- Չբարելավված ջրահեռացման ծառայությունները մեծացնում են ինչպես մակերևութային և ստորերկրյա ջրերի աղտոտման, այնպես էլ համաճարակային հիվանդությունների բռնկման ռիսկերը:
- Ստորերկրյա ջրային ռեսուրսների սնման գոտում գտնվող մեծ թվով բնակավայրեր կոյուղացված չեն, բնակչությունն օգտվում է ջրաթափանց հորերի վրա ինքնաշեն կառուցված, չբարելավված, անհատական զուգարաններից, որոնք ուղղակի վտանգ են ներկայացնում ստորերկրյա խմելու ջրաղբյուրների աղտոտման տեսակետից:
- Չմաքրված կեղտաջրերը հաճախ օգտագործվում են ոռոգման նպատակով՝ առանց առողջապահական ռիսկերի վերահսկման:
- Տուրիզմի, գլխավոր ավտոմայրուղիներին կից տեղաբաշխված հասարակական սննդի օբյեկտներում, անկազմակերպ, վճարովի հանգստի տարածքներում, ինչպես նաև մեքենաների լիցքավորման ու լվացման կայաններում հիմնականում բացակայում են տարրական պահանջները բավարարող հասարակական զուգարանները: Աննկարագրելի է եղածների վիճակը: Շատ թույլ է վերահսկողությունը և պատասխանատվության ռեժիմը:
- Հանրապետության մայրաքաղաքում, ինչպես նաև մյուս քաղաքներում և հանգստի ու տուրիզմի օբյեկտներում հիմնականում բացակայում են սանիտարահիգիենիկ նորմերով գործող հասարակական զուգարանները:
- Անթույլատրելի ցածր է, կամ բացակայում է ջրահեռացման և, հատկապես, կեղտաջրերի մաքրման ոլորտում նախագծման, շինարարության, շահագործման, վերահսկողության և հարակից ծառայությունների որակին ներկայացվող պահանջները, իսկ եղածներն էլ չեն պարտադրվում և պահպանվում:
- Տարբեր բնույթի կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման գործընթացի շղթայի բոլոր օղակներում (նախագծման, շինարարության, հսկողության, շահագործման, կառավարման, նորմատիվների մշակման, որոշումների կայացման և այլն) բացակայում է որակյալ, փորձառու և հմուտ անձնակազմը: Խիստ կարիք է զգացվում ոլորտով զբաղվող մասնագետների պատրաստման, վերապատրաստման և անձնակազմի հզորությունների զարգացման գործում:

5.6. Ջրահեռացման ոլորտում ներգրավված անձնակազմի կարողությունների զարգացում

Ջրահեռացման ոլորտի ներկա գործունեության վերլուծությունը վկայում է հիերարխիայի բոլոր մակարդակներում ներգրավված անձնակազմի խիստ պահանջարկ: Երկրում բացակայում է շահագործող տեխնիկական անձնակազմի պատրաստման ու վերապատրաստման գործառույթը, բավական ցածր մակարդակի է ինժեներական կադրերի պատրաստումը: Դեռևս ձևավորված չէ և չի գործում ոլորտի տարբեր մասնագետների ընտրության շուկան: Ոլորտի խնդիրներով զբաղվող մասնավոր ընկերությունները, մասնագետների շուկայի բացակայության և նոր շրջանավարտների անասելի ցածր մակարդակի պատճառով, ստիպված են իրենց միջոցների հաշվին, զբաղվել մասնագետների պատրաստման հարցերով:

Երկրում ջրահեռացման ոլորտի ներկա անմխիթար վիճակի պատճառներից մեկն էլ հենց միջին և բարձր մակարդակի որակյալ անձնակազմի բացակայությունն է:

6. ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ

Բնակավայրերի սանիտարական վիճակի պահպանումը, շրջակա միջավայրի և մասնավորապես ստորերկրյա ու մակերևութային ջրային ռեսուրսների կեղտաջրերով աղտոտման կանխարգելումը, սննդի անվտանգության ապահովման համար ոռոգման ջրի աղտոտումից պաշտպանությունը ժամանակակից հասարակության առջև ծառացած կարևորագույն խնդիրներն են: Դրանց արդյունավետ և համապարփակ լուծումը հնարավոր է միայն կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման առաջադեմ, հասանելի տեխնոլոգիաների և սարքավորումների կիրառմամբ:

Հաշվի առնելով տեղական պայմանները, բնակավայրերի ռելիեֆը, աշխարհագրական դիրքը, երկրաբանական ու կլիմայական պայմանները, կառուցապատման բնույթը (խիտ կամ նոսր խտությամբ կառուցապատում), բնակավայրերի կոյուղացման ներկայիս ցածր մակարդակը, գործնականում եղած համակարգերի սպասարկման բացակայությունը, ջրահեռացման համակարգերի վերականգնման ու նորերի կառուցման համար պահանջվող մեծածավալ ներդրումների պահանջը, բնակչության սոցիալական վիճակով պայմանավորված վճարունակության ոչ բարձր մակարդակը, ինչպես նաև գիտակցելով ջրահեռացման ոլորտի վերականգնման ու զարգացման ներկայիս հրամայականը, անհրաժեշտություն է առաջանում այդ ոլորտի համալիր բարեփոխումների իրականացման, որն ընդունելի կլինի բնակչության համար, կերաշխավորի քաղաքացիների սանիտարահիգիենիկ բարվոք պայմանները, կլինի կառավարման առումով արդյունավետ, ֆինանսական առումով մատչելի և կայուն, բնապահպանական տեսակետից անվտանգ:

Համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի բարելավման ու զարգացման նպատակն է մեծացնել համակարգից օգտվող բնակչության ծածկույթը՝ ապահովելով նրանց համապատասխան և մատչելի սանիտարական պայմաններով, կեղտաջրերի հեռացումով ու մաքրումով:

Այս նպատակին հասնելու հիմնական քայլերն են.

- համակարգերի հետազոտություն, վերականգնման, ընդլայնման ու զարգացման ծրագրերի մշակում,
- պետական և մասնավոր ներդրումների ապահովում,
- ծախսածածկում, գյուղական բնակավայրերում տեղական սխեմաների ֆինանսական անկախություն,
- ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներ, ծառայությունների ՊՄԳ և ապակենտրոնացված մեխանիզմների կիրառում, համագործակցային և համայնքային լուծումներ,
- մաքրված կեղտաջրի, տիղմի և այլ ենթահումքի վերաօգտագործում, օգտահանում,
- կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման չափանիշների բարձրացում,
- ոլորտում ներգրավված անձնակազմի պատրաստում և վերապատրաստում,
- իրավական ու նորմատիվային բարեփոխումների իրականացում,
- հանրային իրազեկության բարձրացում և հանրային պահանջարկի ձևավորում:

Խմելու ջրամատակարարման և կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ոլորտի շարունակական առաջընթացը հիմնականում արձագանք է սպառողների/բաժանորդների պահանջներին: Բաժանորդներին պետք է առաջարկել տարբերակներ և նրանց պետք է թույլ տրվի ընտրել իրենց նախընտրած տարբերակը, որի համար էլ պատրաստ կլինեն վճարել: Անվտանգ ջրահեռացման ծածկույթի ավելացման խոչընդոտն այլևս տեխնոլոգիական տարբերակների առկայությունը չէ, այլ համակարգից պոտենցիալ օգտվողների հետաքրքրությունը: Կեղտաջրի մաքրումը ջրային ծառայությունների պակաս գրավիչ կողմն է և, որպես կանոն, պետական մարմինները այնքան չեն կենտրոնանում դրա վրա, որքան ջրամատակարարման վրա: Հետևաբար, շատ հաճախ, ջրահեռացման ծառայության ծախսերը ներառվում են ջրամատակարարման ծառայության սակագներում: Զրամատակարարման, կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման համար վճարելու պատրաստակամության տնտեսական ուսումնասիրությունների նկատմամբ աճող հետաքրքրությունը լիովին համապատասխանում է նոր մոտեցման ոգուն, քանի որ այն կենտրոնանում է օգտագործողների նախասիրությունների և արդյունավետ պահանջարկի վրա:

6.1. Տնտեսական մեխանիզմների բարելավում

Ակնհայտ է, որ կեղտաջրերի հեռացման ու լիարժեք մաքրման համակարգերի կառուցումն ու բնականոն ռեժիմով շահագործումը կապահովի հանրապետության ողջ տարածքի սանիտարական վիճակի բարելավումը, սակայն, ինչպես երևում է Հավելված 1-ում նշված գումարներից, այդ աշխատանքների իրականացումը պահանջում է խոշոր ներդրումներ, որոնց ներգրավումը առաջիկա 20-30 տարվա հեռանկարում երաշխավորված չէ և քիչ հավանական է: Միևնույն ժամանակ, մաքրման աշխատանքների հետաձգումը մինչև լիարժեք մաքրման (մեխանիկական և կենսաբանական մաքրում, տիղմի մշակում) կայանների կառուցումը, կարող է խորացնել բնապահպանական, սոցիալական և տնտեսական մարտահրավերները, ավելացնել ջրահեռացման ոլորտի վերականգնման և շրջակա միջավայրին հասցրած վնասի վերացման ծախսերը:

Նկատի ունենալով այս հանգամանքը, մեր երկրի համար, որպես իրատեսական ու խելամիտ տարբերակ, պետք է ընդունել **կեղտաջրերի մաքրման համակարգի զարգացման փուլային տարբերակը:**

Այս մոտեցման նպատակահարմարությունը հիմնավորվում է ինչպես բնապահպանական, այնպես էլ տնտեսական և սոցիալական տեսնակյուններից:

Հաշվի առնելով Հայաստանի տարբեր համայնքներում կեղտաջրերի մաքրման տարբեր մոդելներ կիրառելու հնարավորությունն ու կարևորությունը, ինչպես նաև այն, որ լիակատար կենսաբանական մաքրում ապահովելու համար պահանջվող միջոցներն էականորեն գերազանցում են մեխանիկական մաքրման համար անհրաժեշտ ծախսերը, առաջարկվում է առաջնորդվել **«մաքրենք այսօր՝ որքան հնարավոր է»** կարգախոսով:

Ընտրված մոտեցումը սկզբունքային նշանակություն ունի և դրա կենսագործումը ենթադրում է նաև համապատասխան իրավական և տնտեսական կառուցակարգերի մշակում: Այս մոտեցումն ընդունելու համար առաջարկվում է ՀՀ ջրային օրենսգրքում համապատասխան նոր գլուխ ավելացնել, որտեղ կամրագրվեն կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի փուլային բարելավման սկզբունքներն ու դրանց ապահովմանը միտված կառուցակարգերի իրավական հիմքերը: Բնականաբար, հասկանալի է, որ միայն սկզբունքների ամրագրումը բավարար չէ ցանկալի արդյունքի հասնելու համար և անհրաժեշտ են գործունե կառուցակարգեր, որոնք կապահովեն ամրագրված սկզբունքների հասցեագրումը համապատասխան սուբյեկտներին և կստեղծեն նպաստավոր պայմաններ կեղտաջրերի մաքրման կայանների կառուցումը և շահագործումը տնտեսապես շահավետ դարձնելու համար:

Գործող օրենսդրությամբ բացակայում է տնտեսական խթանների արդյունավետ համակարգը, և այս առումով բազմակողմանի իրավական ուսումնասիրությունների ու համակարգային բարեփոխումների խիստ անհրաժեշտություն կա: ՀՀ ջրային օրենսգրքում կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի փուլային բարելավման սկզբունքների վերաբերյալ առաջարկվող նոր գլխում անհրաժեշտ է ամրագրել տնտեսական խթանման գործիքների իրավական հիմքերը, որոնք հնարավորություն կտան ենթաօրենսդրական ակտերում սահմանել դրանց կիրառման կառուցակարգերը, ինչպես նաև ձեռնարկել անհրաժեշտ գործնական միջոցներ:

Տնտեսական գործիքների մշակումը և դրանց օրենսդրական ամրագրումը պետք է հնարավորություն ընձեռի տնտեսվարողներին, ինչպես նաև ջրահեռացման համակարգերի օպերատորներին, մաքրման կայանների կառուցման, վերանորոգման, վերագործարկման և շահագործման դեպքում ստանալ իրական տնտեսական օգուտ, որը որոշակիորեն կծածկի կատարված ծախսերը: Դա կարող է դրսևորվել տնտեսական արտոնությունների տրամադրման, կուտակված տույժերից և տուգանքներից ազատելու, արտոնյալ պայմաններով վարկավորման և այլ ձևերով: Միաժամանակ, կարևոր է, որպեսզի ՀՀ ջրային օրենսգրքում կատարվելիք լրացումները հստակ ամրագրեն ֆինանսական արտոնությունների կիրառման հստակ չափանիշներ, որոնք կապահովեն համակարգի արդյունավետությունը:

Տնտեսական խթանող մեխանիզմների և արտոնությունների շրջանակներում առաջարկվում է դիտարկել հետևյալ մի քանի սխեմաներ, որոնք կարող են արդյունավետ լինել մեր երկրի համար:

Տարբերակ 1. Հաշվարկված տույժերից (պարտավորություններից) ազատում.

Այն տնտեսվարողները, ովքեր կամավոր պարտավորություն կստանձնեն կառուցելու, վերանորոգելու, վերագործարկելու և շահագործելու կեղտաջրերի մաքրման կայաններ, լիազորված մարմնի հետ համաձայնեցված ժամանակացույցի և տեխնիկական պայմանների պահպանմամբ, կազատվեն իրենց նկատմամբ հաշվարկված տույժերի վճարման պարտավորությունից: Առաջարկվող մեխանիզմի

արդյունավետությունը կարող է ապահովվել տնտեսվարողի նկատմամբ ներված պարտավորությունների վերկանգնման պայմանով, եթե խախտվեն մաքրման կայանի կառուցման, վերանորոգման, վերագործարկման և շահագործման ժամանակացույցը և տեխնիկական պայմանները:

Այս սխեմայի ամրագրման դեպքում անհրաժեշտ է մշակել և հաստատել լիազորված պետական մարմնի և տնտեսվարողի միջև կնքվող համաձայնության օրինակելի ձև:

Տարբերակ 2. Արտոնյալ պայմաններով վարկավորում.

Վարկավորման արտոնյալ պայմաններ, ըստ էության, պետք է տրամադրվեն այն տնտեսվարողներին, որոնք ստանձնել են կառուցելու, վերանորոգելու, վերագործարկելու և շահագործելու կեղտաջրերի մաքրման կայաններ կամ նախկինում արդեն կատարել են նշված աշխատանքները: Արտոնությունները կարող են դրսևորվել տարբեր ձևերով, ինչպես օրինակ՝ արտոնյալ տոկոսադրույք, վարկի մարման առավել երկար ժամկետ, մարման արտոնյալ ժամանակացույց, սուբվենցիոն ֆինանսավորում և այլն: Նշվածի հետ միաժամանակ, սահմանված պայմանների բավարարման դեպքում, կարող է կիրառվել նաև պետության կողմից տրամադրվող երաշխավորությունը, ինչը էականորեն կհեշտացնի ֆինանսական միջոցների ներգրավումը:

Այս սխեմայի կենսագործումը, դրա հիմքերի իրավական ամրագրումից բացի, ենթադրում է նաև առևտրային բանկերի և վարկային կազմակերպությունների հետ համապատասխան համաձայնությունների ձեռքբերում:

Տարբերակ 3. Արտոնություններ ջրօգտագործման թույլտվությամբ սահմանված արտանետումների առավելագույն շեմը չգերազանցող տնտեսվարողների համար.

Գործող ՀՀ ջրային օրենսդրության համաձայն՝ ջրօգտագործման թույլտվությամբ սահմանված արտանետումների չափաքանակի համար տնտեսվարողները վճարում են ջրօգտագործման վճար: Սակայն, երբ գործունեության ընթացքում արտանետումների շեմը ցածր է սահմանված չափաքանակներից, չեն գործում տնտեսվարողների խրախուսման մեխանիզմներ:

Այս դեպքերի համար կարող է կիրառելի լինել ջրօգտագործված չափաքանակներին համամասնորեն (անհրաժեշտ է մշակել համապատասխան գործակիցներ) ջրօգտագործման վճարի արտոնությունների (օրինակ՝ նվազեցված դրույքաչափ) սահմանումը հաջորդող հաշվետու ժամանակահատվածի համար: Նշվածից բացի, սահմանված պայմանների պահպանմամբ, կարող է հեշտացվել տվյալ տնտեսվարողին գործունեության նույն տեսակի համար ջրօգտագործման թույլտվության տրամադրման ընթացակարգը:

6.2. Ինստիտուցիոնալ բարելավում

Հասկանալի է, որ շուրջ 580 գյուղական բնակավայրերի հետ կապված, որոնք չեն սպասարկվում միասնական օպերատորի կողմից, պետք է ձեռնարկվեն որոշակի ինստիտուցիոնալ մեխանիզմներ՝ ապահովելու և հզորացնելու ՋնՋ ենթակառուցվածքները կառավարելու կարողությունները: Ի հավելումն գյուղական

ջրամատակարարման և ջրահեռացման իրավական ասպեկտների, ակնհայտ է, որ գյուղական բնակավայրերում ԶևԶ համակարգերի կառավարման կառուցվածքը և մակարդակը բարելավելու համար գործընթացը կարիք ունի լուրջ բարեփոխումների:

Մեր երկրում բնակավայրերի խոշորացման արդյունքում լուրջ հնարավորություններ են ստեղծվում, բնակչության կողմից ներկայացվող պահանջարկին արձագանքելով և ներգրավելով տեղական համայնքներին, ջրահեռացման համակարգերի պլանավորման և կառավարման գործընթացում, այդ համակարգերի շահագործման ու պահպանման ծառայությունները պատվիրակելու մասնագիտացված կազմակերպությունների՝ հստակ սահմանված պայմանագրային հիմունքներով: Նման մոտեցումները հնարավոր է կպահանջեն շատ ավելի ցածր սակագներ, ի համեմատ կենտրոնացված խոշոր համակարգերում կիրառվող սակագների, իսկ համայնքապետարանների կողմից պայմանագրային պայմանների ու պահանջների հսկողությունը կաջակցի մրցունակության մակարդակի բարձրացմանը:

Գյուղական բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգերի բարելավման նախընտրելի մոտեցման հիմնական ուղղությունները պետք է լինեն.

- ✓ ջուրը որպես տնտեսական ապրանք, իսկ կեղտաջուրը որպես ջրային ռեսուրս գաղափարի ընդունումը,
- ✓ կառավարման ապակենտրոնացված և պատվիրակված սխեմայի ընդունումը,
- ✓ օգտագործողների ներգրավումը պլանավորման և իրականացման գործում.
- ✓ կառավարության հիմնական դերը հաստատությունների, կանոնակարգերի և գործընթացների միջոցով «նպաստավոր միջավայր» ստեղծելն է,
- ✓ ծախսերի բաշխումը պետք է ընդունվի որպես հիմնական սկզբունք, և որոշակի ծախսերի համար պետք է հստակեցվի համայնքի պատասխանատվությունը,
- ✓ ծառայության ֆինանսական կայունության ապահովման գործում պարտադիր է սուբսիդավորման (տեղական կամ պետական բյուջեից) սկզբունքի ընդունումը,
- ✓ աջակցություն քաղաքացիների մոտ **հանրային պահանջարկի** ձևավորմանը:

Հատուկ նկատառումներ պետք է կիրառվեն գյուղական բնակավայրերում ջրային ռեսուրսի գնային քաղաքականության նկատմամբ: Գյուղական բնակավայրերի ջրամատակարարումն ու ջրահեռացումը հաճախ պետք է դիտարկել տարածաշրջանային զարգացման քաղաքականության այն հատվածում, որտեղ կարևորվում են սոցիալական, առողջապահական և քաղաքական նպատակները: Այս նպատակով գյուղական բնակավայրերում ջրահեռացման համակարգերին միացման վճարները պետք է ցածր սահմանվեն (գոնե սկզբնական շրջանում), որպեսզի կանխվի վճարի պատճառով միացումից հրաժարումը:

Գյուղական բնակավայրերում ջրամատակարարման և հատկապես ջրահեռացման ծառայությունների ծախսերը անխուսափելիորեն պետք է սուբսիդավորվեն համայնքային և պետական բյուջեներից:

Այնուամենայնիվ, սուբսիդիաները, հատկապես քաղաքային և գյուղական օգտագործողների միջև խաչաձև սուբսիդիաները, պետք է ուշադիր իրականացվեն, որպեսզի չստեղծվեն սխալ և թյուր խթաններ:

Այստեղ կարևոր է հաշվի առնել, որ նույնիսկ ոչ բարձր եկամուտ ունեցող գյուղական տնային տնտեսությունների շրջանում, կան ջրի բարելավված ծառայությունների համար վճարելու մեծ պատրաստակամության աճող ապացույցներ:

Ակնհայտ է նաև, որ ՏԻՄ-երի կողմից սպասարկվող գյուղական բնակավայրերի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի վերականգնման ու բարելավման, ինչպես նաև ՇևՊ ներկա գործելակերպը պահպանելու դեպքում, համակարգերի մեծ մասը շատ արագ կարող է շարքից դուրս գալ հետևյալ, ամենատարածված պատճառներով.

- ✓ անորակ լուծումների և ոչ պիտանի տեխնոլոգիայի ընտրություն,
- ✓ տեխնիկական և ֆինանսական հետևանքների հստակ պատասխանատվության բացակայություն,
- ✓ ծախսաձեռնման պատշաճ համակարգի բացակայություն,
- ✓ սպասարկում տեխնիկական հագեցվածության բացակայության պայմաններում,
- ✓ սպասարկում ոչ մասնագիտացված կազմակերպության և ոչ մասնագիտական անձնակազմի կողմից,

Ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի գործունեության հավանական հաջողությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է.

- ✓ ՋևՋ ծառայություններ իրականացնող կազմակերպությունների ֆինանսական ինքնավարություն և առևտրային հիմունքներով գործելու հնարավորություն:
- ✓ Տեղական պայմաններին համապատասխանող տեխնոլոգիայի և սխեմայի ընտրություն:
- ✓ Ներդրումային սանդղակի և ծախսերի վերահսկողության ապահովում:
- ✓ Վճարման պատրաստակամության վրա հիմնված սակագնային քաղաքականության ընդունում:
- ✓ Իրացվելիությունն ապահովող մակարդակի վրա հիմնված սակագների մակարդակի ամրագրում:
- ✓ Բաժանորդների կողմից ստացված ՋևՋ ծառայությունների դիմաց սահմանված վարձավճարների ապահովում (սկզբնական շրջանում մասամբ, իսկ հետագայում հնարավոր է ամբողջությամբ):

Անհրաժեշտ է հստակեցնել «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումները՝ սահմանելով ՏԻՄ պատասխանատվության հստակ շրջանակը՝ ՋևՋ ծառայությունների և ենթակառուցվածքների մասով:

Որպես ելակետ պետք է ընդունել արդեն կայացած այն իրողությունը, որ ՏԻՄ-երը, հիմնականում պատրաստ չեն մատուցելու որակյալ ՋևՋ ծառայություններ, ներդրումներ անել համակարգի վրա և բարելավել ծառայությունների որակը: Ուստի կարևոր է հստակ ամրագրել ՋևՋ ծառայությունների մատուցման պահանջ՝ լիցենզավորված օպերատորի

համար, միաժամանակ սահմանելով անցումային պահանջներ այն ՏԻՄ-երի համար, որոնք այլ լուծում չունենալու պատճառով իրենք են բնակիչներին մատուցում ՋևՋ ծառայություններ, որպես կանոն, ՀՈԱԿ-ների միջոցով:

Համաձայն ՀԾԿՀ-ի, կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ծառայությունները պահանջում են լիցենզավորված գործունեություն և սակագնի հաստատում ՀԾԿՀ-ի կողմից: ՏԻՄ-ը պետք է դիտարկվի որպես կառավարող, որը պայմանագրային հիմունքներով ՋևՋ համակարգը հանձնում է մասնագիտացված կազմակերպությանը՝ ՇևՊ և սպասարկման ծառայություններ մատուցելու համար: ՏԻՄ-ը պետք իրականացնի հսկողություն պայմանագրային պարտավորությունների կատարման մասով:

6.3. Արտադրական կեղտաջրերի հեռացում ու մաքրում

Արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման հիմնական և կարևոր նպատակն է կանխել չմաքրված կեղտաջրերի արտանետումը հանրային ջրային մարմիններ և խրախուսել մաքրված կեղտաջրի, որպես ջրային ռեսուրս, պահպանումը (ներառյալ վերաշրջանառությունը և մաքրված կեղտաջրի վերաօգտագործումը):

Արտադրական և դրան համարժեք կեղտաջրերի հեռացման ու համապատասխան աստիճանի մաքրման գործընթացը խիստ կարիք ունի կարգավորման: Այս իմաստով կարևորվում է արտադրական կեղտաջրերի մաքրման, մաքրված կեղտաջրերը համայնքային ջրահեռացման համակարգ կամ այլ միջավայր (գետ, լիճ, ծորակ, ոռոգման ջրանցք) լցնելու գործընթացում հարաբերությունների կարգավորումը:

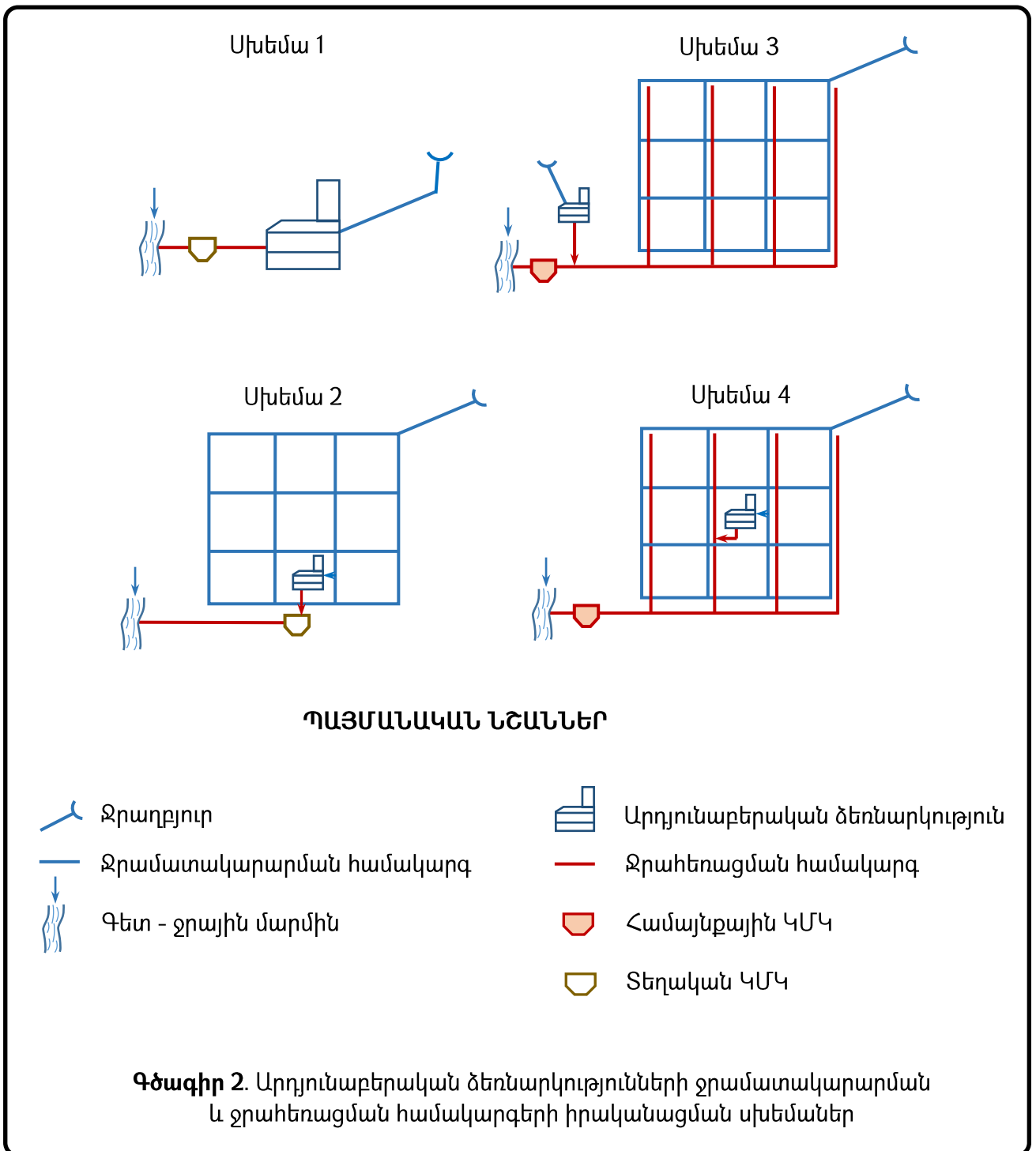
Սովորաբար արդյունաբերական ձեռնարկությունների ջրամատակարարման ու ջրահեռացման համակարգերի կառավարումը լինում է հետևյալ սխեմաներով (տես գծագիր 2):

Սխեմա 1. - արդյունաբերական ձեռնարկության ջրամատակարարումն իրականացվում է սեփական ջրաղբյուրից սնվող համակարգով, իսկ առաջացած արտադրական կեղտաջրերը մաքրումից հետո թափվում են մակերևույթային ջրային մարմին:

Սխեմա 2. - արդյունաբերական ձեռնարկության ջրամատակարարումն իրականացվում է համայնքային նշանակության ջրամատակարարման համակարգից, իսկ առաջացած արտադրական կեղտաջրերը մաքրումից հետո թափվում են մակերևույթային ջրային մարմին:

Սխեմա 3. - արդյունաբերական ձեռնարկության ջրամատակարարումն իրականացվում է սեփական ջրաղբյուրից սնվող համակարգով, իսկ առաջացած արտադրական կեղտաջրերը, ըստ անհրաժեշտության, համապատասխան մաքրումից հետո, թափվում են համայնքային ջրահեռացման համակարգ:

Սխեմա 4. - արդյունաբերական ձեռնարկության ջրամատակարարումն իրականացվում է համայնքային ջրամատակարարման համակարգից, իսկ առաջացած արտադրական կեղտաջրերը, ըստ անհրաժեշտության համապատասխան մաքրումից հետո, թափվում են համայնքային ջրահեռացման համակարգ:

Այս սխեմաներից, թերևս, առաջինում ու չորրորդում են գործնականում պահպանվում Հայաստանում առկա, տրամաբանական հստակությամբ կարգավորված, իրավական դաշտը: Այս երկու դեպքերում կարգավորումն իրականացվում է մեկ մարմնի (ՀՀ ՇՄՆ, կամ Օպերատոր) կողմից:

Սխեմա 1-ի դեպքում ջրամատակարարման և կեղտաջրերի մաքրման ու հեռացման թույլտվությունը (ՋԹ) տրվում է ՀՀ ՇՄ նախարարության կողմից և վերահսկվում է ՀՀ կառավարության ենթակայությամբ գործող Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի կողմից:

Ի դեպ նույն սկզբունքով էլ կարգավորվում է նաև բնակավայրերի ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծառայություններ մատուցող կազմակերպության (Օպերատորի) հարաբերությունները, որտեղ որպես այդ գործընթացի կարգավորող և կողմ հանդես է գալիս շրջակա միջավայրի նախարարությունը, իսկ վերահսկողը՝ տեսչական մարմինը:

Սխեմա 4-ի դեպքում օբյեկտի ջրամատակարարման և կեղտաջրերի մաքրման ու համայնքային ջրահեռացման համակարգ լցնելու թույլտվությունը, տեխնիկական պայմանի (ՏՊ) տեսքով, տրվում է այդ համակարգերը շահագործող ընկերության (Օպերատորի) կողմից և պետք է հսկվի իր կողմից:

Մյուս երկու տարբերակների (Սխեմա 2 և Սխեմա 3) դեպքում, արդյունաբերական ընկերության կամ նրան համարժեք իրավաբանական անձի ջրամատակարարման և կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման գործընթացի ապահովումը պետք է կարգավորվի երկու մարմինների (ՀՀ ՇՄՆ և Օպերատոր) կողմից:

Սխեմա 2-ի դեպքում ջրամատակարարման տեխնիկական պայմանը տրվում է համայնքային ջրամատակարարման ընկերության (Օպերատորի) կողմից, իսկ կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման թույլտվությունը՝ ՀՀ ՇՄՆ-ի կողմից:

Սխեմա 3-ի դեպքում, երբ տնտեսվարող սուբյեկտի ջրամատակարարումն իրականացվում է սեփական ջրաղբյուրից սնվող համակարգով, իսկ առաջացած արտադրական կեղտաջրերը թափվում են համայնքային ջրահեռացման համակարգ, ջրամատակարարման թույլտվությունը տրվում է ՀՀ ՇՄՆ-ի կողմից, իսկ կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման տեխնիկական պայմանը՝ համայնքային ջրահեռացման համակարգը շահագործող ընկերության (Օպերատորի) կողմից:

Այս սխեմաներից յուրաքանչյուրի դեպքում էլ տնտեսվարող սուբյեկտի և կարգավորող մարմնի(ների) միջև հարաբերությունների կարգավորումը, ՋԹ-ի և/կամ ՏՊ-ի պարտադիր պահպանումը, իրավունքների ու պարտավորությունների ապահովումը և հասցված վնասների փոխհատուցումը, պետք է իրականացվի կողմերի միջև կնքված պայմանագրային հիմունքներով:

Գործնականում, հարաբերությունների կարգավորման դաշտում հստակության և վերահսկողության բացակայության, կամ թերի իրականացման արդյունքում, հաճախ են հանդիպում այդ երկու մարմինների (ՀՀ ՇՄՆ և Օպերատոր) կողմից լիազորությունների խախտումներ:

Հաճախ ՀՀ ՇՄՆ-ի կողմից, Սխեմա 1-ով տարբերակի դեպքում, տրված ՋԹ-ով թույլատրվում է կեղտաջրերը առանց մաքրման հեռացնել և լցնել համայնքային ջրահեռացման համակարգ՝ առանց հավաստիացման նման համակարգի առկայության կամ գործունեության մասին, և որ շատ կարևոր է առանց համաձայնեցման Օպերատորի հետ, կամ վերջինիս տեղեկացման:

Նման խախտումներ են կատարվում նաև Օպերատորի կողմից: Հաճախ են դեպքերը, երբ Սխեմա 4-ով տարբերակի դեպքում, Օպերատորի կողմից տրված ՏՊ-ով թույլատրվում է արտադրական կեղտաջրերը լցնել մակերևույթային ջրային մարմին՝ առանց ՀՀ ՇՄՆ-ի կողմից տրամադրված ԶԹ-ի:

Կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի բարելավման գործընթացին աջակցելու նպատակով կարևորվում է «Արտադրական կեղտաջրերը համայնքային ջրահեռացման համակարգ ընդունելու կանոնների» մշակումն ու ընդունումը: Այս կանոններով, ի թիվս շատ հարցերի, կկարգավորվեն նաև համայնքային ջրահեռացման համակարգ լցվող արտադրական և դրանց համարժեք կեղտաջրերի քանակական ու որակական ցուցանիշները, արդյունաբերական ձեռնարկության կողմից այդ ցուցանիշների խախտման և հասցված վնասի փոխհատուցման մեխանիզմները:

Ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների կողմից տնտեսվարող սուբյեկտին կամ բնակիչ բաժանորդին տրված ջրահեռացման տեխնիկական պայմաններով սահմանված կեղտաջրի քանակական և որակական ցուցանիշները պետք է որոշվեն ելնելով կոյուղու համակարգի ցուցանիշներից՝ ջրահեռացման ցանցի թողունակությունից, մաքրման կայանի հզորությունից, կեղտաջրի մաքրման տեխնոլոգիայից, կեղտաջրի մաքրման կառուցվածքների ու սարքավորումների վիճակից, մաքրման փաստացի ունակությունից, ինչպես նաև դեպի մակերևույթային ջրային մարմին լցվող մաքրված կեղտաջրին ներկայացված որակական ցուցանիշների ապահովման պահանջներից:

Տեխնիկական պայմաններով տրված ցուցանիշների հիման վրա, կախված արտադրական կեղտաջրի որակական ցուցանիշներից, որոշվում է արտադրական կեղտաջրի նախնական մաքրման անհրաժեշտությունն ու մաքրման աստիճանը:

Նման կանոնների ընդունումը, բացի մի շարք կարևոր հարցերի լուծումից, հնարավորություն կտա կարգավորել նաև արդյունաբերական ձեռնարկության կողմից հեռացվող կեղտաջրին ներկայացված պարտադիր պայմանների խախտումից առաջացած տույժերի և տուգանքների սահմանման իրավական մեխանիզմները, պայմանագրային կողմերից յուրաքանչյուրի իրավունքներն ու պարտավորությունները: Այս կարգով պետք է սահմանվի նաև տնտեսվարող սուբյեկտին ներկայացվող տույժի և տուգանքի հաշվարկման մեխանիզմը, որը նույն խախտման համար ջրամատակարարման և ջրահեռացման ծառայություններ մատուցող կազմակերպությանը բնապահպանական իրավախախտման համար ներկայացված տուգանքի չափից բացի, պետք է ապահովի նաև կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման համակարգին հասցված վնասի փոխհատուցումը:

Միջազգային փորձը վկայում է, որ կա համապատասխան սարքավորումների հսկայական շուկա՝ ցանկացած որակի արտադրական կեղտաջրերի մաքրման համար: Խնդիրն այն է, որ պետք է ավելի շատ արդյունաբերական ձեռնարկությունների խրախուսել օգտվելու այդ տեխնոլոգիաներից՝ դրանով իսկ նվազեցնելով քաղցրահամ ջրի օգտագործումը և բարելավելով արտադրական կեղտաջրի մաքրման որակը: Նման

մոտեցումների իրագործման դեպքում ոչ միայն կապահովվի շրջակա միջավայրի պահպանության խնդիրը, այլ նաև մաքրված կեղտաջուրը կարող է եկամտի աղբյուր լինել՝ մաքրված կեղտաջուրը և/կամ առաջացած ենթահումքը վաճառելով ըստ օգտագործման նպատակի:

Կան բազմաթիվ հաջողված օրինակներ, որոնք վերաբերում են մաքրված կեղտաջրերի վերաշրջանառմանը կամ վերաօգտագործմանը: Ընդհանուր ելակետը աճող ծախսերն են կամ ջրային պաշարների աճող սակավությունը:

Միջազգային փորձը վկայում է, որ կան ընկերություններ, որոնք մրցակցում են քաղաքային կեղտաջրերի մաքրման իրավունքի համար, որպեսզի դրանք օգտագործեն սեփական կարիքների համար: Այլ ընկերություններ ստեղծել են շահութաբեր ձեռնարկություն՝ մաքրելու քաղաքային կեղտաջրերը և դրանք նորից օգտագործելու իրենց սեփական գործարաններում հովացման և վերաշրջանառման համար, կամ այլ նպատակներով:

6.4. Ֆինանսատնտեսական

Հաշվի առնելով համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համար պահանջվող հսկայական ծախսերը՝ առաջնահերթ ուշադրություն պետք է դարձնել սանիտարական և բնապահպանական տեսակետից աղտոտման «թեժ կետերում» ջրահեռացման համակարգերի կառուցմանը: Որպես այդպիսի կետեր պետք է դիտարկվեն մեծ թվով բնակչություն և խիտ բնակեցված բնակավայրերը, ջրամատակարարման նպատակով օգտագործվող ստորերկրյա ջրաղբյուրների սնման գոտիներում տեղակայված բնակավայրերը, համայնքային ջրահեռացման համակարգից չօգտվող արդյունաբերական, առևտրային, հանգստի և դրանց համարժեք օբյեկտները:

Կեղտաջրերի մաքրման համայնքային, տեղական կամ նախնական մաքրման կայանների կառուցման հիմքում պետք է լինեն առաջադիմական և մատչելի տեխնոլոգիաներ, որոնք աչքի կընկնեն իրենց կառուցման ու շահագործման հասանելի ծախսերով, էներգախնայող լուծումներով, շահագործող անձնակազմին ներկայացվող ոչ բարձր պահանջներով:

Ջրահեռացման համակարգերի զարգացման գործում մասնավորի ներգրավման գրավչությունը բարձրացնելու համար կարևոր է նաև կառուցման և կառավարման համակարգում, որպես պետություն մասնավոր գործընկերություն (ՊՄԳ) սխեմայի իրականացում, ներդնել ուղղահայաց դիսագրեգացիա, օրինակ, թույլ տալ բնակավայրերի ԿՄԿ-ների կառուցման և շահագործման համար գործնականորեն կիրառել «Կառուցում-Շահագործում-Փոխանցում» (ԿՇՓ) տիպի պայմանագրերը: Ակնհայտ է, որ ներկա պայմաններում այս տարբերակի կիրառումը պահանջելու է իրական՝ ծախսածածկող սակագնի հաստատում, որի ապահովման համար կպահանջվի համայնքային կամ պետական բյուջեից աջակցություն՝ սուբսիդիաների հատկացում:

Նախկին և ներկա ուսումնասիրությունները թույլ են տալիս հիմնավորել, որ հանրապետության բնակավայրերի կոյուղացման՝ համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի կառուցման համար պահանջվող ներդրումների

խոշորացված գնահատումը կազմում է շուրջ 2,45 մլրդ Եվրոյին համարժեք գումար (տես Հավելված 1): Ակնհայտ է, որ նման գումարի հայթայթումը մոտակա 30-50 տարիների ընթացքում քիչ հավանական է և անիրատեսական:

Հաշվի առնելով վերը նշված մոտեցումները և ջրահեռացման համակարգերի կառուցման համար պահանջվող ներդրումները, անհրաժեշտ է մշակել և ընդունել ոլորտի համահունչ վերականգնման ու զարգացման հստակ և իրատեսական քաղաքականություն, ռազմավարություն և գործողությունների պլան, ինչպես նաև սահմանել խիստ հսկողություն գործընթացի իրականացմանը: Անշուշտ, այս գործընթացի նպատակային և հետևողական իրականացումը պահանջում է ոլորտին առընչվող և գործընթացը խթանող մի շարք իրավական և նորմատիվային փաստաթղթերի, ինստիտուցիոնալ և տնտեսական մեխանիզմների ընդունում, ինչպես նաև ֆինանսական միջոցների հայթայթում:

Սակագնային

Ինչպես նշվել է բաժին 3-ում, ՀԾԿՀ-ի կողմից Վեոլիա Ջուր ընկերության համար սահմանված ջրահեռացման ծառայությունների սակագինը կրում է պայմանական բնույթ և լիովին չի արտացոլում մատուցվելիք ծառայության իրական ծախսերը:

Ջրահեռացման ծառայությունների սպասարկման մակարդակը բարձրացնելու և շահագործող կազմակերպության ֆինանսական կայունության ապահովման համար անհրաժեշտ է վերանայել գործող սակագնային քաղաքականությունը՝ ծախսաճածկող սակագնի ընդունման և դրա հետ կապված փոխհատուցման մեխանիզմների մշակման մասով: Այս իմաստով անհրաժեշտ է.

- Վերանայել ջրահեռացման ծառայության սակագները՝ ապահովելու շահագործման և պահպանման ծախսերի ծածկումը, որպեսզի հնարավոր լինի երաշխավորել ՇԱՊ ծառայության ֆինանսական կայունությունը:
- Փոփոխել սակագնային կառուցվածքները՝ սակագների բարձրացման սոցիալական ազդեցությունը մեղմացնելու նպատակով, ընդունել դիֆերենցված սակագնային քաղաքականություն:
- Դիտարկել ջրահեռացման համակարգի ընդլայնման հարկի ներդրման հարցը՝ ֆինանսական միջոցներ ստանալով սպառողներից, որ ներկայում միացած են կոյուղու ցանցին, և խաչաձև սուբսիդավորելով նրանց, ովքեր դեռ միացած չեն:
- Ներդնել «հավելավճարով» սակագներ՝ արտադրական ջրօգտագործողների կողմից կոյուղու ցանց թափվող աղտոտման ծավալներն արտացոլելու նպատակով:

Խելամիտ և բոլորի կողմից ընդունելի սակագնային քաղաքականության համար կարևոր գործոն է հանդիսանում շահագործման և պահպանման տարեկան ծախսերի մեծությունը, որոնց խոշորացված գնահատումը բերված է աղյուսակ 7-ում:

Համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի շահագործման տարեկան ծախսեր

Աղյուսակ 7

No.	Բնակավայր	Բնակավայրի քանակը	Բնակչություն, մարդ	Ջրահեռացման միջին նորմը մ ³ /օր, մարդ	Ջրահեռացման ամսական ծավալը, մ ³ /ամիս	Ջրահեռացման տարեկան ծավալը մլն մ ³ /տարի	Ծառայության միջին ծախսը, €/մ ³	Տարեկան շահագործման ծախսը, M€/տարի	Մեկ շնչի հաշվով միջին ամսական ծախսը €/ մարդ, ամիս
1	2	3	4	9	5	10	6	7	8
1	Երևան կենտրոնացված կոյուղու համակարգով	1	1,150,000	0.28	9,660,000	117.5	0.30	35.26	2.56
	Գյումրի և Վանաձոր կենտրոնացված կոյուղու համակարգով	2	199,000	0.26	1,552,200	18.9	0.28	5.29	2.21
	Քաղաքներ կենտրոնացված կոյուղու համակարգով	46	652,000	0.25	4,890,000	59.5	0.27	16.06	2.05
Ընդամենը քաղաքների համար		49	2,001,000		16,102,200	195.9		56.61	2.36
2	Գյուղեր կենտրոնացված կոյուղու համակարգով մասնագիտացված Օպերատորների կողմից սպասարկվող	655	980,500	0.185	5,441,775	66.2	0.25	16.55	1.41
3	Գյուղեր առանց կենտրոնացված կոյուղու համակարգի, այդ թվում	299							
	a) Անհատական կամ խմբային կոմպակտ մաքրման կայաններով (120տոտ×4մարդ = 480 մարդ)	129	64,500	0.175	338,625	4.1	0.15	0.62	0.80
	b) Անհատական բակային զուգարաններով յուրաքանչյուր ընտանիքի համար (120տոտ×4մարդ = 480 մարդ)	170	85,000	0.15	382,500	4.7	0.12	0.56	0.55
Ընդամենը գյուղեր		954	1,130,000		6,162,900	75.0		17.73	1.31
ԸՆԴԱՄԵՆԸ		1003	3,131,000		22,265,100	270.9		74.34	1.98

Կարճաժամկետ և միջնաժամկետ պայմաններում դժվար է ջրահեռացման համակարգերի կառուցման համար լրացուցիչ ֆինանսավորում հայթայթել անմիջապես ջրահեռացման ծառայություններից օգտվողներից և աղտոտողներից, և դա բավարար չէ ջրահեռացման սպասարկման ոլորտի նպատակների իրագործման համար անհրաժեշտ ֆինանսական ճեղքվածքը փակելու համար: Անհրաժեշտ կլինի զգալի չափով ուղղակի լրացուցիչ, մասնավորապես պետական ֆինանսավորում ստանալ, որպեսզի հնարավոր լինի ստեղծել ջրահեռացման այնպիսի ենթակառուցվածք, որ կերաշխավորի Հայաստանի ջրահեռացման և կեղտաջրերի մաքրման ոլորտի նպատակների իրագործումը: Ջրահեռացման ոլորտին ուղղված ներքին պետական ֆինանսավորումը հնարավոր է ավելացնել հետևյալ եղանակներով.

- Վերանայել կենտրոնական կառավարման բյուջեից ջրահեռացման ոլորտին կապիտալ սուբսիդիաների միջոցով ֆինանսական միջոցների հատկացման մեխանիզմը: Վերջինիս համար անհրաժեշտ կլինի ձևավորել ուժեղ քաղաքական կամք, ինչպես նաև կառավարությանը համախմբել ջրահեռացման պայմանների բարելավման հարցերի շուրջ՝ կանաչապատման օրակարգի ընդհանուր համատեքստում:
- Վերանայել/ավելացնել բնապահպանական վճարները և տույժերը, ինչպես նաև դրանց կիրառման մեխանիզմները՝ պայմանով, որ տնտեսվարողի համար ավելի ձեռնտու լինի կեղտաջրի հեռացումն ու մաքրումն իրականացնելը, քան տույժ ու տուգանք վճարելը:
- Երաշխավորել, որ նշված վճարների և տույժերի մեծ բաժինն օգտագործվելու է ջրահեռացման համակարգերում ներդրումներ իրականացնելու համար:
- Զարգացնել ՏԻՄ-երի՝ ջրահեռացման ենթակառուցվածքային ներդրումների ֆինանսավորման կարողությունները, այդ թվում՝ համայնքային մակարդակով փոխառության միջոցով: Սկզբնական շրջանում վերջինս կարելի է կիրառել խոշոր քաղաքներում կամ խոշորացված համայնքների միություններում: Այնուամենայնիվ, դրա համար անհրաժեշտ կլինեն ՏԻՄ-երի ֆինանսավորումն ամրապնդելու ավելի ծավալուն միջոցառումներ, որոնք ջրահեռացման ոլորտից բացի, կառնչվեն նաև այլ ոլորտների հետ:
- Ներգրավել միջազգային դոնորների կողմից ֆինանսավորում՝ «փափուկ» պայմաններով վարկերի և դրամաշնորհների տեսքով, համակարգված եղանակով՝ հիմնվելով կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ազգային ռազմավարության վրա:
- Խորապես ուսումնասիրել տեղում կառուցված ջրահեռացման համակարգերում տնային տնտեսությունների կողմից հնարավոր ներդրումների շարժառիթները և մշակել տնային տնտեսությունների ներդրումների խթանմանն ուղղված միջոցառումներ:
- Կապեր հաստատել միկրովարկային կազմակերպությունների հետ և նրանց շահագրգռել մշակելու միկրովարկային լուծումներ, որոնք տնային տնտեսություններին հնարավորություն կտան գումարներ ներդնելու տեղում ջրահեռացման կայուն համակարգերի շահագործման մեջ:

Կազմակերպել տիղմի կառավարման շուկան և տնային տնտեսությունների անհատական ջրահեռացման համակարգերի համար մատուցել տիղմի հեռացման ծառայություններ:

Քաջի այդ, խիստ կարևոր կլինի կտրուկ բարձրացնել պետական ծախսերի, այդ թվում նաև սուբվենցիոն ծրագրերի, արդյունավետությունը և հնարավորություն ստեղծել ֆինանսական միջոցներ ներգրավելու մասնավոր հափվածից:

Ոլորտի արդյունավետ կառավարման համար անհրաժեշտ է իրականացնել խստացված վերահսկում՝ հիմնվելով տեղեկատվության որակի բարելավման ու բարձրացման վրա:

ՎԿ-ի տեղեկատվության ցանկում անհրաժեշտ է ավելացնել նաև տեղեկություններ հետևյալի մասին.

- Առանց մաքրման թափվող կեղտաջրերի ծավալների և դրանց հասցեատերերի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալների որակի բարելավում.
- Շրջակա միջավայր թափվող կեղտաջրերի ուղղակի հոսքերի դասակարգումների հստակեցում՝ կիրառվող որոշ դասակարգումների իմաստը պարզաբանելու նպատակով, ներառյալ «աղտոտված, սակայն նորմերին համապատասխան» դասակարգումը:

Ներկայիս ընդունված հիմնական մոտեցումներից մեկը՝ միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների (ՄՖԿ) կողմից վարկավորումն է, որը հիմնականում պահանջում է համայնքային, կամ պետական բյուջեներից համաֆինանսավորում: Սակայն կատարված վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այս ճանապարհով վարկավորման գործընթացի իրականացումը պահանջում է շատ երկար ժամանակահատված՝ վարկի մարման հիմնական բեռը թողնելով պետության վրա:

Առաջարկվող ուղիներից մեկը արտոնյալ պայմաններով վարկավորումն է, որը պետք է տրամադրվի համայնքներին, արտադրական ձեռնարկություններին, առևտրային և հանգստի օբյեկտներին, կամ կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի կառուցման ու շահագործման աշխատանքները ստանձնած մասնագիտացված կազմակերպություններին:

Ջրահեռացման համայնքային համակարգերի զարգացման գործընթացը ֆինանսական կայուն հիմքերի վրա դնելու ուղիներից մեկը հետևյալն է. Հայաստանում գործող որևէ առևտրային բանկին (կամ մի քանի բանկերին) տրվում են արտոնյալ պայմաններ, որպիսի նրանք իրենց վրա վերցնեն այդ գործընթացը կազմակերպելու, կառավարելու և ֆինանսավորելու գործառույթները՝ հաշվի առնելով երկրի տնտեսական վիճակը, ՏԻՄ-երի առջև ծառացած ներքին բազմաթիվ խնդիրների առկայությունը և դրանց ըստ առաջնահերթության դասակարգման ունակությունների պակասը, համայնքապետարանների աշխատակազմի շարքերում պետական մտածելակերպի ամրացման դեռևս ոչ բավարար մակարդակը և երկրի բյուջեի վրա ՄՖԿ-երից վերցրած վարկային բեռի ծանրությունը:

Բանկը(երը) ՀՀ Կառավարության կողմից ստանալով որոշակի արտոնություններ, պարտավորություն կստանան ֆինանսավորելու համայնքներում ջրահեռացման և կեղտաջրերի մաքրման համակարգերի կառուցման գործընթացը: Բանկի պատվերով և անմիջական հսկողությամբ բնակավայրի կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգի կառուցման գերակայությունը բացահայտելուց և հաստատելուց հետո, բանկը, համայնքի կամ վերը նշված մասնավոր կազմակերպության հետ կնքած պայմանագրի համաձայն, շատ

մեղմ պայմաններով վարկային գիծ կբացի ծրագրի իրականացման համար և կֆինանսավորի զարգացման (կառուցման, վերականգնման) գործընթացը: Այս շղթայում, հաստատված ծրագրի իրականացման գործում, շատ հստակ պետք է նշվեն վարկավորող բանկի ու վարկավորվող կողմի պարտավորությունները, ինչպես նաև նրանց պատասխանատվությունները: Այս դեպքում վարկառուն հանդիսանում է համայնքը կամ վերը նշված կազմակերպությունը, որն էլ պարտավորվում է երկարաժամկետ պայմանով վերադարձնել վարկը՝ ի հաշիվ կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ծառայության դիմաց գանձվող վարձավճարների և սուբսիդիաների:

Նման մեխանիզմը կարելի է կիրառել նաև արտադրական ձեռնարկությունների, առևտրային և հանգստի օբյեկտների նկատմամբ:

Հաշվի առնելով, որ բանկերը առևտրային կազմակերպություններ են, իսկ ՏԻՄ-երն էլ չունեն բավարար մասնագիտական ունակություններ վեր հանելու համայնքային խնդիրներն ու դասակարգելու դրանք ըստ առաջնահերթության, ինչպես նաև համայնքապետարանների աշխատակազմի շարքերում պետական մտածելակերպի ամրացման դեռևս ոչ բավարար մակարդակը, կարծում ենք, որ այս մոտեցման արդյունավետությունը բարձրացնելու, օբյեկտիվությունն ապահովելու, ծրագրի ճիշտ ընտրությունն ու ծրագրի ամբողջ ընթացքի հաջողությունն ապահովելու համար կարևոր կլինի Բանկի կողմից երրորդ կողմի՝ մասնագիտացված և փորձառու խորհրդատուի ներգրավումը: Այս խորհրդատուն պետք է յուրաքանչյուր համայնքում ուսումնասիրի ու բացահայտի խնդիրները, գնահատի և վերլուծի դրանք, բանկին ներկայացնի ծրագրային առաջարկություններ, մշակի համակարգերի զարգացման նախագիծ, հսկի շինարարական աշխատանքները, օժանդակի մաքրման կայանի գործարկմանը, շահագործող անձնակազմի պատրաստմանը, ինչպես նաև իրականացնի շահագործման գործընթացի հետագա հսկողություն և, որ շատ կարևոր է, կրի լիարժեք պատասխանատվություն իրականացվող ծրագրի(երի) նկատմամբ:

Ցանկալի է, որ այդ խորհրդատուն լինի ոչ պետական (պետական մասնաբաժին չունեցող) Հայաստանում գործող ինժեներախորհրդատվական կազմակերպություն, որն ունի բավարար փորձ, ճանաչում և հմտություն այս բնագավառում:

Գյուղական բնակավայրերում ջրահեռացման համակարգերի կառուցման ֆինանսավորման մեխանիզմները հաշվի առնելով և ֆինանսավորման առաջնահերթությունները դասակարգելիս անհրաժեշտ է ընտրել ինստիտուցիոնալ կառավարման արդյունավետ մոդել, որը ներառելու է շահագործող կազմակերպության/ ների կարողությունների գնահատումը, անձնակազմի կարողությունները, դրանց ֆինանսական գնահատականը, ֆինանսավորման աղբյուրները, սակագնի կառուցվածքը, սուբսիդավորման կարիքը և այլն:

Այս տեսանկյունից կարևոր է կեղտաջրերի հեռացման համակարգի սպասարկման ծառայությունը առաձնցացնել կեղտաջրերի մաքրման ծառայությունից:

Այս երկու ծառայությունների տարանջատման շնորհիվ հնարավոր կլինի կեղտաջրի հեռացման, ինչպես նաև կեղտաջրերի մաքրման ծառայությունների համար կիրառել տարբերակված սակագներ: Բացի դրանից, այս երկու ծառայություններից յուրաքանչյուրի համար կարել է նաև ընդունել տարբերակված սակագներ՝ կախված ծառայությունից օգտվող բաժանորդի տիպից (բնակիչ-բաժանորդ, արտադրական ձեռնարկություն և այլն), որոշակի բնորոշիչ այլ բնութագրերից:

Ջրահեռացման (կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման) ոլորտում ներդրումների իրականացումը պետք է ուղղված լինի ջրահեռացման ցանցերի ընդլայնմանը, ծառայություններ ստացող շահառուների թվի ավելացմանը:

Ոլորտի ֆինանսական վիճակի կայունացման ու արտանետման վճարների կարգավորման համար անհրաժեշտ է վերանայել ֆինանսավորման մեխանիզմները և վերահսկման լծակները:

Վերահսկման լծակները տնտեսական գործիքներ են, որոնք նախատեսված են խրախուսելու արտանետում իրականացնողներին հետևելու բնապահպանական ստանդարտներին ու կարգավորումներին: Վերահսկման լծակները սովորաբար ներառում են ստանդարտներին չհամապատասխանելու դեպքում կիրառվող տուգանքները, պայմանագրային պարտավորությունների կատարման երաշխիքները և նպատակային պարտավորությունները: Վերահսկման լծակները նույնպես աստիճանաբար սկսում են ներառել հասարակության իրազեկման տեղեկատվությունը՝ աղտոտողների կողմից բնապահպանական պարտավորությունների կատարման մասին:

Ստանդարտներին չհամապատասխանելու դեպքում տուգանքները կիրառվում են աղտոտողների նկատմամբ, եթե նրանց կողմից աղտոտման մակարդակը գերազանցում է կարգավորումներով կամ թույլտվություններով սահմանված մակարդակները:

Որպեսզի այդ տուգանքները աղտոտման վերահսկման լծակի դեր կատարեն, դրանք պետք է ունենան հետևյալ ատրիբուտները՝

- տուգանքները պետք է սահմանվեն բավականաչափ բարձր և ունենան իրապես պատժիչ բնույթ, որպեսզի ստիպեն աղտոտողին հետևել ստանդարտներին, այլ ոչ թե պարզապես հաշվի չառնել ստանդարտներն ու վճարել տուգանքները,
- տուգանքները պետք է կախված լինեն խախտման տևողությունից, կրկնակիությունից, ծավալներից և չափերից,
- վերահսկողության համակարգը պետք է բավականաչափ հուսալի և գործունակ լինի աղտոտողների խախտումները բացահայտելու համար: Ըստ էության, այդ համակարգը պետք է ներառի կազմակերպությունների կողմից ընդունված պարբերականությամբ, հաշվետվությունների ներկայացումը: Հաշվետվությունները այնուհետև պետք է ուղեկցվեն կարգավորողի կողմից համապատասխան ստուգումներով: **Շատ ցանկալի և խրախուսելի է, որպեսզի վտանգավոր արտադրական կեղտաջրեր հեռացնող կազմակերպություններն իրենց ստուգիչ դիտահորերում/հանգույցներում ունենան շտապօրյա մշտադիտարկման ժամանակակից սարքավորումներով հագեցած համակարգ՝ ժամանակային որոշակի պարբերականությամբ նմուշառման, անալիզի և արդյունքների առցանց փոխանցման համալիր:**
- ՇՄՆ տեղեկատվական համակարգը պետք է բավականաչափ հուսալի ու գործուն լինի, որպեսզի հնարավոր լինի բացահայտել, չափել և գնահատել շրջակա միջավայրին հասցված վնասը,
- քաղաքացիները և տեղական ինքնակառավարման մարմինները պետք է տեղեկացված լինեն բնապահպանական որակի հարցերում իրենց իրավունքների մասին և պետք է անհրաժեշտության դեպքում միջոցառումներ ձեռնարկեն իրենց խախտված իրավունքները վերականգնելու համար,

- պետք է գործի «աղտոտողը վճարում է» սկզբունքը, ընդ որում համայնքային ջրահեռացման համակարգից օգտվող արտադրական ձեռնարկությունները, բացի շրջակա միջավայրին հասցրած վնասից, պետք է փոխհատուցեն նաև համայնքային ջրահեռացման և մաքրման համակարգին հասցրած վնասները,
- անհրաժեշտ է մշակել արտադրական կեղտաջրերով շրջակա միջավայրին հասցված վնասի գնահատման մեթոդաբանություն,
- անհրաժեշտ է մշակել արտադրական կեղտաջրերով ջրահեռացման համակարգին ու մաքրման կայանին հասցված վնասի գնահատման մեթոդաբանություն:

Պետք է գործի պայմանագրային պարտավորությունների կատարման երաշխիքներ (դրամագլուխ), որը դեպոնացվում է մինչև պոտենցիալ աղտոտողի գործունեության սկիզբը: Վճարները վերադարձվում են, երբ բնապահպանական ստանդարտների պահպանությունը գործունեության ընթացքում լիազոր մարմնի կողմից հավաստվում է, սովորաբար ծրագրի «պայմանագրի» ավարտից հետո: Երաշխիքները օգտագործվում են մասնավորապես այն պայմաններում, երբ արտադրության մնացուկները պետք է վերամշակվեն կամ պահեստավորվեն դրանց արտադրական ցիկլի վերջում: Երաշխիքային գումարը ծրագրի վերջում վերադարձվում է միայն այն դեպքում, եթե արտադրողը պահանջներին համապատասխան պահեստավորել կամ վերամշակել է դրանք:

Հանրապետության բնակավայրերում կեղտաջրերի հեռացման և մաքրման համակարգերի կառուցման և վերականգնման համար պահանջվում են մեծածավալ ներդրումներ, որոնց նախնական գնահատման արժեքը կազմում է մոտ 2,45 մլրդ Եվրոին համարժեք գումար: (տես Հավելված 1): Այս ներդրումները պետք է իրականացվեն փուլային տարբերակով, ըստ այդ աշխատանքների գերակայության ու սահմանված առաջնահերթությունների:

Ներդրումների համար ֆինանսական աղբյուրներ կարող են հանդիսանալ միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից տրամադրվող համապատասխան վարկային և դրամաշնորհային միջոցները, պետական և համայնքային բյուջեներից հատկացվող համապատասխան միջոցները, ՊՄԳ մեխանիզմի կիրառմամբ մասնավորից կատարվող ներդրումները, օրենսդրությամբ չարգելված այլ միջոցները:

Այս խնդրի լուծման գործում պետք է ներգրավվեն նաև արդյունաբերական ընկերություններն ու առևտրային կազմակերպությունները:

Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ այդ ներդրումների որոշակի մասը կարող է փոխհատուցվել ԿՄԿ-ների կողմից՝ մաքրված կեղտաջրի վերօգտագործումից, ինչպես նաև ենթահումքի մշակումից, օգտագործումից և օգտահանումից ստացվող եկամուտների հաշվին: Անհրաժեշտ է նաև կենտրոնանալ առավելագույն կարիք ունեցող և/կամ ծախս-օգուտ հարաբերակցությունն արդյունավետ ապահովող բնակավայրերի վրա: Պետք է մշակվեն նաև արդյունավետ մոտեցումներ, որոնցով կնախատեսվեն

համալիր միջոցառումներ՝ ֆինանսական ռեսուրսներ ներգրավելու նպատակով բարենպաստ պայմաններ ստեղծելու համար:

Համայնքային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի կառուցման համար շատ է կարևորվում տնտեսական ու ֆինանսական խրախուսիչ մոդելների ընդունումը: Եթե տնտեսվադող իր միջոցների հաշվին կառուցում և շահագործում է կեղտաջրի մաքրման կայան, ապա որոշ ժամանակահատվածի համար նա պետք է ունենա որոշակի առավելություններ և արտոնություններ:

Անհրաժեշտ է ջրահեռացման համակարգերի օգտագործման և հեռացվող կեղտաջրերի մաքրման կանոնները վերանայել և բնագավառի խնդիրների լուծման գործում տնտեսվարող սուբյեկտների մասնակցության ապահովման մեխանիզմներ ներդնել:

- Կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման կանոնների վերանայում՝ հստակ նկարագրելով շահագրգիռ կողմերի համագործակցության մեխանիզմները, իրավունքներն ու պարտականությունները:
- Տնտեսվարող սուբյեկտների կողմից սեփական միջոցների հաշվին տեղական մաքրման կայանների կառուցման խրախուսման մեխանիզմների մշակում՝ այդ թվում գնահատելով պետության աջակցության կամ միջազգային ծրագրերի միջոցով դրա ֆինանսավորման հնարավորությունները:
- Մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչների համար վերապատրաստման ծրագրերի մշակում և իրականացում:

6.5. Իրավական

Կեղտաջրերի հեռացմանն ու մաքրմանը վերաբերող ներկայիս գործող իրավական փաստաթղթերը կարծես չեն տարածվում այդ ոլորտին առնչվող բոլոր տիպի և բնույթի համակարգերի վրա՝ համայնք, բնակավայր, արտադրական ձեռնարկություն, հանգստի և առևտրային կազմակերպություններ, հանրային ու հասարակական նշանակության կազմակերպություններ (օբյեկտներ), անհատ ձեռներեցներ, տնային տնտեսություն-քաղաքացի:

Նոր մշակվող իրավական փաստաթղթերը պետք է կիրառելի լինեն կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման գործընթացին առնչվող, ցանկացած գործունեություն իրականացնող իրավաբանական ու ֆիզիկական անձնաց, այդ թվում.

- Բնակիչ (բնակիչ-բաժանորդ, տնային տնտեսություն),
- Անհատ ձեռներեց,
- Զրահեռացման համակարգեր ՇևՊ ընկերություններ,
- Արտադրական, առողջապահական, հանգստի և զվարճանքի, առևտրային, գյուղատնտեսական, հանրային ու հասարակական նշանակության և այլ կազմակերպություններ:

Օրենսդրության շրջանակում, ցանկացած գործունեություն իրականացնող իրավաբանական ու ֆիզիկական անձ, կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ծառայությունների մասով կարող է հանդես գալ որպես.

Ա. Սեփական համակարգը կառուցող, շահագործող և պահպանող,

Բ. Կեղտաջրերի հեռացման համայնքային, խմբային համակարգ(եր), ինչպես նաև կեղտաջրի մաքրման կայան(ներ) պայմանագրային հիմունքներով շահագործող և պահպանող կազմակերպություն, կամ

Գ. Պայմանագրային հիմունքներով ջրահեռացման համակարգը շահագործող որևէ կազմակերպության սպասարկման ծառայությունից օգտվող:

Այս երեք վիճակի համար էլ պետք է մշակվի համապատասխան իրավական փաթեթ՝ յուրաքանչյուրի համար հստակ իրավունքներով, պարտականություններով և պատասխանատվությամբ:

Սեփական համակարգը շահագործող և պայմանագրային հիմունքներով որևէ կազմակերպության սպասարկման ծառայությունից օգտվող կազմակերպությունների և անհատների համար, ինչպես գործող, այնպես էլ վերակառուցվող և նոր կառուցվող օբյեկտները (բնակելի տուն, շենք, արտադրամաս, հանգստի, առևտրային, հասարակական նշանակության կառույցներ և այլն) պարտադիր պետք է ունենան կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման թույլտվություն (ԶԹ, կամ ՏՊ):

Ոլորտի իրավական դաշտի կարգավորումը կպահանջի իրավանորմատիվային մի շարք փաստաթղթերի մշակում և ընդունում, այդ թվում.

- a) ջրահեռացման համայնքային, խմբային, կամ անհատական համակարգերից օգտվելու կանոններ,
- b) ջրահեռացման համակարգերի ՇևՊ տեխնիկական կանոններ (համայնքային, խմբային և անհատական համակարգերի համար),
- c) արտադրական կեղտաջրերը ջրահեռացման համակարգ (համայնքային, խմբային) ընդունելու կանոններ,
- d) ջրահեռացման (համայնքային, խմբային) համակարգերից չօգտվող կազմակերպությունների և բնակիչների կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման տեխնիկական կանոններ:

Բացի վերը նշվածից ցանկալի է ունենալ նաև իրավական այդ նորմերին աջակցող մի շարք օժանդակ կարգավորող փաստաթղթեր, այդ թվում.

- ԿՄԿ-ի տիպային անձնագրի կազմում (առաջարկություն կայան ընդունվող կեղտաջրերի որակական ու քանակական հնարավորությունների որոշում՝ կախված կայանի տեխնոլոգիական գործընթացից),
- կենցաղային կեղտաջրերի մաքրման փոքր հզորության կայանների ընտրության Ուղեցույց-առաջարկություն (տարբեր հզորության, արժեքների և շահագործման ծախսերի կայանների տիպարային լուծումներ),

- կեղտաջրերի մաքրման աստիճանի որոշման և մաքրման տեխնոլոգիայի ընտրության Ուղեցույց-առաջարկություն,
- կեղտաջրի մաքրման արդյունքում առաջացած և անհատական զուգարաններում կուտակված նստվածքի և տիղմի, ինչպես նաև ենթահումքի կառավարման (հեռացման, մշակման, կուտակման, օգտագործման, օգտահանման) կանոններ:

Վերանայել կեղտաջրերի մաքրմանը ներկայացվող պահանջները, հնարավորինս տարանջատել դրանք ըստ կեղտաջրերի բնույթի (կենցաղային, արտադրական և այլն), քանակի (ասենք մինչև 10 մարդ, մինչև 100 մարդ, մինչև 2000 մարդ, ավելի քան 2000 մարդ և այլն), վերօգտագործման նպատակի (ոռոգման կամ տեխնիկական) և թափման վայրի (գետ, լիճ, ոռոգման համակարգ, ցամաքային տարածք և այլ):

6.6. Բնապահպանական և Առողջապահական

Մինչև այժմ մեր երկրում շրջակա միջավայրը, որպես ջրօգտագործող, ջրային ռեսուրսի վերջին պահանջատերն է: Բնական միջավայրերը, ինչպիսիք են ճահճուտները, լճերը, գետաբերաններն ու գետահովիտները, վերացել կամ դեգրադացվել են, քանի որ դրանց ջուրն արտուղղվել է գյուղատնտեսության, էներգետիկ կամ այլ ոլորտներում օգտագործելու համար: Զարգացած երկրներում այս մոտեցումը փոխվում է, և շրջակա միջավայրի կողմից ջրի օգտագործման արժեքը գնալով ավելի շատ է ընդունվում և պաշտպանվում: Զարգացող երկրներում ջրի բնապահպանական արժեքները պետք է ինչ-որ կերպ դրամայնացվեն՝ այլ շահագրգռված կողմերի շահերի հետ հարաբերություններում բնապահպանական մարմիններին «հզորացնելու» համար:

Բնապահպանական տեսակետից կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ոլորտի կայացումն ու կայուն զարգացումը ունի երկու շատ կարևոր խնդրի լուծում.

- 1) Նվազեցնել և բացառել մակերևութային և ստորերկրյա ջրային ռեսուրսի աղտոտումը,
- 2) Կանխել քաղցրահամ ջրի պոտենցիալ պաշարների սպառումը:

Ջրային ռեսուրսների աղտոտման մեծ մասը պայմանավորված է համայնքային ջրահեռացման համակարգերով և ամենատարբեր արդյունաբերական ու առևտրային կազմակերպությունների կեղտաջրերի անկառավարելի ու անթույլատրելի արտահոսքերով: Այս երևույթը հատկապես հատուկ է անցումային փուլում գտնվող՝ զարգացող երկրներում: Իրավիճակի ուղղումը պարտադրում է ջրահեռացման ոլորտում ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների և որոշակի ներդրումների իրականացում:

Այս քայլերը պայմանավորված են նաև մեր երկրի ստանձնած միջազգային պարտավորություններով (ԿԶՆ 6):

Նման իրավիճակը մասնավորապես պայմանավորված է նաև բնական միջավայր լցվող կեղտաջրերի որակի հսկման անհրաժեշտ մոնիտորինգի համակարգի բացակայությամբ, մաքրված կեղտաջրի արտահոսքի համար վճարների, չմաքրված կեղտաջրի արտանետումների թույլատրված մակարդակը գերազանցող արտահոսքի համար բավականին «մեղմ» չափերի տուգանքներով, ինչպես նաև մաքրման կայանների կառուցման շահավետությունը խթանող տնտեսական խրախուսիչ մեխանիզմների բացակայությամբ:

Անհրաժեշտ է մշակել և ընդունել ոռոգման ջրի որակի ստանդարտ և ոռոգման համակարգ լցվող մաքրված կեղտաջրի որակի նորմեր: Ոռոգման ջրի և ոռոգման նպատակով օգտագործվող մաքրված կեղտաջրի որակի նորմերի ընդունումը թույլ կտա.

- ✓ Նպաստել կաթիլային ոռոգման համակարգերի զարգացմանն ու ընդլայնմանը,
- ✓ Նպաստել սննդի անվտանգության ապահովմանը,
- ✓ Նպաստել մարդու առողջության պահպանմանը:

Պետք է ավելի հստակ գնահատվի համայնքային կեղտաջրերի և, հատկապես, արտադրական կեղտաջրերի, հեռացման ազդեցությունը շրջակա միջավայրի վրա:

Այս տեսանկյունից անհրաժեշտ է թարմացնել աղտոտողների գույքագրումն ու բարձրացնել վիճակագրական տեղեկատվության հավաստիությունը:

6.7. Քաղաքաշինական

Բնակավայրերի գլխավոր հատակագծերում, որպես պարտադիր պայման, պետք է նշված լինեն ԿՄԿ-ի տեղադիրքը, հատկացված տարածքը, դրա հատուկ իրավական ռեժիմը, ներառյալ օտարման արգելքը:

Անհրաժեշտ է փոփոխություններ և լրացումներ կատարել «ՀՀ համայնքների (բնակավայրերի) գլխավոր հատակագծերի և համակցված տարածական պլանավորման փաստաթղթերի մշակման, փորձաքննության, համաձայնեցման, հաստատման ու փոփոխման կարգը հաստատելու և ՀՀ կառավարության 2003թ. մայիսի 2-ի N609-Ն ու 2010թ. մարտի 4-ի N 208-Ն որոշումներն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» 2011թ. N 1920-Ն որոշման և «ՀՀՀՆ III-9.02-02-03 «Արդյունաբերական կազմակերպությունների գլխավոր հատակագծեր» շինարարական նորմերի հաստատման մասին» ՀՀ քաղաքաշինության նախարարի 2003թ. N 32-Ն հրամանում՝ նախատեսելով համապատասխան հատակագծերում կեղտաջրի մաքրման կայանները և դրանց պահպանության գոտին պարտադիր նշելու և համապատասխան իրավական ռեժիմ սահմանելու պայման:

Նորակառույց օբյեկտները (անհատական տներ, բնակելի շենքեր, արդյունաբերական ու առևտրային տարբեր համալիրներ) շահագործման հանձնելիս, որպես պարտադիր պայման, պետք է դիտարկվի ԶԹ-ով կամ ՏՊ-ով տրված ջրահեռացման պայմանը (միացում համայնքային, խմբային գործող համակարգին, կամ ջրահեռացման ու կեղտաջրի մաքրման սեփական համակարգի կառուցում): Օբյեկտները

շահագործման հանձնելու պարտադիր պայման պետք է լինի ջրահեռացման համակարգին միացած լինելը կամ այդպիսի համակարգ ունենալը:

Գլխավոր հատակագծերի չնախատեսված փոփոխությունները (կառուցապատման խտացումը), հատկապես քաղաքների կենտրոնական թաղամասերում, բերում են ջրահեռացման գործող համակարգերում բեռի չնախատեսված ավելացման՝ կեղտաջրերի հեռացման գործընթացում առաջացնելով լուրջ խնդիրներ:

Քաղաքային բնակելի թաղամասերում բնակելի նոր շենքերի կառուցապատման դեպքում (կառուցապատման խտության մեծացում) նախագծային փաթեթում և քաղաքի գլխավոր հատակագծում պետք է ներառվի թաղամասի ջրահեռացման համակարգի թողունակության ապահովման հարցը, իսկ անհրաժեշտության դեպքում, նախատեսվի համակարգի հզորացում:

Կարգավորման կարիք ունի նաև անհատական տներով կառուցապատված նոր բնակելի թաղամասերի կոյուղացման խնդիրը: Բազմաթիվ են դեպքերը, երբ նոր բնակելի թաղամասի նորակառույց, դեռևս կոյուղատար խողովակաշար չունեցող, փողոցի շուրջ նորակառույց յուրաքանչյուր նոր բաժանորդին, Օպերատորի կողմից տրվող ՏՊ-ով, նախատեսվում է առանձին՝ անհատական կոյուղագիծ կառուցել մինչև հարևան փողոցով անցնող կոյուղու գործող խողովակաշար: Արդյունքում, փողոցով անցնող և քաղաքաշինական նորմերով պահանջվող, մեկ կոյուղատար խողովակի փոխարեն, կառուցվում է կոյուղատար խողովակների խումբ, որը բացի շահագործման բարդությունից և աննպատակահարմարությունից, առաջացնում է քաղաքաշինական նորմերի լուրջ խախտումներ:

Բնակելի նոր թաղամասերի կառուցապատման դեպքում, որպես անհրաժեշտ և պարտադիր պայման, պետք է իրականացվեն փողոցներով ընդհանուր օգտագործման նոր ջրագծերի և կոյուղագծերի կառուցում, որոնց պետք է միանան հարակից նորակառույցների բաժանորդները:

Կարգավորման է ենթակա բնակավայրերի անձրևաջրերի հեռացման համակարգերի կարգավիճակի սահմանման և դրանց շահագործման ու պահպանման տեխնիկական կանոնների մշակման և ընդունման հարցը: Մի շարք բնակավայրերում կոյուղատար խողովակները շատ հաճախ միացվում են դեռևս պահպանված, սակայն ոչ բարվոք վիճակում գտնվող անձրևաջրերի հեռացման համակարգերին՝ խախտելով գործող քաղաքաշինական նորմերը և, անձրևների ժամանակ, գերլցվածության արդյունքում առաջացնելով հակասանիտարական վիճակ:

6.8. Հանրային մասնակցություն

Ինչպես նշվել է վերևում, հանրության կողմից դեռևս չի ձևավորվել կեղտաջրերի մաքրման հստակ հանրային պահանջարկ, այն ժամանակ առ ժամանակ բարձրացվում է բնապահպանական հասրակական կազմակերպությունների և առանձին մասնագետների կողմից՝ կապված գետերի ու Սևանա լճի աղտոտման հետ:

Երկրում կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման գործընթացն ակտիվացնելու նախադրյալներից է **հանրային պահանջարկի** ձևավորումը, քանի որ հանրությունը կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ծառայություն ստացողն է:

Հանրային պահանջարկի ձևավորումը և հանրության կողմից պետական կառավարման մարմինների վրա ճնշում գործադրելը կնպաստի արագացնելու կեղտաջրերի մաքրման գործընթացը:

Հանրային պահանջարկ ձևավորելու համար անհրաժեշտ է ապահովել հանրային մասնակցություն այդ գործընթացին:

Հանրային մասնակցություն ապահովելու համար կարիք կա իրականացնել հետևյալ գործողությունները՝

- տեղեկատվություն տրամադրել հանրությանը տվյալ խնդրի վերաբերյալ,
- ձևավորել երկխոսության հարթակ տարբեր շահառուների միջև,
- ներգրավել հանրությանը որոշումների կայացման գործընթացին,
- բարձրացնել վստահությունը կառավարման մարմինների նկատմամբ:

Այս բոլոր գործողություններն իրականացնելու համար կան արդեն իսկ մշակված համապատասխան գործիքներ:

Տեղեկատվության տրամադրումը չնայած կրում է միակողմանի բնույթ, սակայն այն առաջին անհրաժեշտ քայլն է, որի ժամանակ հանրությանը տրամադրվում է տեղեկատվական նյութեր, հաղորդագրություններ, պոստերներ՝ խնդրի վերաբերյալ:

Երկխոսության հարթակ ձևավորելու նպատակով կազմակերպվում են խորհրդատվական հանդիպումներ, հանրային լսումներ շահառուների հետ, իրականացվում են հետազոտություններ, այցելություններ, շահառուների հետ հարցազրույցներ:

Հանրությանը որոշումների կայացման գործընթացին ներգրավելը հանրության և կառավարման մարմինների միջև սերտ համագործակցության արդյունք է: Հանրությանը ակտիվ ներգրավելու հիմնական գործիքներն են կլոր սեղանների, աշխատաժողովների, սեմինարների և կոնֆերանսների կազմակերպումը, աշխատանքը հանրության առավել ակտիվ խմբերի հետ:

Հանրային մասնակցությունը մեկնազամյա գործողություն չէ, այն պետք է կրի շարունական բնույթ և իրագործվի ուղղակի ու անուղղակի գործիքների միջոցով:

Անուղղակի գործիքներ՝

- Պաստառները, կոնկրետ հաղորդագրությունները, որոնք կտարածվեն սոցիալական ցանցերի միջոցով, կփակցվեն հանրային շենքերում: Կարևոր է, որ տեսքտերը լինեն պարզ և հակիրճ, լինեն դրական ձևակերպումներ, թե օրինակ ինչպես կարող են մեր գործողությունները բարելավել շրջակա միջավայրը, բնակչության սանիտարահիգիենիկ ու առողջապահական վիճակը:

- Ավելի հետաքրքրված անձանց, մասնագետներ ներգրավել և նրանց օգնությամբ հրապարակել նկարներ, գրաֆիկներ, թվեր, աղյուսակներ և գծապատկերներ պարունակող հակիրճ և առարկայական տեղեկագրեր:

Ուղղակի գործիքներ՝

- Սոցիալական հարցումներ, հարցազրույցներ, որոնք արժեքավոր կարող են լինել հանրության իրազեկվածության, ինչպես նաև կեղտաջրերի կառավարման հարցում շահագրգռվածության մակարդակը հասկանալու համար:
- Համայնքի ղեկավարների հետ ճանաչողական այցեր դեպի կեղտաջրերի մաքրման գործող կայաններ:
- Հանրային լուծումներ, որոնք կունենան իրազեկության և երկխոսության ստեղծման բաղադրիչներ: Կարևոր է իրազեկել, թե տնից դուրս ուր է հոսում կեղտաջուրը, և չմաքրելու դեպքում ինչպիսի բնապահպանական, առողջապահական, սննդի անվտանգության խնդիրներ է առաջացնում: Հնարավորինս ճիշտ տեսանկյունից ներկայացնել «Ջրահեռացում» հասկացությունը, ինչպես նաև կեղտաջուրը ներկայացնել որպես ռեսուրս:
- Աշխատաժողովների, սեմինարների կազմակերպում, հանրության համապատասխան մասնագիտական գիտելիքներ ունեցող ներկայացուցիչների մասնակցությամբ:

Շահառուների հետ աշխատելիս անհրաժեշտ է նախապես աշխատել տեղական ինքնակառավարման մարմինների, քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների ու ակտիվ խմբերի հետ: Նրանց աջակցությունը ստանալուց հետո ավելի դյուրին կլինի լայն հանրության հետ աշխատելը, քանի որ լայն հանրության մեջ կրթական մակարդակի, իրազեկվածության ու շահերի մեծ տարբերություն կա: Անհրաժեշտ է նաև ապահովել խոցելի խմբերի և գենդերային հավասար ներգրավվածություն: Տնտեսվարող սուբյեկտների, մասնավորապես հյուրանոցային բիզնեսի հետ անհրաժեշտ է կազմակերպել նաև առանձին հանդիպումներ, առաջարկելով երեք տարբերակ՝

- կեղտաջրի մաքրման սեփական կայանի կառուցում և ինքնուրույն շահագործում,
- կեղտաջրի մաքրման սեփական կայանի կառուցում և շահագործումը պայմանագրային կարգով մասնագիտացված կազմակերպությանը հանձնում,
- կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման գործընթացը պայմանագրային հիմունքներով ջրահեռացման ծառայություն մատուցող մասնագիտական կազմակերպության հանձնում:

Կարևոր է, որ բոլոր կազմակերպվող միջոցառումները հանրայնացվեն զանգվածային լրատվամիջոցներով: Հանրային մասնակցության յուրաքանչյուր փուլում, կարևոր է հանրությանը մոտիվացնել, նրանց գիտակցության մեջ ամրապնդելով այն գաղափարը, որ նրանք են շրջակա միջավայրի հիմնական շահառուներն ու պատասխանատուները:

6.9. Ջրահեռացման ոլորտում ներգրավված անձնակազմի կարողությունների զարգացում

Ջրահեռացման ոլորտի բնականոն գործունեության և զարգացման գործում շատ մեծ է ներգրավված անձնակազմի մասնագիտական կարողությունների դերը: Ոլորտը խիստ կարիք ունի բոլոր ուղղություններում (ինժեներական, տեխնիկական, շինարարական, կառավարման, շահագործման, պահպանման, իրավական, տնտեսական, որոշումների կայացման և այլ) զբաղված անձնակազմի պատրաստման, վերապատրաստման և մասնագիտական կարողությունների մշտական զարգացման:

**Ներդրումների ամփոփ աղյուսակ
(հեռանկարային 2050թ հաշվարկով)**

Աղյուսակ 3

Բնակավայր	Բնակչություն, մարդ	Ներդրումային գնահատում, M€			Ներդրումների փուլային բաշխում, M€		
		Ընդամենը	այդ թվում		կարճա- ժամկետ, 7-10 տարի	միջնա- ժամկետ, 10-20 տարի	երկարա- ժամկետ, 20-30 տարի
			ջրահեռաց-ման համակարգ	ԿՄԿ-ներ			
1	2	3	4	5	6	7	8
Երևան կենտրոնացված կոյուղու համակարգով	1,150,000	195.0	125.0	70.0	75.0	80.0	40.0
Գյումրի կենտրոնացված կոյուղու համակարգով	118,000	104.5	67.5	37.0	45.0	35.0	24.5
Վանաձոր կենտրոնացված կոյուղու համակարգով	81,000	86.5	58.5	28.0	35.0	35.0	16.5
Քաղաքներ կենտրոնացված կոյուղու համակարգով (46 քաղաք, միջինը՝ 14,200 մարդ)	652,000	1,058.0	828.0	230.0	310.0	380.0	368.0
Ընդամենը քաղաքների համար	2,001,000	1,444.0	1,079.0	365.0	465.0	530.0	449.0
Գյուղեր կենտրոնացված կոյուղու համակարգով և մասնագիտացված Օպերատորների կողմից սպասարկվող (655 գյուղ, միջինը՝ 1,500մարդ)	980,500	689.0	459.5	229.5	215.0	270.0	204.0
Գյուղեր առանց կենտրոնացված կոյուղու համակարգի, այդ թվում .							
a) Անհատական կամ խմբային կոմպակտ մաքրման կայաններով (129 գյուղ, միջինը՝ 500 մարդ)	64,500	276.7	225.0	51.7	97.0	95.0	84.7
բ) Անհատական բակային զուգարաններով կամ սեպտիկ հորերով յուրաքանչյուր ընտանիքի համար (170 գյուղ, միջինը՝ 500 մարդ)	85,000	48.3	7.5	40.8	12.5	15.0	20.8
Ընդամենը գյուղերի համար	1,130,000	1,014.0	692.0	322.0	324.5	380.0	309.5
Ընդամենը	3,131,000	2,458.0	1,771.0	687.0	789.5	910.0	758.5

ՀՀ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԻ ԶՐԱՀԵՌԱՑՄԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԻՑ ԲԽՈՂ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
1.1	Համայնքային ջրահեռացման համակարգ, ոռոգման ջրանցք թափվող արտադրական կեղտաջրերի քանակական և որակական մոնիտորինգի և հսկողության ցածր մակարդակ կամ բացակայություն: Շրջակա միջավայր թափվող համայնքային և արտադրական կեղտաջրերի քանակական և որակական մոնիտորինգի և վերահսկողության ցածր մակարդակ, կամ բացակայություն:	1. Արտադրական կեղտաջրերը իրենց քանակական և որակական հատկություններով կարող են խիստ տարբերվել կեղտաջրերի այն ցուցանիշներից, որոնց հիման վրա նախագծված է և շահագործվում է համայնքային կեղտաջրերի հեռացման համակարգը, ընտրված են մաքրման տեխնոլոգիական գործընթացն ու սարքավորումները, կառուցված է ու շահագործվում է մաքրման կայանը: Այդ թելադրող ցուցանիշներից քանակական և որակական շեղումներով կեղտաջրերի ընդունման դեպքում կարող է խախտվել և խափանվել համայնքային ջրահեռացման համակարգի անվտանգությունը և կեղտաջրի մաքրման տեխնոլոգիական գործընթացը, հետևաբար նաև խախտվել կայանի բնականոն աշխատանքը: 2. Տարբեր հզորության արդյունաբերական ձեռնարկությունների գերակշիռ մասը իրենց արտադրական կեղտաջրերն առանց որևիցե մաքրման (նախնական կամ լիարժեք) ուղղակիորեն արտանետում են	Մշակել «Արտադրական Կեղտաջրերի մաքրմանը ներկայացվող պահանջները սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծ և ներկայացնել ՀՀ վարչապետի աշխատակազմ Մշակել «ԿՄԿ տիպային անձնագրի ձևը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծ և ներկայացնել ՀՀ վարչապետի աշխատակազմ ՀՀ ՎԻՎՕ-ով ավելի խստացված պատասխանատվություն սահմանել նախնական՝ պահանջվող աստիճանի չմաքրված կեղտաջրերը համայնքային ջրահեռացման համակարգ լցնելու համար: Ապահովել այդ կանոնների լիարժեք կիրառումը, խստացնել վերահսկողությունը: ՀՀ ջրային օրենսգրքով տնտեսվարողների համար նախատեսել ջրահեռացման համակարգ թափվող արտադրական կեղտաջրերի քանակական և որակական մոնիտորինգ իրականացնելու պահանջ:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		ռոռզման ջրանցքներ, մակերևույթային ջրավազաններ՝ գետեր ու լճեր: Այս երևույթը կարող է մեծ վնաս հասցնել սննդի անվտանգությանը, ստորգետնյա ջրային ռեսուրսների մաքրության պահպանմանը, ջրային և ցամաքային էկոհամակարգերին: 3. Առկա են դեպքեր, երբ արդյունաբերական և առևտրային ընկերություններն իրենց կեղտաջրերը, առանց որևիցե մաքրման, մղում են մոտակայքում հատուկ այդ նպատակով, ստորգետնյա ջրերի մակարդակի խորությամբ, փորված հոր: Այս երևույթը հատկապես վտանգավոր է, քանի որ այն ներառում է խմելու ջրամատակարարման համար օգտագործվող ստորերկրյա ջրաղբյուրների աղտոտման ռիսկ և կարող է բերել բնապահպանական և առողջապահական աղետների: Ընդհանրապես չի իրականացվում տնտեսվարող սուբյեկտներից հեռացվող (ջրահեռացման համակարգ, ռոռզման ջրանցք, մակերևույթային ջրավազան) արտադրական կեղտաջրերի քանակական և որակական մոնիտորինգ:	Դրա հիման վրա անհրաժեշտ է ՀՀ կառավարության որոշմամբ սահմանել մոնիթորինգի իրականացման կարգը և հաճախականությունը՝ ըստ արտադրության տեսակների: Բարելավել (վերականգնել և հզորացնել) շրջակա միջավայր թափվող համայնքային և արտադրական կեղտաջրերի քանակական և որակական մոնիտորինգի համակարգը և խստացնել վերահսկողությունն ու պատասխանատվությունը:
1.2	Կարգավորման կարիք ունեն անհատական բակային զուգարաններից տիղմի, ինչպես նաև մաքրման կայաններում առաջացած նստվածքի և ավելցուկային տիղմի հեռացման, մշակման/խմորման, օգտագործման և օգտահանման գործառույթները:	Դեռևս չլուծված վիճակում է գտնվում անհատական բակային զուգարաններից տիղմի, ինչպես նաև մաքրման կայաններում առաջացած նստվածքի և ավելցուկային տիղմի հեռացման, մշակման/խմորման, օգտագործման և օգտահանման խնդիրը:	Մշակել և ընդունել անհատական բակային զուգարաններից տիղմի, ինչպես նաև ԿՄԿ-ներում առաջացած նստվածքի և ավելցուկային տիղմի հեռացման, մշակման/խմորման, օգտագործման և օգտահանման գործառույթները կարգավորող իրավական, քա-

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		Մեծ թվով տնտեսություններ տիղմի հեռացման համար օգտվում են առանձին անհատների կամ ինչ որ կազմակերպությունների կողմից, ոչ պայմանագրային հիմունքներով, մատուցվող ծառայություններից, որոնք այդ տիղմը հեռացնում են անհայտ բաց տարածքներ: Լուրջ խնդիրներ կան նաև գործող ԿՄԿ-ներից հեռացվող նստվածքի և ավելցուկային տիղմի մշակման/խմորման, օգտագործման և օգտահանման հետ: Բացակայում են խնդրի կարգավորման իրավական, քաղաքաշինական, տեխնիկական, բնապահպանական, ինստիտուցիոնալ նորմատիվները և համապատասխան վերահսկողությունը պատասխանատու մարմինների կողմից: Իրավական այս փաթեթի մշակումը նախատեսվում է նաև CEPA համաձայնագրի ճանապարհային քարտեզի (<< վարչապետի 2018թ. N666-Լ որոշում) հիման վրա:	ղաքաշինական, տեխնիկական, բնապահպանական, նորմատիվներ: Խստացնել այդ գործառույթների նկատմամբ վերահսկողությունը և բարձրացնել պատկան մարմինների պատասխանատվությունը:
1.3	Նորմատիվ-իրավական փաստաթղթերում ոլորտի առանձնահատկությունների ոչ բավարար արտացոլում	<< ջրային օրենսգրքում և դրանից բխող ենթաօրենսդրական ակտերում կենցաղային, արտադրական, համայնքային կեղտաջրերի հեռացման և մաքրման ծառայությունները ներկայացված են մեկ՝ «ջրահեռացում» հասկացության ներքո: Իրականում դրանք երկու առանձին գործառույթներ են և կարող են կառավարվել և սպասարկվել որպես առանձին՝ «կեղտաջրի հեռացում» և «կեղտաջրի	Անհրաժեշտ է փոփոխություններ և լրացումներ կատարել << ջրային օրենսգրքում, դրանից բխող և հարակից իրավական ակտերում՝ «ջրահեռացում» հասկացությունը փոխարինելով «կեղտաջրերի հեռացում» և «կեղտաջրերի մաքրում» երկու տարբեր հասկացություններով, լրացնել նոր՝ բացակայող հասկացությունների սահմանումները և լրամշակել արդեն իսկ ամրագրված սահմանումները:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		մաքրում» ծառայություններ, այդ երկու ծառայություններին բնորոշ առանձին պայմաններով: Այս երկու ծառայությունների տարանջատումը զգալիորեն կնպաստի դրանց համար որակի չափանիշների/ստանդարտների սահմանմանը և սակագնի հստակ որոշմանը, այդ թվում՝ դրա որոշման մեթոդաբանություն սահմանմանը: Այս երկու գործընթացների իրավական սահմանումների ճիշտ ձևակերպումը կնպաստի ոլորտի համաչափ զարգացմանը: ՀՀ ջրային օրենսգրքում սահմանված չեն կամ թերի են նաև ջրահեռացման ոլորտի մի շարք այլ հասկացություններ, ինչպիսիք են «ջրահեռացում», «ջրահեռացման համակարգ», «ջրահեռացման համայնքային համակարգ», «ջրահեռացման լոկալ համակարգ», «ջրահեռացման ոլորտ», «ջրահեռացման ծառայություններ», «ջրահեռացման ծառայություն մատուցող», «ջրահեռացման համակարգից օգտվող/բաժանորդ», «տեղում իրականացվող ջրահեռացման համակարգեր»:	Հասկացությունների սահմանման հետ միաժամանակ, անհրաժեշտ է սահմանել «կեղտաջրերի հեռացում» և «կեղտաջրերի մաքրում» հասկացություններից յուրաքանչյուրի շրջանակը և համապատասխան ծառայություններին ներկայացվող հիմնական պահանջները: ՀՀ ջրային օրենսգրքից բխող ենթաօրենսդրական ակտերում անհրաժեշտ է սահմանել նշված ծառայություններին ներկայացվող չափանիշները/ստանդարտները, դրանց սակագների որոշման մեթոդաբանությունը՝ հաշվի առնելով տարբեր բնակավայրերի, տնտեսվարողների և այլ առանձնահատկություններ:
1.4	Հստակ կանոնակարգված չէ պատկան մարմինների լիազորությունները նրանց կողմից տրվող ԶԹ-երում և/կամ տեխնիկական պայմաններում ջրահեռացման ու կեղտաջրերի մաքրման պահանջների մասով: Արդյուն-	1, Նոր նախագծվող և կառուցվող տարբեր բնույթի բնակարանաշինական, արդյունաբերական ու առևտրային կազմակերպություններին տրվող ջրօգտագործման թույլտվություններում կամ տեխնիկական պայ-	«218-ն որոշման մեջ լրացում և փոփոխություններ կատարելու մասին» որոշման նախագիծ Իրականացնել իրազեկվածության բարձրացման միջոցառումներ ինչպես ՇՄՆ-ի, այնպես էլ օպերատորների

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
	քում անտեսվում են նաև ՋԹ և ՏՊ առկայության պահանջները տարբեր շենքերի, շինությունների ու օբյեկտների նախագծման և շահագործման հանձնման փուլերում:	մաններում բավական անորոշ և անթույլատրելի պայմաններ և պահանջներ են ներկայացվում կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման մասով: Հաճախակի են դեպքերը, երբ խախտվում են ջրահեռացման ու կեղտաջրերի մաքրման համար պատկան մարմինների կողմից ՋԹ-երում և/կամ տեխնիկական պայմաններում տրված պահանջները: Օրինակ, ՋԹ տվող մարմինը կարող է ջրահեռացման համար տալ պայման միանալու կենտրոնացված ջրահեռացման համակարգին՝ առանց համաձայնեցնելու այդ համակարգը շահագործող կազմակերպության հետ, կամ էլ, ջրահեռացման համակարգ չունեցող համայնքում ՋԼՋ տեխնիկական պայման տվող Օպերատորը կարող է ջրամատակարարման տեխնիկական պայմանում, իր կողմից սպասարկվող ջրամատակարարման համակարգից օգտվելու պայմանից բացի, առանց ՇՄՆ-ի համաձայնության, տալ նաև ջրահեռացման պայման, որի իրավասությունը չունի: 2, Տարբեր բնույթի արդյունաբերական ու առևտրային կազմակերպությունների, անհատական տներով բնակելի թաղամասերի նախագծման և այնուհետև, կառուցումից հետո շահագործման թույլտվության գործընթացում իսպառ անտեսվում են կեղտա-	համապատասխան աշխատակիցների ներգրավմամբ: Բացի այդ, անհրաժեշտ է խստացնել վերահսկողությունը, իսկ ՀՀ ՎԻՎՕ-ով նախատեսվել պատասխանատվություն լիազոր մարմնի և օպերատորի համար՝ իրենց իրավասության սահմաններից դուրս գալով ջրահեռացման ՋԹ կամ տեխնիկական պայման տրամադրելու համար: Անհրաժեշտ է փոփոխություններ և լրացումներ կատարել «Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքում և դրանից բխող ենթաօրենսդրական ակտերում՝ կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման տեխնիկական պայմանների ու պահանջների ապահովումը (ՋԹ-ով կամ ՏՊ-ով տրված ջրահեռացման պայմանը (միացում համայնքային, խմբային գործող համակարգին, կամ ջրահեռացման ու կեղտաջրի մաքրման սեփական համակարգի կառուցում) դարձնելով այդ օբյեկտների շահագործումը թույլատրելու պատրադիր պայման: Միաժամանակ, հարկ է, որ այդ համակարգերի՝ տեխնիկական պայմաններին ու պահանջներին համապատասխանությունը հավաստվի ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի տարածքային ստորաբաժանման տեսուչի կողմից: Այս առումով անհրաժեշտ է փոփոխություններ և լրացումներ կատարել «Բնապահպանական վերահսկողության

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		ջրերի հեռացման ու մաքրման տեխնիկական պայմաններն ու պահանջները:	մասին» ՀՀ օրենքում, ինչպես նաև ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի կանոնադրության մեջ:
1.5	ՀՀ գործող օրենսդրությամբ սահմանված չէ վերահսկողության արդյունավետ կառուցակարգ ԿՄԿ կառուցման և շահագործման նպատակով ԶԹ ստացած սուբյեկտների նկատմամբ:	Բնակելի տների, արդյունաբերական և առևտրային նոր ընկերությունների գործունեության սկսման համար, անուշադրության է մատնվում ԶԹ-ով տրված ջրահեռացման համակարգի, մասնավորապես կեղտաջրի մաքրման կայանի կառուցման և գործարկման առկայությունը, ինչին մեծապես նպաստում է վերահսկողության խիստ անարդյունավետ կառուցակարգը:	ԿՄԿ կառուցման և շահագործման նպատակով ԶԹ ստացած սուբյեկտները ենթակա են ստուգման ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի կողմից՝ համաձայն տեսչական մարմնի կողմից իրականացվող ստուգումների տարեկան պլանի, որով որոշվում է ստուգվող սուբյեկտների շրջանակն ու ստուգումների հաճախանությունը: Ընդ որում, ստուգվող սուբյեկտը ստուգումից 3 աշխատանքային օր առաջ ծանուցվում է ստուգման մասին՝ հնարավորություն ստանալով վերացնել առկա խախտումներն ու բացթողումները, եթե իհարկե այդպիսիք եղել են: Այս պլանից դուրս ստուգումներ չեն իրականացվում, ինչը նշանակում է, որ տնտեսվարողը կարող է շարունակել հակա-իրավական վարքագիծը մինչև հաջորդ պլանային ստուգումը: Այս խնդիրը լուծելու նպատակով անհրաժեշտ է վերանայել «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքը և «Բնապահպանական վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքը՝ սահմանելով վերապահում ԿՄԿ կառուցման և շահագործման նպատակով ԶԹ ստացած

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
			սուբյեկտների մոտ ստուգումներ իրականացնելու մասով: Առավել նախընտրելի է, որպեսզի նշված վերապահումը տարածվի բոլոր տեսակի բնօգտագործման թույլտվություններ ստացած սուբյեկտների վրա:
1.6	ՀՀ ջրային օրենսգրքով սահմանված չէ կեղտաջրերի մաքրման անհատական կառուցվածքներ ու սարքավարումներ ունենալու և այդ սարքավորումները սպասարկող մասնագիտացված կազմակերպության հետ պայմանագիր կնքելու պահանջ այն տնտեսվարողների համար, որոնք միացած չեն ջրահեռացման համակարգին:	Կանոնակարգված չէ ջրահեռացման համակարգին չմիացած Ֆիզիկական և իրավաբանական տարրեր անձանց կողմից կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման և այդ տեղական, անհատական համակարգը սպասարկելու խնդիրը: Թեև ՋԹ-ում այսպիսի պահանջ սահմանելու իրավական հնարավորությունն առկա է, այդուհանդերձ ՀՀ ջրային օրենսգրքում այս պայմանն ուղղակի ամրագրելու պարագայում, համապատասխան ՋԹ-ներում այն ամրագրելը մեխանիկորեն ուղղակի պահանջ կդառնա՝ բացառելով հայեցողական մոտեցումը: Նույն մոտեցում պետք է ցուցաբերվի նաև ՏՊ-ի տրման դեպքում:	Փոփոխություններ և լրացումներ կատարել ՀՀ ջրային օրենսգրքում՝ ամրագրելով կեղտաջրերի մաքրման անհատական կառուցվածքներ ու սարքավարումներ ունենալու և այդ սարքավորումները սպասարկող մասնագիտացված կազմակերպության հետ պայմանագիր կնքելու պահանջ կոյուղու ցանցին չմիացած ֆիզիկական անձանց ու տնտեսվարողների համար:
1.7	Տնտեսվարողների կողմից արտադրական կեղտաջրերի մաքրման պարտականություններ սահմանող դրույթները ապահովված չեն իրագործման արդյունավետ կառուցակարգերով, գործնականորեն բացակայում է վերահսկողությունը ՇՄՆ-ի կողմից տրված ՋԹ-ների պայմանների պարտադիր կատարման նկատմամբ:	ՇՄՆ-ի կողմից տնտեսվարող սուբյեկտներին տրված ՋԹ-ներում կեղտաջրի մաքրման պայմանը գործնականորեն կրում է ձևական տեսք, քանի որ ինչպես շահագործման թույլտվություն տրամադրելու, այնպես հետագա շահագործման ընթացքում անտեսվում է	Անհրաժեշտ է. 1. ՀՀ ջրային օրենսգրքում ամրագրել համապատասխան պայման՝ պարտավորեցնելով տնտեսվարողներին ապահովել իրենց արտադրական կեղտաջրերի մաքրումը համաձայն ՋԹ-ով կամ ՏՊ-ով տրված մաքրման աստիճանի՝ նախքան դրանք շրջակա միջավայր կամ

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
	ՀՀ ՎԻՎՕ-ով սահմանված պատժաչափերը և դրանց կիրառման մեխանիզմը արդյունավետ չեն:	այդ պայմանների պարտադիր կատարման պահանջը: ՀՀ ՎԻՎՕ-ով սահմանված պատժաչափերը և դրանց կիրառման մեխանիզմը այնքան թույլ է, որ տնտեսվարողին շատ ավելի ձեռնտու է վճարել այդ տուգանքները և շարունակել հակաիրավական գործունեությունը, քան կառուցել ու շահագործել ԿՄԿ: Պատժաչափերի կիրառման մեխանիզմը չի նախատեսում խախտման կրկնման դեպքում տուգանքի շեշտակի ավելացում՝ մինչև անգամ գործունեության դադարեցում: Գործնականորեն բացակայում է վերահսկողությունը, իսկ եղածն էլ կրում է ավելի շատ ձևական բնույթ: ՀՀ օրենսդրությունը չի բովանդակում անհրաժեշտ խթաններ, որոնք կօգնեին արտադրական կեղտաջրեր ունեցող տնտեսվարողներին ներդրումներ կատարել իրենց արտադրական կեղտաջրերի մաքրման ուղղությամբ:	համայնքային կեղտաջրերի հեռացման համակարգ լցնելը: 2. ՀՀ ջրային օրենսգրքով ամրագրել պայման առ այն, որ արտադրական կեղտաջրերի մաքրման ենթակառուցվածք ստեղծող տնտեսվարողները որոշակի ժամկետով ազատվում են բնապահպանական հարկի գծով պարտավորություններից պայմանով, որ սահմանված ժամկետներում և նախատեսված պայմաններով կկառուցեն ու կշահագործեն կեղտաջրերի մաքրման սեփական (կամ խմբային) համակարգ: Նշված պայմանը համաձայնեցված ժամկետում չկատարելու դեպքում տնտեսվարողը կվճարի նախորդ ողջ ժամանակահատվածի բնապահպանական հարկը, օրենսդրության խախտման համար նախատեսված տուգանքները, ինչպես նաև կհատուցի շրջակա միջավայրին և համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգին պատճառված վնասը: 3. Տնտեսավարողներին տրամադրվող ՋԹ-ների կամ ՏՊ-ների «Վնասների հատուցման երաշխիք» բաժնում հարկ է սահմանել որոշակի գումարի դեպոնացման պահանջ, որը կօգտագործվի տնտեսվարողի կողմից շրջակա միջավայրին, համայնքային ջրահեռացման համակարգին կամ ԿՄԿ-ին վնաս

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
			պատճառելու դեպքում, եթե տնտեսվարողը չհատուցի վնասը: Իսկ եթե գործունեության ավարտին վնասներ պատճառված չլինեն, դեպոնացված գումարը պետք է վերադարձվի տնտեսվարողին: 4. Արտոնությունների սահմանման մասով անհրաժեշտ կլինի փոփոխություններ ու լրացումներ կատարել նաև ՀՀ հարկային օրենսգրքում: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է բարձրացնել բնապահպանական հարկի և տուգանքի դրույքաչափերը՝ հաշվի առնելով այն, որ այդ գումարները պետք է որևէ պարագայում չխրախուսեն տնտեսվարողների հակաիրավական վարքագիծը: 5. Մշակել «Արտադրական կեղտաջրերը համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգ ընդունելու կանոններ» և «Տնտեսվարող սուբյեկտների կողմից արտադրական կեղտաջրերի մաքրման համակարգ ստեղծելու ու շահագործելու նպատակով բնապահպանական հարկի գծով արտոնություն տրամադրելու կարգը և պայմանները սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագծեր և ներկայացնել ՀՀ վարչապետի աշխատակազմ: 6. Փոփոխություններ և լրացումներ կատարել «Հայաստանի Հանրապետություն ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» և «Բնապահպանական վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքներում՝ նախա-

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
			տեսելով նշված օբյեկտներում հանպատրաստից՝ առանց նախնական ծանուցման արտանետվող արտադրական կեղտաջրի որակի ստուգումներ իրականացնելու հնարավորություն: Այս առումով օրենսդրությամբ ամրագրել, որ շրջակա միջավայր և համայնքային ջրահեռացման համակարգ արտանետող, աղտոտման տեսակետից առավել «վտանգավոր» արդյունաբերական ընկերությունները պետք է ապահովված լինեն կեղտաջրի մոնիտորինգի շուրջօրյա սարքավորմամբ և տվյալների հեռահաղորդման համակարգով:
1.8	ՋևՋ համակարգերի կառավարման, ծառայությունների մատուցման, սակագների սահմանման մասով «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի, ՀՀ ջրային օրենսգրքի և ՀԾԿԿ կողմից ընդունվող իրավական ակտերի միջև առկա են էական հակասություններ:	Առկա է ոչ հստակ օրենսդրական կարգավորում, թե արդյոք ՏԻՄ-երն են պատասխանատու ՋևՋ ծառայությունների մատուցման համար: ՀՀ ՏԻՄ օրենքի 42-րդ հոդվածի 1-ին մասի 14-րդ ենթակետի համաձայն՝ համայնքի ղեկավարը կազմակերպում և կառավարում է համայնքի սեփականություն հանդիսացող ներհամայնքային հաղորդակցության ուղիների, ջրմուղի, կոյուղու, ոռոգման ու ջեռուցման ցանցերի և այլ կառուցվածքների շահագործումը: Այս ձևակերպումից ակնհայտ է, որ ՏԻՄ-ը պատասխանատու է միայն շահագործման համար: Միաժամանակ, նույն օրենքի 88-րդ հոդվածը նախատեսում է ավագանու կողմից՝ ջրահեռացման և այլ ծառայությունների	Անհրաժեշտ է հստակեցնել «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումները՝ սահմանելով ՏԻՄ պատասխանատվության հստակ շրջանակը ՋևՋ ծառայությունների և ենթակառուցվածքների մասով: Որպես ելակետ պետք է ընդունել արդեն կայացած այն իրողությունը, որ ՏԻՄ-երը, հիմնականում պատրաստ չեն մատուցելու որակյալ ՋևՋ ծառայություններ, ներդրումներ անել համակարգի վրա և բարելավել ծառայությունների որակը: Ուստի կարևոր է հստակ ամրագրել ՋևՋ ծառայությունների մատուցման պահանջ լիցենզավորված օպերատորի կողմից՝ միաժամանակ սահմանելով անցումային պահանջներ այն ՏԻՄ-երի համար, որոնք այլ լուծում չունենալու պատ-

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		համար գանձվող վճարներ որոշելու իրավունք: Այս հատվածային կարգավորումների պայմաններում, անհասկանալի է մնում ՏԻՄ-ի պարտականությունների և խնդիրների հստակ շրջանակը, ինչի արդյունքում ստեղծվել է Մասնագիտացված Օպերատորի կողմից չսպասարկվող բնակավայրերում ՏԻՄ-երի կողմից ՋևՋ ծառայությունների մատուցման բավականին խնդրահարույց պրակտիկա:	ճառով իրենք են բնակիչներին մատուցում ՋևՋ ծառայություններ, որպես կանոն, ՀՈԱԿ-ների միջոցով:
1.9	Օրենսդրորեն միանշանակ սահմանված չէ ՏԻՄ-երի պատասխանատվությունը ջրահեռացման ծառայությունների մատուցման համար: ՏԻՄ-երը այդ նպատակով համապատասխան ծառայություններ դեռևս չեն ստեղծել ֆինանսական, մարդկային և տեխնիկական ռեսուրսների բացակայության պատճառով:	ՏԻՄ-երը, հիմնականում պատրաստ չեն մատուցելու որակյալ ՋևՋ ծառայություններ, ներդրումներ անել համակարգի վրա և բարելավել ծառայությունների որակը: ՏԻՄ-երի կողմից սպասարկվող գյուղական բնակավայրերի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի վերականգնման ու բարելավման, ինչպես նաև ՇևՊ ներկա գործելակերպը պահպանելու դեպքում, համակարգերի մեծ մասը շատ արագ կարող է շարքից դուրս գալ հետևյալ պատճառներով. - անորակ լուծումների և ոչ պիտանի տեխնոլոգիայի ընտրություն, - տեխնիկական և ֆինանսական հետևանքների հստակ պատասխանատվության բացակայություն, - ծախսաճանձկման պատշաճ համակարգի բացակայություն,	Հստակեցնել «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումները՝ սահմանելով ՏԻՄ պատասխանատվության հստակ շրջանակը՝ ՋևՋ ծառայությունների և ենթակառուցվածքների մասով՝ կարևորելով ՋևՋ ծառայությունների մատուցման պահանջը՝ լիցենզավորված օպերատորի համար, միաժամանակ սահմանելով անցումային պահանջներ այն ՏԻՄ-երի համար, որոնք այլ լուծում չունենալու պատճառով իրենք են բնակիչներին մատուցում ՋևՋ ծառայություններ:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		- տեխնիկական հագեցվածության բացակայության պայմաններում սպասարկում, - ոչ մասնագիտացված կազմակերպության և ոչ մասնագիտական անձնակազմի կողմից,	
1.10	Կեղտաջրերի մաքրման հետ կապված իրավահարաբերությունները լիարժեք կարգավորված չեն:	Պայմանավորված համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության (CEPA) համաձայնագրի ճանապարհային քարտեզի իրականացման անհրաժեշտությամբ, որը նախատեսում է մակերևութային ջրային մարմինների՝ ըստ վիճակի դասակարգման պահանջ, ինչպես նաև այդ պահանջների պահպանմանն ուղղված կարգավորումների ընդունում՝ կեղտաջրերի մաքրման հետ կապված իրավահարաբերությունները ևս պետք է կանոնակարգվեն:	Անհրաժեշտ է վերանայել սահմանային թույլատրելի արտահոսքերի չափաքանակի հաշվարկման գործող մեթոդաբանությունը՝ ներառելով կեղտաջրի արտանետումը ընդունող մակերևութային ջրային մարմնի կարգավիճակը, ջրի որակի նորմերը, ջրային մարմնի հնարավոր ռիսկային լինելը, ջրային մարմնի ինքնամաքման կաորողությունը, ինչպես նաև, կենտրոնացված ջրահեռացման համակարգերից մաքրված կեղտաջրերի՝ մակերևութային ջրային մարմին արտանետման դեպքում, թույլատրելի սահմանային արտահոսքի չափաքանակները հաշվարկելիս հիմնվել վերջին տարում մակերևութային ջրային մարմնի կարգավիճակի և ինքնամաքման ընդունակության գնահատման տվյալների վրա:
1.11	Բացակայում է կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման վերաբերյալ պարտադիր հաշվետվողականության պահանջը	ՀՀ գործող օրենսդրությամբ տնտեսվարողների համար նախատեսված չէ կեղտաջրերի տարբերակված հաշվառում իրականացնելու և հաշվետվություններ ներկայացնելու պահանջ:	Անհրաժեշտ է փոփոխություններ և լրացումներ կատարել ՀՀ բնապահպանության նախարարի 2002թ. N114-Ն հրամանում և Վիճակագրության պետական խորհրդի 2002թ. 206-Ն որոշման մեջ՝ նախատեսելով կեղտաջրերի տարբերակված

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
			հաշվետվությունների նոր ձևերը և դրանց լրացմանը ներկայացվող պահանջները:
1.12	Անկազմակերպ և անթույլատրելի ջրահեռացման լուծումներ ունեցող մեծ թվով բնակավայրեր տեղաբաշխված են բնապահպանական առումով զգայուն, այդ թվում՝ ստորգետնյա ջրաղբյուրների սնման, գոտիներում	Բնապահպանական առումով զգայուն, այդ թվում՝ ստորգետնյա ջրաղբյուրների սնման գոտում գտնվող մեծ թվով բնակավայրեր գուրկ են կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման կազմակերպված համակարգերից և ծառայություններից, բնակիչները օգտվում են տարբեր կառուցվածքի և տեխնիկական վիճակի՝ հիմնականում ջրաթափանց հորերով կառուցված անհատական կամ խմբային բակային զուգարաններից կամ կուտակման հորերից՝ մեծ վնաս հասցնելով ստորգետնյա ջրային ռեսուրսների մաքրության պահպանմանը, ջրային և ցամաքային էկոհամակարգերին, ինչպես նաև սննդի անվտանգությանն ու մարդու առողջությանը: ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսված չէ բնապահպանական առումով առավել զգայուն գոտիներում, օրինակ՝ ստորերկրյա ջրային աղբյուրների սնման գոտիներում, բնակավայրերի կոյուղացման պարտադիր պահանջ, ինչի արդյունքում զգալի ռիսկեր են առաջանում շրջակա միջավայրի և դրա առանձին բաղադրիչների համար՝ վտանգի ենթարկելով նաև մարդու առողջությունը:	Անհրաժեշտ է. 1. ՀՀ ջրային օրենսգրքով սահմանել բնապահպանական առումով զգայուն գոտիներում բնակավայրերի կոյուղացման պարտադիր պահանջ: 2. Մշակել «Բնապահպանական առումով զգայուն գոտիների ցանկը և դրանց սահմանները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծ և ներկայացնել ՀՀ վարչապետի աշխատակազմ: Ստորգետնյա ջրաղբյուրների սնման գոտիներում կեղտաջրի հեռացմանն ու մաքրմանը ներկայացվող առավել խիստ պայմանների առաջադրում, բացառելով չմաքրված կեղտաջրերի ընդերք թափանցումը: Ստորերկրյա ջրաղբյուրների սնման գոտիներում ջրահեռացման լուծումներին ներկայացվող առավել խիստ պայմանների առաջադրում, բացառելով կեղտաջրերի հեռացումը ջրաթափանց պատերով հորեր կամ դրանց մղումը խորը հորիզոններ, խախտումների համար սահմանել նախատեսվածից բարձր տուգանքներ:
1.13	Նախագծման փուլում նոր օբյեկտների համար տրվող ԶԹ-երի և ՏՊ-երի պահանջ-	Նոր նախագծվող և կառուցվող տարբեր բնույթի բնակելի, արդյունաբերական ու	Բարձրացնել պատկան մարմինների կողմից ԶԹ-ով և/կամ ՏՊ-ով տրվող

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
	ների անիրատեսական և անթույլատրելի բնույթը	առևտրային օբյեկտների համար տրվող ջրօգտագործման թույլտվություններում և տեխնիկական պայմաններում հաճախ բավական անորոշ և անթույլատրելի պայմաններ և պահանջներ են ներկայացվում կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման մասով՝ հաշվի չառնելով փաստացի առկա իրավիճակը: Արդյունքում՝ օբյեկտը շահագործման հանձնման և այնուհետ բուն շահագործման ընթացքում անտեսվում են երկրում գործող քաղաքաշինական և բնապահպանական նորմերը, առանց պատասխանատվության ենթարկվելու:	պայմանների ու պահանջների նկատմամբ խստորեն պահպանելով գործող քաղաքաշինական, բնապահպանական և իրավական նորմերի պահանջները: Բարձրացնել հսկողության և պատասխանատվության մակարդակը:
2.1	Բացակայում է կեղտաջրի մաքրման արդյունքում առաջացած ենթահումքի (ավազ, մշակված տիղմ, ազոտ, ֆոսֆոր և այլն) օգտագործելու և օգտահանելու նորմատիվներ և չափորոշիչներ: Բացակայում է նաև կեղտաջուրը որպես ջրային ռեսուրս հանրային ընկալումը:	ՀՀ-ում սահմանված չեն մաքրված կեղտաջրերը տարբեր նպատակներով վերաօգտագործելու, ինչպես նաև մաքրման արդյունքում առաջացած ենթահումքն (ավազ, մշակված տիղմ, ազոտ, ֆոսֆոր և այլն) վերաօգտագործելու և օգտահանելու նորմատիվներ և չափորոշիչներ: Նախատեսված չեն բավարար արտոնություններ ու մեխանիզմներ՝ խթանելու համայնքներում կեղտաջրերի մաքրման կայաններ կառուցելն ու մաքրված կեղտաջրերը ոռոգման նպատակով վերաօգտագործելը: Մաքրված կեղտաջրերը վերաօգտագործելու, ինչպես նաև մաքրման արդյունքում առաջացած ենթահումքի օգտագործմանն ու	Անհրաժեշտ է ջրահեռացման ոլորտում նոր օպերատորներ ներգրավելու մրցութային պայմաններում նախատեսել, որպեսզի հավակնորդները ներկայացնեն կեղտաջրերի մաքրում իրականացնելու կամ այդ ծառայությունն այլ՝ մասնագիտացված/լիցենզավորված կազմակերպության պատվիրակելու փաստը հավաստող ապացույցներ: Միաժամանակ, պետք է ՀՀ կառավարության որոշումներով հաստատել մաքրված կենցաղային կեղտաջրերը տարբեր նպատակներով վերաօգտագործելու, ինչպես նաև մաքրելու ընթացքում առաջացող ենթահումքն (ավազ, մշակված տիղմ և այլն) օգտագործելու և օգտահանելու նորմատիվ-

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		օգտահանմանն առնչվող իրավահարաբերությունները ՀՀ օրենսդրությամբ պետք է առավել լիարժեքորեն կարգավորվեն, որը բխում է ջրային ռեսուրսների խնայողության, բնակչության առողջապահության, համայնքների սանիտարական վիճակի բարելավման, սննդամթերքի անվտանգության պահանջներից: Այս միջոցառումը կնպաստի «Կեղտաջուրը որպես ջրային ռեսուրս» ընկալման և երկրում ԿՄԿ-ներ կառուցելու գործընթաց ծավալելուն, որն էլ կնպաստի ջրային ռեսուրսների պահպանմանն ու խնայողաբար օգտագործմանը ներկա կլիմայի փոփոխության պայմաններում:	Ներ և չափորոշիչներ, կեղտաջրի նստվածքն (ԿՄԿ-ների և/կամ անհատական զուգարանների) օգտագործելուն, հավաքելուն, փոխադրելուն, կուտակելուն, մշակելուն, օգտահանելուն և հեռացնելուն ներկայացվող պահանջները: Սրանով պայմանավորված անհրաժեշտ կլինի նաև լրացումներ կատարել ոլորտի վերահսկողության հարաբերությունները կարգավորող նորմատիվ իրավական ակտերում: Միաժամանակ անհրաժեշտ է ՀՀ ջրային օրենսգրքում նախատեսել իրավական հիմքեր՝ համայնքներում կեղտաջրերի մաքրման արդյունավետ տեխնոլոգիաների ներդրմամբ մաքրված կեղտաջրերի վերաօգտագործումը խթանելու, մաքրումից առաջացող ենթահումքը օգտագործելու և օգտահանելու համար (օրինակ՝ ավազ, տիղմ, կենսազագ, ազոտ, ֆոսֆոր և այլ):
2.2	Բացակայում են համայնքային ԿՄԿ-ների կառուցումն ու շահագործումը խրախուսող տնտեսական մեխանիզմները	Եթե ՀՀ կառավարությունը իրոք համարում է համայնքային ու արտադրական կեղտաջրերի մաքրման կայանների կառուցումն ու շահագործումը գերակա խնդիր երկրի բնապահպանական, առողջապահական մարտահրավերների հաղթահարման գործում, ապա պետք է վերանայվեն ներկա գործող իրավական, նորմատիվային և տնտեսական մեխանիզմները:	Անհրաժեշտ է փոփոխություններ ու լրացումներ կատարել ՀՀ հարկային օրենսգրքում՝ նախատեսելով հարկային և տնտեսական արտոնություններ համայնքային և արտադրական կեղտաջրերի մաքրման կայաններ կառուցելու համար ներդրումներ կատարող տնտեսվարողների նկատմամբ: Զուգահեռաբար կարող են կիրառվել նաև ֆինանսական համակարգի կազմակերպությունների և պետության մասնակցությամբ

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		Ներկա բնապահպանական վճարների ու տուգանքների, տնտեսական ու հարկային մեխանիզմների, ինչպես նաև պատկան մարմինների կողմից վերահսկողության գերցածր մակարդակի պայմանները չեն կարող նպաստել ԿՄԿ-ների կառուցմանը: Սրանք են այն հիմնական պատճառները, որոնց արդյունքում ՀՀ-ն համայնքային ու արտադրական կեղտաջրերի մաքրման ոլորտում տարածաշրջանային և միջազգային մակարդակով աչքի է ընկնում իր հետամնացությամբ: ԿՄԿ-ների կառուցումը, լինելով բավական ծախսատար, խիստ կարիք ունեն ՀՀ օրենսդրության, տեխնիկական ու տնտեսական նորմատիվների վերանայման:	սուբսոդավորվող վարկերը, որոնց հաջողված փորձն արդեն առկա է գյուղատնտեսության զարգացման, էներգաարդյունավետության ու էներգանխայողության ոլորտներում:
2.3	Համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ծառայությունների սուբսիդավորման բացակայություն	Համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի կառուցումն ու շահագործումը բավական ծախսատար է և, հետևաբար, կարիք ունի պետության կողմից օժանդակության: Նման օժանդակության կարիքը կարևորվում է հատկապես բարձրլեռնային, սահմանամերձ կամ հատուկ նշանակության ունեցող մեծ թվով գյուղական բնակավայրերում: Կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման ծառայություններից օգտվելու համար ՀՀ օրենսդրությամբ խթաններ նախատեսված չեն,	Անհրաժեշտ է ՀՀ կառավարության որոշմամբ հաստատել այն բնակավայրերի ցանկը (հիմք ընդունելով որոշակի չափորոշիչներ), որոնց բնակիչների ջրահեռացման և կեղտաջրերի մաքրման ծառայությունները կսուբսիդավորվեն պետական/համայնքային բյուջեներից՝ թեթևացնելով քաղաքացիների սոցիալական բեռը:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		բացառությամբ աղքատության նպաստի համակարգում ընդգրկված քաղաքացիներ:	
2.4	ՋևՋ ոլորտում մասնավորի ներդրումների և մասնակցության գրավչության ցածր մակարդակ, ներդրումների բացակայություն	Ջրահեռացման համակարգերի ֆինանսավորման և պահպանման ներկայիս ցածր մակարդակը, տնտեսական խրախուսիչ մեխանիզմների բացակայության և իրավական անկատարության ներկավիճակը ևս մեկ տասնամյակ պահպանվելու դեպքում, ավելի կքայքայվի եղած համակարգը, իսկ արդյունքում այդ համակարգերի վերականգնման ու բարելավման համար պահանջվող ներդրումների չափը առնվազն կկրկնապատկվի: Անհապաղ անհրաժեշտ է կեղտաջրերի հեռացման և մաքրման խնդիրների առաջնահերթության սահմանման վերաբերյալ համաձայնություն ձեռք բերել, որպեսզի ընդունվեն համապատասխան քաղաքականության բարեփոխումներ և կատարվեն անհրաժեշտ ներդրումներ: ՋՋ ծառայությունների մատուցման միջավայրը կարիք ունի դիվերսիֆիկացման՝ հնարավորություն տալով ներգրավելու նաև ՊՄԳ ձևաչափով՝ պետական, համայնքային և մասնավոր ընկերությունների մասնակցությամբ: Կարևոր է ավելացնել ՊՄԳ գործիքների գրավչությունը, և միաժամանակ, լիցենզավորման պայմաններում ամրագրել կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ծառայության մատուցման պահանջ:	Կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման համակարգերի զարգացման խրախուսական մեխանիզմների մշակում և ընդունում: ՀՀ օրենսդրությամբ ՊՄԳ շրջանակում արտոնությունների սահմանում, խրախուսող մեխանիզմների կիրառում (նաև նորարարական լուծումների ներդրման դեպքում) համապատասխան սուբյեկտների և ներդրումների համար, ՊՄԳ գործող օրենսդրության վերանայում՝ սահմանելով մասնավոր հատվածի ընտրության պարզեցված ընթացակարգեր ու ճկուն մեխանիզմներ: «Կեղտաջրի կեռացման» և «Կեղտաջրի մաքրման» ծառայությունների տիպային պայմանագրերի մշակում, ՏԻՄ-երի կողմից մասնավոր օպերատորի գործունեության հսկողության խստացում:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		Մասնավորի ներդրումների և մասնակցության գրավչությունը ավելացնելու, ներդրումների ռիսկայնությունը նվազագույնի հասցնելու նպատակով կարևորվում են մասնավորի ընտրության ընթացակարգերը ճկուն դարձնելը, պարզեցնելը:	
2.5	Համայնքային ջրահեռացման համակարգ լցվող կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի համար տարբերակված սակագների բացակայություն:	Արդյունաբերական ընկերությունների (արտադրական և դրանց համարժեք կեղտաջրերի) համար սահմանված չեն արտադրական կեղտաջուրը համայնքային ջրահեռացման համակարգ լցնելու հատուկ սակագներ, նկատի ունենալով, որ աղտոտման ծավալներում նրանց բաժինը (օրգանական նյութերի մեծ կոնցենտրացիաներով) կարող է ավելի մեծ լինել, քան կենցաղային սպառողներինը: Չկան տարբերակված սակագներ, որոնք կարտացոլեն արտադրական կեղտաջրերը համայնքային համակարգ լցվող արտանետումների աղտոտման ծավալները: Որքան մեծ են աղտոտման ծավալները, այնքան մեծ են մաքրման ծախսերը և, հետևաբար, այնքան մեծ էլ պետք է լինեն բնապահպանական տույժերն ու տուգանքները, եթե արտանետվող նյութը չի մաքրվում այն աստիճան, որ համապատասխանի սահմանված չափորոշիչին:	Անհրաժեշտ է ՀՀ ջրային օրենսգրքում լրացնել համապատասխան պայման՝ արտադրական և դրանց համարժեք կեղտաջրերի համայնքային ջրահեռացման համակարգ լցնելու դեպքում տարբերակված սակագների սահմանման մասին: Սրա հիման վրա՝ ՀՀ ՀԾԿ որոշմամբ սահմանել տարբերակված սակագներ՝ ըստ տնտեսության ճյուղերի և տնտեսվարող սուբյեկտների գործունեության բնորոշիչ յուրահատկությունների:
3.1	Համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի բացակայություն:	Հանրապետության 1003 բնակավայրերից միայն 162-ը ունեն ջրահեռացման համակարգ, որոնցից էլ միայն 75 բնակավայրում	Բնակավայրում ջրահեռացման համակարգերի կառուցման կարևորության բարձրա-

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
	Ջրահեռացման ոլորտի և նրա զարգացման կարևորության բացակայություն, կամ ցածր մակարդակ:	Է իրականացվում այդ համակարգերի ինչ-որ չափով սպասարկում: Մնացած 87 բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգերը սպասարկվում են տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից, անմիջապես կամ ՀՈԱԿ-ների միջոցով: Այս բնակավայրերի մեծ մասում ջրահեռացման համակարգերը իրականում չեն սպասարկվում և չեն գործում երկար տարիներ շահագործման բացակայության՝ խողովակաշարերի քայքայման, խցանման, վնասման պատճառով: Մնացած 841 բնակավայրերում չկան ջրահեռացման համակարգեր: Այս բնակավայրերից հեռացվող կեղտաջրերը հեղեղատար կամ ոռոգման առուներով հոսում են բնակավայրի տարածքով՝ առաջացնելով գարշահոտություն և հակասանիտարական վիճակ, լցվում են մակերևութային ջրավազաններ, ոռոգման համակարգեր, կամ ձորակներ՝ աղտոտելով ինչպես մակերևութային և ստորերկրյա ջրային ռեսուրսներն ու շրջակա միջավայրը, այնպես էլ ոռոգման ջուրը՝ մեծ վտանգ հասցնելով նաև սննդի անվտանգության պահպանմանը: Շատ թույլ է կամ իսպառ բացակայում է այս գործընթացի նկատմամբ վերասկողությունը:	ցում, պետության կողմից որպես գերակա ոլորտ ընդունում:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
3.2	Բնակավայրերի զարգացման գլխավոր հատակագծերի բացակայություն, իսկ եղածներում՝ ԿՄԿ-ի համար հարմար հատկացված տարածքի համար սահմանված հատուկ իրավական ռեժիմի բացակայություն:	Հանրապետության ոչ բոլոր բնակավայրերն են, որ ունեն հաստատված գլխավոր հատակագծեր: Իսկ եղածներից էլ ոչ մեկում հաշվի չի առնված կեղտաջրերի մաքրման կայանի համար անհրաժեշտ ու հարմար տարածքի ընտրության կարևորությունն ու հատկացումը, հատուկ իրավական ռեժիմի սահմանումն ու պահպանությունը: Ավելին, որոշ քաղաքներում նախկինում գործող կայանների տարածքները վաղուց սեփականաշնորհվել են և կառուցապատվել: Արդյունքում նոր ԿՄԿ-ի կառուցման դեպքում ստիպված կլինեն նոր ավելի հեռավոր, շինարարության ու շահագործման տեսակետից ոչ բարենպաստ, տարածք ընտրել ու հատկացնել:	Բնակավայրերի գլխավոր հատակագծերում, որպես պարտադիր պայման, պետք է նշված լինեն ԿՄԿ-ի տեղադիրքը, հատկացված տարածքը, դրահատուկ իրավական ռեժիմը, ներառյալ՝ օտարման արգելքը: Անհրաժեշտ է փոփոխություններ և լրացումներ կատարել «ՀՀ համայնքների (բնակավայրերի) գլխավոր հատակագծերի և համակցված տարածական պլանավորման փաստաթղթերի մշակման, փորձաքննության, համաձայնեցման, հաստատման ու փոփոխման կարգը հաստատելու և ՀՀ կառավարության 2003թ. մայիսի 2-ի N609-Ն ու 2010թ. մարտի 4-ի N 208-Ն որոշումներն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» 2011թ. N 1920-Ն որոշման և «ՀՀՇՆ III-9.02-02-03 «Արդյունաբերական կազմակերպությունների գլխավոր հատակագծեր» շինարարական նորմերի հաստատման մասին» ՀՀ քաղաքաշինության նախարարի 2003թ. N 32-Ն հրամանում՝ նախատեսելով համապատասխան հատակագծերում կեղտաջրի մաքրման կայանները և դրանց պահպանության գոտին պարտադիր նշելու և համապատասխան իրավական ռեժիմ սահմանելու պայման:
3.3	Քաղաքային տարածքներում բնակելի նոր թաղամասերի կառուցապատումները իրականացվում են առանց ջրամատակարար-	Բազմաթիվ են դեպքերը, երբ նոր բնակելի թաղամասի, դեռևս կոյուղատար խողովակաշար չունեցող փողոցի շուրջ նորակառույց	Բնակելի նոր թաղամասերի կառուցապատման դեպքում որպես անհրաժեշտ և պարտադիր պայման պետք է իրականացվեն

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
	ման և ջրահեռացման համակարգերի կազմակերպված իրականացման լուծումների:	յուրաքանչյուր նոր բաժանորդին, Օպերատորի կողմից տրվող ՏՊ-ով նախատեսվում է առանձին՝ անհատական կոյուղագիծ կառուցել մինչև հարևան փողոցով անցնող կոյուղու գործող խողովակաշար: Արդյունքում, փողոցով անցնող մեկ ընդհանուր կոյուղատար խողովակի փոխարեն, իրականացվում է անհատական կոյուղատար խողովակների խուրձ:	փողոցներով ընդհանուր օգտագործման նոր ջրագծերի և կոյուղագծերի կառուցում, որոնց պետք է միանան հարակից նորակառույցի բաժանորդները:
3.4	Քաղաքային բնակելի թաղամասերում կառուցապատման խտության մեծացման դեպքում հաշվի չեն առնվում ՋևՋ գոյություն ունեցող համակարգերի փաստացի հզորությունները և չի նախատեսվում դրանց հզորացում:	Գլխավոր հատակագծերի չնախատեսված փոփոխությունները (կառուցապատման խտացումը), հատկապես քաղաքների կենտրոնական թաղամասերում, բերում են ջրահեռացման համակարգերում բեռի չնախատեսված ավելացման՝ կեղտաջրերի հեռացման գործընթացում առաջացնելով լուրջ խնդիրներ:	Քաղաքային բնակելի թաղամասերում բնակելի նոր շենքերի կառուցապատման դեպքում (կառուցապատման խտության մեծացում) նախագծային փաթեթում և քաղաքի գլխավոր հատակագծում պետք է ներառվի թաղամասի ջրահեռացման համակարգի թողունակության ապահովման հարցը, իսկ անհրաժեշտության դեպքում, նախատեսվի համակարգի հզորացում:
3.5	Նորակառույց օբյեկտները շահագործման հանձնելիս անտեսվում են ջրահեռացման մասով տրված պայմաններն ու պահանջները:	Տարբեր բնույթի բնակելի, արդյունաբերական ու առևտրային օբյեկտների նախագծման փուլում, իսկ այնուհետև կառուցումից հետո, շահագործման թույլտվության տրման գործընթացում և հետագա շահագործման ընթացքում, իսպառ անտեսվում են կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համար տրված տեխնիկական պայմաններն ու պահանջները: Շատ ցածր է կամ բացակայում է կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման պայմանների և	Խստացնել վերահսկողությունը բնակելի, արտադրական և առևտրային նոր օբյեկտները շահագործման հանձնման գործընթացում ջրահեռացման պայմանների ու պահանջների կատարման նկատմամբ, բարձրացնել պատասխանատվության չափը սահմանված կանոնները խախտելու դեպքում: Խստացնել կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման պայմանների և պահանջների նկատմամբ վերահսկողությունը:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		պահանջների նկատմամբ վերահսկողությունը:	
3.6	Կոյուղացված բնակավայրերի խիստ ցածր մակարդակ, կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման համակարգերի բացակայություն	Կենտրոնացված ջրահեռացման համակարգեր ունեցող 162 բնակավայրերից միայն 15 բնակավայրի կեղտաջրերն են ենթարկվում որոշակի մաքրման գործող 7 կայաններում, որոնցից 5-ում իրականացվում են միայն ամբողջական մեխանիկական մաքրում, մեկում՝ Երևանի «Աերացիա» կայանում, իրականացվում է միայն մասնակի մեխանիկական մաքրում (գործում են միայն ճաղավանդակները) և միայն Փարաքարի մաքրման կայանում է իրականացվում լրիվ՝ մեխանիկական ու կենսաբանական մաքրում), մյուս 147 բնակավայրերից հեռացվող կեղտաջրերը առանց որևիցե մաքրման, կազմակերպված կամ անկազմակերպ, թափվում են բաց ջրային մակերեսներ՝ գետեր, լճեր, ոռոգման համակարգեր՝ խաթարելով շրջակա միջավայրի հավասարակշռությունը, բնակավայրերի սանիտարական վիճակը՝ հանգեցնելով բնակչության առողջության խախտման մեծ ռիսկերի:	Բնակավայրերի կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի կառուցման ու շահագործման պահանջների ու պայմանների հստակեցում, խրախուսիչ մեխանիզմների ընդունում, վերահսկողության խստացում:
3.7	Ոռոգման ջրի որակի ստանդարտների բացակայությունը խոչընդոտում է համայնքային կեղտաջրի մաքրման և մաքրված կեղտաջրերի նպատակային վերաօգտագործման գործընթացին:	Կեղտաջրերի մաքրման կայանների բացակայության պատճառով հեռացվող կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերը, առանց մաքրման, լցվում են ոռոգման համակարգեր, աղտոտելով ոռոգման ջուրը՝ ստեղծելով առողջապահական ռիսկեր: Այս	Մշակել «Ոռոգման ջրի մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծ, որի հիման վրա կմշակվի «Ոռոգման ջրի որակին ներկայացվող պահանջներ. որակի հսկողություն» իրավական փաստաթղթի նախագիծ: Ոռոգման ջրի որակի ստանդարտի

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		իրավիճակը գործնականորեն չի վերահսկվում մասնավորապես նաև ոռոգման ջրի որակի ստանդարտի բացակայության պատճառով: Ոռոգման ջրի որակի ստանդարտների բացակայությունը չի նպաստում համայնքային կեղտաջրի մաքրման և մաքրված կեղտաջրի նպատակային վերաօգտագործմանը, որը նաև կարող է խրախուսել մաքրման արդյունավետ և այլընտրանքային տեխնոլոգիաների կիրառմանը և զգալիորեն նվազեցնել մաքրման համար պահանջվող ներդրումները և լինել եկամտաբեր իրականացնողի համար:	ընդունումը թույլ կտա բացառելու ոռոգման ջրի աղտոտումը չմաքրված կեղտաջրերով:
3.8	Բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգերի ՇևՊ ծառայությունների ցածր մակարդակ կամ բացակայություն	Հայաստանի որոշ քաղաքներ ամբողջությամբ կամ մասամբ, ինչպես նաև մեծ թվով գյուղական բնակավայրեր զուրկ են ջրահեռացման ծառայություններից, իսկ ջրահեռացման համակարգ ունեցող բնակավայրերում էլ բավականին ցածր է ծառայության մակարդակը, կամ այն իսպառ բացակայում է:	Վերանայել համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման գործառույթների սահմանումները և այդ գործառույթներով նախատեսված ծառայությունների կազմակերպման, կարգավորման ու իրականացման իրավական հիմքերը
3.9	Մասնավոր հատվածի ջրաթափանց պատերով կառուցված բակային զուգարանները կամ կուտակիչ հորերը լուրջ վնաս կարող են պատճառել ջրային ռեսուրսներին և/կամ հարևանությամբ բնակվող քաղաքացուն, կամ տնտեսվարող սուբյեկտին:	Հանրապետության քաղաքային որոշ նորակառույց թաղամասերի (քաղաքային ջրահեռացման ցանցին դեռևս չմիացված), ինչպես նաև գյուղական բնակավայրերի համարյա ամբողջ բնակչությունը օգտվում են ջրահեռացման տեղական լուծումներից՝ բակային բարելավված կամ չբարելավված	Մշակել «Անհատական բակային զուգարանների, կուտակիչ հորերի և Սեպտիկ կառուցվածքների կառուցման քաղաքաշինական նորմերը հաստատելու մասին» ՀՀ քաղաքաշինության կոմիտեի նախագահի հրամանի նախագիծ: Նախագծի ընդունումից հետո ապահովել

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		հորատիպ զուգարաններից կամ կուտակիչ հորերից: Այդ զուգարանների կամ կուտակիչ հորերի զգալի մասը ջրաթափանց են՝ կառուցված են քաղաքաշինական ու բնապահպանական նորմերի խախտումով, որի արդյունքում կարող են բացասաբար ազդել ստորգետնյա ջրային ռեսուրսների մաքրության պահպանության վրա, իսկ ֆիլտրված կեղտաջուրը կարող է լուրջ վնաս հասցնել նիշով ցածրում բնակվող քաղաքացուն, կամ գտնվող տնտեսվարող սուբյեկտին: Քիչ չեն դեպքերը, երբ քաղաքներում և գյուղական բնակավայրերում շիթով զուգարաններից կեղտաջրերի հեռացման համար տնային տնտեսությունների մի զգալի մաս օգտվում է մեծ խորությամբ իրենց կողմից փորված ջրաթափանց հորատանցքերից, որը կարող է խիստ բացասաբար ազդել ստորգետնյա ջրային ռեսուրսների մաքրության պահպանության և մարդու առողջության վրա:	վերահսկողությունը դրանց իրականացման նկատմամբ: Արգելել ցանկացած տիպի խորքային հորերի օգտագործումը կեղտաջրերի հեռացման համար և ՀՀ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքով խստացնել պատասխանատվությունը նման խախտումներ կատարողների նկատմամբ: Ապահովել այդ գործընթացի նկատմամբ վերահսկողությունը:
3.10	Բնակավայրերի տարածքներից դուրս գտնվող հանգստի, զվարճանքի և առևտրային այլ օբյեկտներում որպես կանոն չի կատարվում հեռացվող կեղտաջրերի մաքրում:	Բնակավայրերի տարածքներից դուրս, նախկինում ԿՄԿ-ներով ապահովված մեծ թվով հանգստի օբյեկտների (ճամբարներ, հանգստյան տներ, սանատորիաներ) ներկայիս բարձրորակ եվրոպերանորոգման ու վերակառուցման ընթացքում անտեսվել է կեղտաջրերի մաքրման խնդիրը, որի արդյունքում այդ հանգստյան օբյեկտներից	Բնակավայրերի տարածքներից դուրս գործող տնտեսվարող սուբյեկտների կեղտաջրերի մաքրման պարտադիր պահանջի սահմանում և հսկողության խստացում

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		հեռացվող կեղտաջրերը առանց մաքրման լցվում են նույն հանգստավայրով անցնող գետ, կամ էլ արտանետվում հատուկ այդ նպատակի համար փորված ջրաթափանց հորեր (Սևանի ափամերձ գոտի)՝ աղտոտելով շրջակա ջրային և ցամաքային էկոհամակարգը՝ վտանգելով հանգստացողների առողջությանը:	
3.11	Խախտվել են համայնքային կեղտաջրերի և անձրևաջրերի հեռացման երկու անջատ գործող համակարգերի գործունեության հուսալիությունն ու անխափանությունը, ինչպես նաև այդ համակարգերի ՇևՊ կանոններն ու քաղաքաշինական նորմերը:	Հանրապետության քաղաքների մեծ մասը նախկինում ունեցել են համայնքային կեղտաջրերի և անձրևաջրերի հեռացման երկու անջատ համակարգեր, որոնք սպասարկվել են տարբեր կազմակերպությունների կողմից: Անկախացումից հետո, ինչպես համայնքային կեղտաջրերի, այնպես էլ անձրևաջրերի հեռացման համակարգերի շահագործման ու պահպանման ծառայությունների անտեսման, կամ ոչ պատշաճ իրականացման արդյունքում, հաճախ իրականացվել և իրականացվում են անձրևաջրերի հեռացման համակարգերի ամբողջական կամ մասնակի՝ առանձին հատվածների, միացումներ համայնքային կեղտաջրերի հեռացման համակարգերին, կամ հակառակը: Արդյունքում հորդառատ անձրևների և ակտիվ ձնհալքի ժամանակ տեղի են ունենում համայնքային ջրահեռացման համակարգի խողովակաշարերի խցանումներ և գերլցվածություններ, որոնց արդյունքում	Սահմանել հստակ քաղաքաշինական նորմեր կարգավորելու համայնքային կեղտաջրերի և անձրևաջրերի հեռացման երկու անջատ գործող համակարգերի կառուցման ու շահագործման գործընթացները, ներառյալ: Խստացնել վերահսկողությունը գործընթացի նկատմամբ:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		Երկրի մակերես դուրս եկած կեղտաջուրը հեղեղումներ է առաջացնում փողոցներում՝ խոչընդոտելով երթևեկությունը և ստեղծելով հակասանիտարական վիճակ: Իսկ ոչ անձրևային եղանակներին անձրևաջրերի հեռացման համակարգով հեռացված կեղտաջրերը ազատ կերպով լցվում են բնակավայրով անցնող գետակ կամ գետ՝ առաջացնելով հակասանիտարական իրավիճակ և մակերևութային ջրային ռեսուրսների աղտոտում:	
4.1	Հանրային մասնակցության ցածր մակարդակ, հանրային և համայնքային կյանքում մասնակցության ցածր ցուցանիշներ	Հայաստանի հանրապետությունում կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման գործընթացն իրականում շատ պասիվ վիճակում է: Այդ ոլորտի ակտիվացնելու նախադրյալներից է հանրային պահանջարկի ձևավորումը, քանի որ հանրությունը կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման ծառայություն ստացողն է: Այսօր հանրության կողմից կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման հստակ պահանջարկ չկա. այն ժամանակ առ ժամանակ բարձրացվում է բնապահպանական հասարակական կազմակերպությունների կողմից՝ կապված հիմնականում գետերի ու Սևանա լճի աղտոտման հետ: Հանրային պահանջարկի ձևավորումը և հանրության կողմից պետական կառավարման մարմինների վրա ճնշում գործադրելը	Հանրային իրազեկվածության բարձրացում և հանրային պահանջարկի ձևավորում, նպատակ ունենալով բարձրացնել հանրության ներգրավվածությունը կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերի պարտադիր հեռացման ու մաքրման գործընթացում՝ ի նպաստ շրջակա միջավայրի պահպանության, մարդու առողջության ապահովման ու բնակավայրերի սանիտարական վիճակի բարելավման:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		կնպաստի արագացնելու ջրահեռացման ոլորտի վերականգնման ու ՝զարգացման գործընթացը:	
4.2	Առկա են հակասություններ ջրային ոլորտի փաստաթղթերի հանրային ծանուցման կանոնների և «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի միջև:	Ի կատարումն ՀՀ ջրային օրենսգրքի 20-րդ հոդվածի՝ ՀՀ կառավարության 2003 թ. N217-Ն որոշումը նախատեսում է հանրային ծանուցման և մասնակցության պայմաններ: Սակայն ՀՀ ջրային օրենսգրքի նշված դրույթը, ինչպես նաև Կառավարության համապատասխան որոշումը հակասում են «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքով հիմնադրության փաստաթղթերի ընդունման՝ ներառյալ դրանց հանրային ծանուցման և քննարկումների ռեժիմին: ՀՀ ջրային օրենսգրքի «Հանրային մասնակցությունը» վերտառությամբ 20-րդ հոդվածում նշված փաստաթղթերից ջրի ազգային քաղաքականության հիմնադրույթների նախագիծը, ջրի ազգային ծրագրի նախագիծը և ջրավազանային կառավարման պլանների նախագծերը ընդգրկվում են հիմնադրության փաստաթուղթ հասկացության բովանդակային ծավալում՝ համաձայն «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի: Հետևաբար այս փաստաթղթերը ենթակա են շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության	Անհրաժեշտ է ՀՀ կառավարության 2003թ. N217-Ն որոշման մեջ կատարել փոփոխություններ ու լրացումներ՝ ներդնելով ջրային ոլորտի փաստաթղթերի մշակման գործընթացին հանրային պատշաճ մասնակցություն ապահովող ընթացակարգեր, մասնավորապես՝ հետադարձ կապի ապահովում և ազդակիր բնակավայրերի ՏԻՄ-երի պարտադիր ծանուցում: Բացի այդ, անհրաժեշտ է ՀՀ կառավարության 2003թ. N217-Ն որոշման մեջ ամրագրել, որ ջրային ոլորտի հիմնադրության փաստաթղթերի մասով կիրառելի են «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները:

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		գնահատման և փորձաքննության և պետք է անցնեն հանրային քննարկումների համապատասխան ընթացակարգ: Պետք է նշել, որ հիմնադրության փաստաթղթերի համար օրենսդրությամբ սահմանված մասնակցության ընթացակարգի շրջանակներում հանրության ներգրավման, ինչպես նաև մասնակցության հնարավորությունները անհամեմատ ավելի լայն են (նախատեսված են ծանուցման ավելի արդյունավետ համակարգ, ավելի երկար ժամկետներ, սահմանված են հետադարձ կապի կառուցակարգ, ինչպես նաև հանրային քննարկումների 4 փուլ նախագծի մշակման տարբեր հատվածներում): Նման պայմաններում երկու գուցահեռ ընթացակարգերի կիրառությունը, առավելա մեկի ցածր արդյունավետության պայմաններում, արդարացված չէ: Ավելին, հիշյալ N217-Ն որոշումը սահմանում է միայն հանրային ծանուցման կարգը, մինչդեռ հասարակության ներգրավման և մասնակցության գործընթացը մնացել է կարգավորումից դուրս:	
4.3	Բավական ցածր է ոլորտի գործունեությունն ապահովող մասնագիտական անձնակազմի կարողությունների մակարդակը:	Խիստ անբավարար է կեղտաջրի հեռացման ու մաքրման ոլորտում բարձրորակ մասնագետների առկայությունը ոլորտի բոլոր մակարդակներում (որոշումների կայաց-	Կոնկրետ միջոցներ ձեռնարկել ջրահեռացման ոլորտի տեխնիկական և ինժեներական մասնագետների պատրաստման համար: Պետք է որպես առաջնային դիտարկել ոլորտի արհեստավարժ մասնագետների

	Խնդիր	Ներկա իրավիճակը	Լուծում
		ման, նախագծային, կառավարման, սպասարկման, շինարարության և այլ), որի արդյունքում էլ հաճախակի են դարձել անիրատեսական և ոչ պրոֆեսիոնալ որոշումների կայացումը, նախագծումը, շինարարությունը, շահագործումն ու կառավարումը: Նման իրավիճակի պահպանումը կարող է լիովին հեղինակազրկել ոլորտի կարևորությունը և պատճառ դառնալ տարբեր աստիճանի վթարների և աղետների:	պատրաստման ու կարողությունների զարգացման խնդիրը:

Հավելված 3

Քաղսիի ԿՄԿ

Արմավիրի ԿՄԿ

Դիլիջանի ԿՄԿ (նախկին)

Փարաբարի համայնքային ԿՄԿ

Չմաքրված կեղտաջրի արտահոսք ոռոգման ջրանցք

Չմաքրված կեղտաջրի արտահոսք Հրազդան գետ

Բնակավայրի տարածքի և գյուղատնտեսական հողերի աղտոտում

Համայնքային կեղտաջրերի հեռացման ու մաքրման համակարգերի շահագործման տարեկան ծախսեր

Աղյուսակ 7

No.	Բնակավայր	Բնակավայրի քանակը	Բնակչություն, մարդ	Ջրահեռացման միջին նորմը մ ³ /օր, մարդ	Ջրահեռացման ամսական ծավալը, մ ³ /ամիս	Ջրահեռացման տարեկան ծավալը մլն մ ³ /տարի	Ծառայության միջին ծախսը, €/մ ³	Տարեկան շահագործման ծախսը, M€/տարի	Մեկ շնչի հաշվով միջին ամսական ծախսը €/ մարդ, ամիս
1	2	3	4	9	5	10	6	7	8
1	Երևան կենտրոնացված կոյուղու համակարգով	1	1,150,000	0.28	9,660,000	117.5	0.30	35.26	2.56
	Գյումրի և Վանաձոր կենտրոնացված կոյուղու համակարգով	2	199,000	0.26	1,552,200	18.9	0.28	5.29	2.21
	Քաղաքներ կենտրոնացված կոյուղու համակարգով	46	652,000	0.25	4,890,000	59.5	0.27	16.06	2.05
Ընդամենը քաղաքների համար		49	2,001,000		16,102,200	195.9		56.61	2.36
2	Գյուղեր կենտրոնացված կոյուղու համակարգով մասնագիտացված Օպերատորների կողմից սպասարկվող	655	980,500	0.185	5,441,775	66.2	0.25	16.55	1.41
3	Գյուղեր առանց կենտրոնացված կոյուղու համակարգի, այդ թվում	299							
	a) Անհատական կամ խմբային կոմպակտ մաքրման կայաններով (120տոտ×4մարդ = 480 մարդ)	129	64,500	0.175	338,625	4.1	0.15	0.62	0.80
	b) Անհատական բակային զուգարաններով յուրաքանչյուր ընտանիքի համար (120տոտ×4մարդ = 480 մարդ)	170	85,000	0.15	382,500	4.7	0.12	0.56	0.55
Ընդամենը գյուղեր		954	1,130,000		6,162,900	75.0		17.73	1.31
ԸՆԴԱՄԵՆԸ		1003	3,131,000		22,265,100	270.9		74.34	1.98

